

MUNDARIJA

KIRISH..... Ошибка! Закладка не определена.

I BOB. TARJIMON VA UNING TARJIMA JARAYONIDA TUTGAN

O'RNI

- 1.1. Tarjimon tushunchasi 8
- 1.2. Tarjima san'ati va tarjimonlik mahorati 13
- 1.3. Tarjimada noyob so'zlarni qo'llash 17

I Bob bo'yicha xulosa 22

II BOB. TARJIMA FAOLIYATIDA TARJIMONNING USLUBI VA NUTQ MADANIYATI

- 2.1. Tarjima va uning nutqiy faoliyatida jumlar va ularning talqin qilinishi.. 25
- 2.2. Tarjimonning nutq faoliyatida ijodkorlik.....29
- 2.3. Tarjimonning psixologik mahoroti 32

II Bob bo'yicha xulosa 36

III BOB. O'ZBEKISTONDA TARJIMASHUNOSLIK VA UNING FAOLIYATI

- 3.1. O'zbekistonda tarjima tarixi 38
- 3.2. Gid tarjimonlik faoliyatida -madaniyat..... 43
- 3.3 Tarjimashunoslikning hozirgi kundagi faoliyati..... 50

III Bob bo'yicha xulosa..... 53

XULOSA 55

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI..... 57

ILOVA

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Mustaqillikni qo‘lga kiritgandan so‘ng, jamiyatimiz hayotida har tomonlama ulkan muvaffaqiyotlarning keng ko‘lamli bo‘lishi uchun beqiyos imkoniyatlarni yaratib berdi. Bundan imkoniyatlar jadal sur‘atlar bilan rivojlanib borayotgan xalqimiz hayotining barcha sohalarida namoyon bo‘lmoqda.

Ta‘lim tizimida keng ko‘lamli islohotlarning amalga oshirilishida alohida ahamiyat qaratilayotgani, barkamol avlodni shakllantirish, Respublikamiz kelajagining poydevorini mustahkamlash masalasi eng dolzarb bo‘lib borayotganligi quvonarli holdir. Shu bois, mazkur jarayonni yanada yaxshilash va chuqurlashtirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasining “ta‘lim to‘g‘risida”gi qonuni va “kadrlar tayyorlash milliy dasturi” (1997) qabul qilindi. Shuningdek, ta‘lim tarbiya, kadrlar tayyorlash masalalari bo‘yicha bir qator tarmoq dasturlari qabul qilindi.

“Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro‘-e‘tibori avvalo farzandlarimizning o‘nib-o‘sib, ulg‘ayib, qanday inson bo‘lib hayotga kirib borishiga bog‘liqdir. Biz bunday o‘tkir haqiqatni hech qachon unutmasligimiz kerak ”.

Shuni alohida ta‘kidlash lozimki, bugungi kunda ingliz tili umumjahon va xalqaro aloqalar tiliga aylandi. O‘zbekiston jahon hamjamiyatiga integratsiyalasharkan, mamlakatimizda ham ingliz tilining nufuzi, ahamiyati va bu tilga bo‘lgan talab yanada oshib bormoqda. Shuningdek, xalqaro tarmoq (internet) materiallarini, ko‘plab fan texnika ma‘lumotlarini ingliz tilida topish mumkin. Biz ingliz tilini nafaqat mamlakatimiz rivojiga hissa qo‘shishi mumkin bo‘lgan ilmiy yangiliklar, xalqaro muloqot uchun o‘rganamiz balki, mamlakatimiz tarixi buyuk ajdodlarimiz haqida ma‘lumot berish, an‘analarimiz, madaniyatimizni targ‘ib qilish uchun ham o‘rganishimiz zaruratga aylandi. Shu sababli ham, ingliz tilining ta‘lim sohasida ahamiyati oshdi.

Bugungi zamonaviy pedagog axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalana olgan holda, o'qitishning ilg'or uslublarini joriy eta oladigan, o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarda erkin so'zlasha olishiga, ularning jahon sivilizatsiyasi yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lamda foydalanishiga imkoniyat ochib berish bu har birimizning vazifamizdir.

Xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirish uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish maqsadida Yurtboshimiz Islom Abdug'aniyevich Karimov tomonidan 2012-yil dekabr oyida "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Qarori qabul qilindi **Mavzuning dolzarbligi.** Mamlakatimizda ingliz tilining ahamiyati va uni tatbiq etish shu qadar muhim ekan, ushbu tilni har tomonlama chuqur o'rganish ham muhimdir. Tarjimon uchun til o'rganish bu faqatgina nazariy bilimlari bilangina chegaralanib qolmasdan balki buning amaliy shuningdek, tarjimon darajasida erkin so'zlasha oladigan va uning notiqlik san'ati darajasida gapira olishi kabi xislatlar tarjimonning yuksak darajada ekanligini ko'rsatib beradi.

Tarjimon ayniqsa GID tarjimon o'z ish faoliyati davomida xorijiy mehmonlarni o'ziga jalb qila olishi uning keng dunyo qarashi, madaniyati, noyob so'zlardan foydalana olishi, estetik mahorati mamlakatimizning urf-odatlarini va madaniyatini ko'rsatib turadi [5, 3-7].

Aynan ushbu xislatlarni o'zida aks ettira oladigan tarjimon darajasiga erishish masalasi va uning asosiy vazifasi sifatida talqin etish mavzuning dolzarbligi ko'rsatadi.

Ishning maqsadi va vazifalari. Ushbu bitiruv malakaviy ishining asosiy maqsadi ikki soha ya'ni og'zaki va badiiy sohalarni bir- biridan farqlagan holda va ularning o'zaro farqlarini o'rganish hamda o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, ularning mahoratini o'rganishdan iborat.

Mazkur bitiruv malakaviy ishi tarjimonning nutq faoliyatida estetik mahorati, tarjimon tushunchasi, san'ati, ijodkorlik, psixologik mahorati va tarjimonning tarjima jarayonida tutgan o'rni muhokama qilinadi.

Ishning o'rganilganlik darajasi. Tarjimonning nutq faoliyatida estetik

mahotratini tadqiqotida oid ko'pgina ishlarni kuzatishimiz mumkin. Masalan Jo'rayev K. "Tarjima sa'nati". G'afurov I. "Tarjimashunoslik mutaxassisligiga kirish" kabi tadqiqot ishlarida, hamda dunyo olimlarining quyidagi tadqiqot ishlarida Komissarov V.N. "A manual of translation from English" Vladimirova N. "Milliylikni tarjimada aks ettirish muammosi. Tarjima sa'ati" va boshqa bir qator tilshunos va olimlar tomonidan, tarjima, tarjima va san'at, tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Lekin tarjimonning nutq faoliyatida qanday estetik mahoratlardan foydalanishi o'rganilmagan.

Ishning predmeti va obyekti. Nutq jarayoni, insonning nutqiy faoliyati uning rang barang ruhiy, fiziologik, ijtimoiy, ma'naviy, madaniy va tabiiy faoliyati bo'lganligi sababli nutqiy faoliyat inson faoliyatining qolgan o'nlab qirralari bilan bog'liqlikda chambarchas o'rganiladi.

Tarjima etika, estetika, stilistika, tilshunoslik, psixolingvistika, madaniyatshunoslik kabi fanlar bilan bog'liq ekan ishning predmeti va obyekti nutqiy jarayon va bu jarayonga o'z xissasini qo'shgan tarjimonlar hisoblanadi.

Ishning nazariy ahamiyati. Mazkur bitiruv malakaviy ishining nazariy ahamiyati bugunga qadar bu sohada faoliyat ko'rsatayotgan tarjimonlarning erishgan yutuqlarini o'rganish, ularni umumlashtirish, uning istiqboli haqidagi nazariy qarashlarni ilmiy tahlil etishga qaratilgan.

Shuningdek, nutq jarayonida tarjima tarixini, xususiyatlarini o'rganish ushbu ishning asosiy nazariy ahamiyatini kasb etadi.

Ishning amaliy ahamiyati. Keyingi yillarda tilga e'tibor xorijiy hamkorlikni va madaniyatni rivojlantirish maqsadida tarjimonga bo'lgan talab yanada oshdi. Shuningdek, bu malakaviy ishning amaliy ahamiyati shundan iboratki, tarjimonning nutq faoliyatini ravon bo'lishida maslahat va tavsiyalar, qo'shimcha yo'riqnomalar, ma'lumotlar sifatida aniqlik kiritib o'tish mumkin.

Tarjimon tarjima jarayonida uchragan qiyinchiliklarni, noqulayliklarni bartaraf etish haqida tavsiyalar berib boriladi hamda bu ko'nikma ushbu bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati hisoblanadi.

Ishning ilmiy yangiligi. Tarjimon ma'lumotni tarjimada hech qanday xatoliksiz to'g'ri yetkazib berish uchun umummadaniy estetik bilimlaridan foydalanishi va nutq hodisasi va emotsional ta'sirni yaqindan o'rganishi, nutq faoliyati va hodisasi farq qilishini tan olgan holda, tarjimonlarning o'g'zaki va yozma tarjimon darajasiga muvaffaqiyatli erishishi.

Qo'llanilgan metodlar. Bizga ma'lumki, biror nutqni tarjima qilishda tarjima qilinayotgan nutq ona tili bilan solishtirib, qiyoslab tarjima qilinadi. Xuddi shunday, ikki til ya'ni ona tili va o'rganilayotgan xorijiy til bilan ishlaganda qiyoslash metodidan foydalanib undagi o'xshash va farqli tomonlari o'rganiladi. Ushbu bitiruv malakaviy ishida ham, asosan, qiyoslash, tahlil qilish, transformatsion metodlardan foydalanildi. Shuningdek, tarjimonning ishlash jarayonida kuzatuv metodi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Qo'llanilayotgan metodlar tarjimonning ish faoliyatini osonlashtiradi va xorijiy sayyohlar bilan olib boradigan muloqoti davomida ishning oson ko'chishiga ko'maklashadi.

Ishning tarkibi. Mazkur bitiruv malakaviy ishi kirish qismi, uchta bob, har bir bobga qisqa xulosalar, umumiy xulosa va takliflar hamda foydalanilgan adabiyotlar kabi qismlardan tashkil topgan.

Kirish qismi yettita tarkibiy qism:

- ishning dolzarbligi;
- ishning maqsad va vazifalari;
- ishning o'rganilganlik darajasi
- ishning predmeti va obekti
- ishning nazariy ahamiyati
- ishning amaliy ahamiyati
- ishning ilmiy yangiligi
- bitiruv malakaviy ishida qo'llanilgan metodlar
- ishning tarkibi kabi qismlarni o'z ichiga oladi.

Birinchi bobda tarjimon tushunchasi, san'ati va mahorati , uning tarjima jarayonida noyob so'zlarni qo'llay olish qobiliyatiga ega ekanligi borasida so'z yuritiladi.

Ikkinchi bobda tarjima faoliyatida tarjimon uslubi va nutq madaniyati, jumlar va ularning talqin qilinishi, ijodkorlik hamda tarjimonning psixologik mahorati haqida ma'lumot beriladi va misollar orqali tushuntiriladi.

Uchinchi bobda O'zbekistonda tarjimashunoslik va uning ahamiyati, tarixi, madaniy hamkorlik va istiqboli haqida talqin qilinadi.

I BOB

TARJIMON VA UNING TARJIMA JARAYONIDA TUTGAN O‘RNI

1.1. Tarjimon tushunchasi

Tarjima bu, boshqa tildagi badiiy go‘zallikni o‘z xalqi uchun ijodiy o‘zlashtirish, yangi tilning quvvati va qudratini namoyon etib asarni shu tilning san’at hodisasida aylantirish demakdir.

Tilni professional darajada o‘zlashtirib, tarjimon bo‘lib ishlash deyarli keng yoritilmaydigan, o‘ziga xos va yetarlicha nozik masaladir. Tarjimonlik kasbi-ning dunyoda juda keng tarqalgan eng ijodiy qablardan biridir. Ommaviy axborot vositalarida tarjimonlar haqida juda kam yoziladi (gapiriladi) shuning uchun ham, odatda, ushbu kasb to‘g‘risida hammada har xil, aksariyat hollarda yanglish tasavvurlar shakllanadi [18, 94].

Tarjimonlik kasbi azaldan eng nufuzli va zaruriy kasblardan biri sifatida e’tirof etib kelingan. Birinchi tarjimonlar qadimgi misrda paydo bo‘lganlar va uzoq zamonlar obro‘li odamlar qatoriga kiritilganlar. Sharq mamlakatlari bilan chambarchas aloqa bog‘lagan qadimgi Gretsiyada esa chet tilini bilgan kishilar alohida mavqega ega bo‘lganlar. Qadimiy rusda (Rossiyada) tilmoch rohiblar juda o‘qimishli kishilar sifatida tan olingan, Napoleon Bonapart esa “ikkita tilni bilgan askar, ikki nafar jangchi o‘rnini bosadi”-deb ta’kidlab o‘tgan.

Tarjimonlik kasbining eng afzal taraflaridan biri shundaki, u tarjima jarayonida nafaqat shunchaki tarjima qilib boradi, balki kishilar o‘rtasida hamfikrlik va sheriklik muhitini qaror toptiradi [18, 86]. Tarjimon nafaqat har xil tillarda gapiradigan odamlar o‘rtasida vositachi bo‘lib xizmat qiladi, qolaversa, tijorat yoki siyosat ishlarini yuritish usullariga oid tasavvurlari bir birinikidan keskin farq qiluvchi turli madaniyat vakillari o‘rtasida umumiy nuqtai nazar shakllanishiga erishish uchun yordam ham beradi.

Faoliyatlarning turiga ko‘ra tarjimonlar og‘zaki va yozma tarjimonlarga bo‘linadi. Tarjima turlari bir-biridan kuchli farq qiluvchi sohalar bo‘lib, sharqiy yevropa tillarida ikkita har xil kasb sifatida, misol uchun inglizlarda og‘zaki tarjimon “interpretor”, yozma tarjimon esa “traslator” deb ko‘rsatiladi. Bular

ya'na o'z navbatida og'zaki tarjimonlar sinxron va tadrijiy tarjimonlarga ajratiladi. Yozma tarjimonlar esa, texnik va badiiy adabiyot tarjimonlariga bo'linadi.

Avvalambor, tarjimon kasbi va mehnati jahon madaniyati taraqqiyotida ularning o'zaro hamkorlik qilishlarida alohida o'rin tutadi [18,124]. Buyuk mutafakkir olim, so'z san'atkori Alisher Navoiy "Til bilgan-El bilar" deb bejizga aytganlar. Chunki, juda qadim zamonlardan boshlab, madaniyat o'chog'i hisoblangan "Buyuk ipak yo'li" bo'lgan paytlardan boshlab, insoniyatning savdo, iqtisodiy aloqalarida til bilish, til o'rganish, so'zlarning ma'nolari va ma'nolarining doiralarini aniqlashda, tilni aloqa, muomila, muloqot quroliga aylantirishda tilmochlar (og'zaki tarjimonlar), ijodkor tarjimonlarga juda katta ehtiyoj tug'ilgan. Juda qadimdan ismlarning har xil tillarga xos tarzda qo'llanilishi ham juda ko'p atoqli otlarga aylangan. (Sora-ayollar ismi), Sar-bosh (xalqning boshi, podshohi), Sar, "Chor" degan so'zlar ham podshoh ma'nosida qo'llangan. Yuzlab, minglab bunday so'zlar va tushunchalar, atoqli otlar, atamalarning xalq tilidan kirib kelishi faqat va faqat tarjimalar va tarjimonlarning sayi-harakatlari, ijodiy kashfiyotlari natijasidagina mumkin bo'lgan. Bular haqida ko'pdan ko'p tarixiy kitoblar xabar berib turadi.

O'zbek tilida uzoq qadimdan "Tilmoch" degan so'z mavjud. U boshqa turkiy xalqlarning lug'at boyliklarida ham aks etgan. Tilmoch- "til biladigan", "til ag'daradigan kishi" degan ma'nolarni anglatadi. Tilmoch tarjimon so'ziga qaraganda qadimiyroqdir. "Tarjima" va "tarjimon" so'zlari iste'molga kirgandan so'ng tilmoch tarjimondan farqlanadigan bo'ldi. "Tarjima" va "tarjimon" ko'proq yozma madaniyatga daxldor bo'lib, lekin ularning ma'nosida sezilarli farq bor. Tarjima – "qayta yaratish", "qaytarish" ma'nosini bildiradi. O'zbek adibi, yozuvchisi Cho'lpon tilimizga "tarjimachi" degan atamani olib kirgan.

Ilk davlatlarning dunyoga kelishidan boshlab, hozirgi kunga qadar tarjimonlar davlatlararo diplomatik munosabatlar o'rnatilishi, uning mustahkamlanishiga, rivojlanishiga, madaniyat uchog'iga aylanishiga xizmat

qilganlar. Bundan tashqari xalqlarning bir birlarini bilishlari, tushunishlari madaniyat almashinishida o'z qimmatli xissalarini qo'shganlar

Hatto, buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning ustози Abdurahmon Jomiyning avliyolar haqida yozgan "Nafoxot ul-uni men hazorotul-quli" degan asarini yigirma yil o'tgandan so'ng tarjima qiladi. Shunisi ajoyibki, bu asarni yozish g'oyasini Jomiyga Alisher Navoiyning o'zi bergan va uni bunga rag'batlantirgan edi ("Jam-u tartibining boisi buldum").

Ko'rinib turibdiki, Navoiydek daho adib va mutafakkirning o'z g'oyasini o'z ustoziga bergan, asarni tarjima qila olarmikinman, deb o'ylanib turgani diqqatga sazovor. Shunday kishilar bor: istagan narsani, istagancha tarjima qilib tashlashga o'zlarini, qurbli va haqli deb biladilar. Tarjimaga hurmatsizlik bilan, juda oson ish deb mensimay qaraydilar va natijada qiladigan tarjimalar, ularning ishlarida to'la aks etib turadi. Navoiy tarjimaga juda katta mas'uliyat bilan qaraydi va uning bu madaniyati nihoyatda noyobdir. U shuning uchun ham, Jomiyning kitobi juda nozik fikrlarga to'la, ularning o'z ona turkiy tillarida tushunarli va ta'sirchan aytib berish oson emas deb o'ylaydi. U buning uchun ravshan so'zlar va ochiq uslub lozim deb chamalaydi, bu bilan Navoiy tarjimon nima va uning vazifasi nimadan iborat ekanligini juda yaxshi farqlaydi.

Tarjimon uchun ravshan so'zlar va ochiq uslub ya'ni tinglovchi va uning tarjimasini o'qiyotgan inson uchun tushunarli uslub nihoyatda zarurdir. Aynan bunday xislatlar tarjimaga bo'lgan talabni yanada ifodalab beradi. Tarjima o'z badiiy estetik prinsiplariga asoslanadi. Aks holda, fikrlar to'g'ri kelmay noto'g'ri tushunilish extimoli, ma'lumotlar qisqarganligi paydo bo'ladi.

Shuning uchun ham, Navoiy yaratgan tarjima asarlari bamisoli quyosh parchasidan alanglanib turadi va ularni o'qiyotganda xuddi tirik urib turgan qalb bilan gaplashayotganday o'zni xis qilish mumkin.

Zamonlar o'tishi bilan tarjimaga qarashlar, fikrlar ham o'zgarib bordi. Tarjima tillararo aloqa vositasidan tashqari, keyinchalik san'at turiga aylandi. Qadim zamonda tilmochlar so'zlarning mazmunini bayon qilib berishga harakat qilgan. Yuqori martabali odamlar, savdogarlar, sayohatchilar, elchilar, podshohlar

til bilishga harakat qilganlar. Usha zamonlarda savdo-sotiq va sayohatlar boshqa mamlakatlarni bilish va o'rganishni til bilimisiz hatto tasavvur qilib ham bo'lmaydi. Xalqaro munosabatlarda til sof amaliy vazifani o'tagan. Shuningdek, uzoq zamonlar tarjimaning nazariyasi, yo'llari, usullari ustida hech kim bosh qotirmagan. Mazmuni erkin va shu bilan birga aniq bayon qilish tarjima uchun eng muhim xususiyat deb bilingan va shunga rioya etilgan. Insoniyatning ulug' dostonlari, buyuk tarix kitoblari, ilohiy bitiklar va boshqa tillarga ham tarjima qilina boshlagach, tarjimaning ahamiyati va unga bo'lgan talab yanada ortib borgan. Tarjima- bu so'z san'ati degan tushuncha mustahkamlandi. Diniy ta'limotlarning yer yuzi xalqlari orasida tarqalishi va ustuvor bo'lishida ham, so'z san'atiga aylangan tarjima katta rol o'ynagan, deyish mumkin [19,163].

O'zbekistonda ham Yunon, Hind, Xitoy, Arab manbalarini tarjima qilishga urinishlar qadim zamonlardan boshlangan. "Avesto" va buddiy ta'limotga daxldor bitiklarni tarjima qilishga urinishlar bo'lgan. Keyinchalik islom madaniyatining kirib kelishi, VII, XII asrlarda Xorazm, Buxoro, Termiz kabi ko'hna madaniyat beshiklaridan Farobiy, Ibn Sino, Xorazmiy, Beruniy singari ulkan iqtidorli allomalarning tug'ilishi, sufiylik ta'limotining yoyilishi oqibatida arab, fors, qadimgi turkiy tillarning mavqei ortdi. Ilmiy adabiy manbalarni tarjima qilish kurtaklari nish urdi. Masalan, Farobiy, Xorazmiy, Ibn Sino, Beruniy singari daholarning ilmiy faoliyatini tarjimalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Keng miqyosda aynan til bilimlarisiz ularning tibbiyot, astronomiya, falsafa, fizika, jug'rofiya, geodeziya, axloq, diniy ta'limotlar, algebraga doir mangu tirik kitoblarni ko'z o'ngimizga keltirishimiz qiyin albatta.

Kundalik turmush tarzi nuqtai nazaridan qaraganda, aksariyat odamlar "ikkita tilni yaxshi bilgan har qanday kishi, bir tilni ikkinchisiga o'gira oladi",- deb o'ylaydilar. Afsuski, bunday qarash oddiy hayotiy vaziyatdagi matn tarjimasiga masalan, ovqat uchun kerakli taomlarga og'zaki buyurtma berish yoki uchrashuv vaqtini belgilab telegramma yuborish zarur bo'lgan holatlarga ta'luqlidir. Bunday vaqtda ko'pchilik tegishli jummalarni tarjimonsiz ham tarjima qilish mumkin. Lekin, asliyatning nafaqat umumiy mazmunini, balki barcha

tavsiyotlarini to'la to'kis tushunib yetish, shuningdek, o'zbek tilini mukammal bilishni talab qiladigan katta hajmli badiiy, yuridik, texnik yoki tibbiyot sohasiga oid matnlar bilan bog'liq ishlar aynan professional tarjimon vakolatiga kiradigan mas'ul zimmadir.

Tarjimaning asosiy muammosi tarjimon oldiga matnni to'liq tushunish va puxta idrok etish talabi qo'yilishidan iboratdir [19,147]. Bunday talab bo'lmaganda tarjima asosan mexanik ravishda muayyan tilga mansub so'zlarni boshqa tilda qo'llaniladigan so'zlar bilan almashtirishdan iborat bo'lib qolar va bu ish kompyuter tomonidan allaqachon bajarilgan bo'lar edi. Va bugunga kelib tarjimon sohasiga ehtiyoj sezilmagan bo'lar edi.

Tarjima-ichki his, shaxsiy hayotiy tajriba, matn zamiridagi ma'noni anglash va shu kabi ko'plab mezo'larni o'z ichiga qamrab oluvchi ijodiy ishdur.

Avvalombor, shuni ta'kidlab o'tish joizki, yozishni bilgan har qanday odam yozuvchi bo'la olishi adolatdan qanchalik yiroq bo'lsa, ikki tilni bilgan har qanday inson tarjimon bo'lishi haqiqatdan shunchalik uzoqdir. Muayyan tildan olingan axborotni boshqa til vositasida odamlarga yetkazish uchun, birinchidan, kishi ushbu axborotni aniq tushunishi, ikkinchidan esa o'z tushunchasini bayon eta bilishi kerak. Shubhasiz, na ko'nikma na mahorat til bilish bilan barobar avtomatik ravishda shakllanmaydi [20,150]. Og'zaki tarjimon va yozma tarjimonning yoki texnik adabiyot tarjimonlari, badiiy adabiyot tarjimonlarining ishini bajara olishlari juda qiyin faoliyatdir. Muayyan bir mavzuga mansub tarjima boshqa mavzuga oid tarjimaga nisbatan oson kechadi, bir mavzuni tarjima qilgan har qanday tarjimon boshqa mavzuni ham tarjima qila oladi degan fikr ham noto'g'ridir.

Tarjimaning har bir turi va ko'rinishi aslyat matnni idrok etish bosqichiga xos jihatlari va xususiyatlarga egadir. Bunda tarjimon qayta qayta o'qib chiqish davomida idrok etadi, tushunish va xis etishga, uning badiiy qimmatini anglab yetishga intiladi [35,141]. Uslubiy jihatdan qanday shakllanganini aniqlaydi, tarjima matni, tasirchanlik darajasi qanday bo'lishi, muayyan so'z, jumla, ibora, abzat kabilar qanday tarjima qilinishi kerakligi belgilaydi.

Har bir professional tarjimonda o'ziga xos uslub va ko'nikmalar shakllangan bo'ladi. Tarjimon o'ziga qo'yilgan talab va bosqichlarni chetlab o'tolmaydi, negaki ularda inson tafakkurining bir turi sifatida e'tirof etiladigan tarjima jarayoni obyektiv aks ettirilgan.

1.2. Tarjima san'ati va tarjimonlik mahorati

Tarjimada talqin – interpretatsiya birinchi darajali va muhim ahamiyatga ega. Tarjima nazariyasining shu kungacha qayd etilgan barcha meyorlari, mezonlari, qoidalari ular oxir oqibatda qanchalik nisbiy bo'lmasin, barchasi interpretatsiyaga –borib taqaladi. Badiiy adabiyotlarni tarjima qilish jarayonida badiiy talqinga, ilmiy adabiyotlar tarjimalarida ilmiy talqinga, og'zaki tarjimalarda esa zakovatli, hozirjavob talqinga juda ko'p narsalar bog'liq bo'ladi [35, 153].

Talqin –interpretatsiyada tarjimonning indevidualligi, uning iste'dodining qirralari, bilimlarning naqadar teranligi, insoniyligi, aql – zukkosi namoyon bo'ladi. Tarjimada individuallik o'zi bu nima?

Tarjima qiluvchi – shoir, adib tarjimonning ijodiy individual xislatlari, xususiyatlari u tarjima qilayotgan asar matniga ham bevosita o'tadi. U tarjima qilayotgan matn shu xususiyatlarning to'la va har tomonlama ta'sirida bo'ladi.

Tarjima matnining shiradorligi, jozibasi, xuddi original kabi o'qilishi manashu ijodiy individuallikdan boshlanadi va nomoyon bo'ladi. Individuallikning asl mohiyati esa talqinning kuchi, darajasidagina ko'zga tashlanadi. Mashhur o'zbek adibi E. Vohidov “Men rus shoiri S.Yeseninni xuddi o'z akamdek yoqtirib qoldim. Uning yozgan sherlarini, xuddi o'zim yozgan she'rlar kabi sevdim. “Fors taronalari” turkum she'rlarni xuddi o'zim yozgandek o'zbek tiliga o'girdim.”, deb aytardi. “Fors taronalari” deb, haqiqatdan ham xuddi boshdanoq o'zbek tilida yozilgan kabi o'qiladi. Uni o'qiyotgan odam hatto tarjima ekanligini bilmaydi. Bunda Yesenin indevidualligi bilan o'zbek shoiri o'ziga xosligi uyg'unlashib ketganligini ko'ramiz. Umuman olganda, interpretatsiya-tom ma'nodagi individual ijodiy hodisadir. Bir asar yoki kitobning yuzlab interpretatsiyalari talqinlari bo'lishi mumkin. Bu juda tabiiy holdir. Hatto

bir shaxs ham – bir interpretatsiya bo‘lishi mumkin. Yuzlab shaxslar esa – yuzlab interpretatsiyalardir. Badiiylikning cheksiz, tunganmas ko‘rinishlari – versiyalari mana shu narsa-intepritatsiya qudrati, salohiyati, rang barangligidan quriladi [25, 68].

Tarjima amaliyoti jarayonida XX asrning 30-yillaridan boshlab tarjimaning bir qancha turlari farqlanadigan bo‘ldi. Turlarning paydo bo‘lishi tarjima ishiga turlicha yondashish va munosabatlar yuzaga kelgani bilan izohlanadi. Bu o‘rinda tarjimaning bir qancha turlarga bo‘lib o‘rganib va tarjimon mahorati va san’atini undan qanchalik foydalana olganlik darajasini belgilash mumkin.

Adekvat tarjima. Bunda asl nusxaning barcha g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari tarjima tilida to‘la saqlanadi. Originalga to‘la xamohangligi yaratiladi. Hamohanglik. So‘zlarning ma’nolarini anglatishda bexato ekvevalentlikka erishiladi. Bundan tarjimondan tilning stilistik, lingvistik talablariga optimal darajada rioya etilishi talab etiladi [29, 143].

Erkin tarjima. Tarjimonlik soxasida va tarjima tarixida juda ko‘p qo‘llangan tarjima turi bu-erkin tarjimadir. Asliyat tarjima jarayonida ko‘pgina o‘zgarishlar, qisqartirishlar, o‘zgacha talqinlarga uchraydi. Asliyat esa, aynan tarjimon irodasi bilan soddalashtiriladi. Tarjimon esa o‘z uslubidan kelib chiqib bayon qiladi. Buni tarjima nazariyasida ADAPTATSIYA deb ataladi. Badiiy tuzilishi soddalashtirilgach, bayon qilib berish yo‘lidan borilgan erkin tarjimada, tarjima o‘quvchisining uni qabul qilishi va oson tushunishi maqsad qilib olinadi [27, 159].

Shu bois, erkin tarjima turi tarjimondan katta mahorat va ijodkorlik talab etadi.

Erkin ijodiy-tarjima. Asliyat tarjimasiga tarjimonning ta’siri ancha kuchli tarzda namoyon bo‘ladi. Tarjima asliyatga nisbatan badiiy jihatdan va tuzilishiga ko‘ra ancha boyib, mukammallashadi. Erkin ijodiy tarjimada tarjimonning individual ijodiy o‘ziga xosligi kuchli darajada ko‘zga tashlanib turadi. Erkin-ijodiy tarjima ayniqsa she’riy asarlar tarjimasida ko‘p yuzaga chiqadi. Ko‘p

holatda tarjima asliyat bilan katta musobaqaga kirishganday bo‘ladi. Asliyatga teng yoki undan ortiqroq asar tug‘iladi.

Bunday erkin ijodiy tarjima namunalarini ijodiy tarjimalar deb ham atash mumkin.

So‘zma so‘z tarjima. Buni inglizcha atama bilan “word by word translation” deb ham yuritish mumkin. Boshqacha qilib aytganda taglama tarjima, hijjalab tarjima qilish degan atamalari ham bor. Bunda asliyatning badiiy xususiyatlari saqlanadi [28,192]. Bunday tarjima turida so‘zlarning yaqinlik ma’nolarini ifodalash bilan cheklaniladi. XX asrda taglama, qoralama tarjimalardan badiiy tarjima uchun juda foydalanish odat tusiga kirgan edi. Tarjima zarurati, milliy qardosh tillarini yaxshi bilmaslik shunday tarjima turidan foydalanish, mafkuraviy va boshqa ehtiyojlarni qondirish nazarda tutardi. Tarjima jarayonida bunday usuldan foydalanish ma’qul emas deb hisoblanadi. Bu tarjima tarixida bir tajriba bo‘lib qoldi. Uni mukammal tarjima uchun shunchaki bir homaki matn, deb atash to‘g‘riroq bo‘ladi.

Ma’nolar tarjimasi. Buni Sharq tarjimachiligida tavsir ham deb yuritishadi. Keyingi yillarda o‘zbek tiliga ilohiy kitob “Qur’oni karim” bir necha marotaba iqtidorli mutaxassislar tomonidan tarjima qilingan. U tarjimalarga “Ma’nolar tarjimasi” deb yozib qo‘ygan. Bu ko‘proq muqaddas kitoblar tarjimasida qo‘llaniladigan usul. Ilohiy muqaddas kitoblarni hech qachon asliyatga teng tarjima qilib bo‘lmaydi, asliyatning siri, fusunkorligini hech qachon boshqa tilda to‘la o‘zidek chiqarish mumkin bo‘lmagan ish, degan diniy doiralarda rasm bo‘lgan fikr tufayli shunday yo‘l tanlanadi. Bu bayon qilish-tavsir, ya’ni iksplekatsiyaga yaqin usul. Har bir muallif individual bo‘lganidek, har bir tarjimon ham individual ijodiy insonniy xususiyatlarga va qirralarga egadir.

Og‘zaki-sinxron tarjima. Nutq yoki jonli so‘zlashuv jarayonini biror tilga o‘girish, boshqa bir tilda takrorlashga og‘zaki tarjima deyiladi. Og‘zaki tarjima sinxron ya’ni nutqning tugallangan har bir gap bo‘lagini, izma iz tarjima

qilish va nutqning u soʻzlab boʻlingach, tekst boʻyicha tarjima qilish yoʻllari mavjud.

Sinxron tarjima. Tarjimondan katta bilim, madaniyat, zakovat va fikrni tez ilgʻab, uni ravshan ifodalaydigan soʻz topishni talab etadi. Bunda notiq jumalarning maʼnosini bir zumda, darhol boshqa tilda qaytarish talab etiladi. Sinxron tarjimaga talab juda katta va uning masʼuliyati ham shu darajadadir.

Tarjimonlik kasbini tanlagan kishilar oʻzlarini sinxron tarjimaga chuqur va keng tayyorlashlari kerak boʻladi. Oʻzbekistonning xalqaro aloqalari, munosabatlari ortgan, kuchaygan sari sinxron tarjimaga talab zoʻrayadi. Bunday yuksak ixtisosli tarjimonlarni yetishtirish katta ahamiyatga ega.

Sinxron tarjima uchun ikki yoki undan ortiq tillarni mukammal bilish, leksik, talaffuz normalariga mukammal rioya etish, tez fahmlilik, siyosiy, ijtimoiy, falsafiy, iqtisodiy tushunchalar hamda tilning barqaror birliklaridan, maqol va matallardan yaxshi xabardorlik talab etiladi.

Mashina va texnik tarjima. Kopmyuter yoki boshqa texnikaviy vositalar yordamida bajariladigan tarjimalarni mashina yoki texnik tarjima deb atalib kelinmoqda. Mashina tarjimalar cheklangan lugʻat va cheklangan matnlar doirasida amalga oshiriladi.

Asliyatdan tarjima. Tarjimaning eng maʼqul sanalgan yoʻli bu – asl tilning oʻzidan bevosita qilinadigan sifatli tarjimadir.

Vositali tildan tarjima. Tarjima tarixi va amaliyoti vositali, yaʼni ikkinchi, uchinchi til orqali tarjima qilishning juda boy tajribalariga ega. Vositali til orqali bajariladigan tarjimalar bu sanʼat nazariyasi va amaliyotining barcha meʼyor va mezonlariga, qoidalariga rioya etadi. Bunda ham aniqlik, mufoviqlik, moslik, yuksak badiiy, ilmiy xususiyatlarni saqlash va har jihatdan teng kuchga matn yaratish talab qilinadi. Albatta vositali til orqali tilning ayrim nozikliklari, ifodaviylik, taʼsirchanlik boy berilishi mumkin.

Mashhur ingliz yozuvchisi Jek London oʻzining Martin Edin asarida tasvirning haqqoniy va hayotiy talqiniga erishish uchun ataylab personajlari nutqiy tasvirini yaratadi. Uning har bir personaji oʻz ishi va madaniy saviyasi,

dunyoqarashi doirasida soʻzlaydi. Asar boshida yetakchi qahramon Martin nutqi grammatik va fonetik qoidalarga boʻy soʻnmagan holda son sanoqsiz soʻz va iboralar bilan toʻlib toshgan boʻlsa, asar davomida ongʻli, ilmi va madaniy saviyasining oʻsib borishi bilan uning nutqi adabiy shaklga kirib, mavjud nuqsonlardan tozalanib boradi. Tarjimada personajlarni nutqiy taʼsirini tiklash, toʻlaqonli tarjima yaratish shartlaridan biri ekanligi nazarda tutiladi. Bu quyidagicha berilgan:

Well, I've ben doin' a lot of thinkin' ever since. I've ben to the library a lot, but most most of the books, I've trackled have ben over my head. Meble I've better begin at the beginnir'. I ain't never had no advantages [10, 139].

Xullas, oʻshandan beri juda koʻp oʻyladim. Kutubxonaga qatnay boshladim, u yerdan har xil kitoblar oldim, lekin ularning hammasiga ham aqlim yetayotgani yoʻq. Balki, hamma narsani boshidan boshlashim kerakdur? Hechqachon men, ochigʻi durustgina oʻqigan ham emasman.

Tarjima sanʼati tillarning ravnaqi uchun zaruriy vosita sifatida, ularning rivojlanish surʼatini jadallashtiradi, lugʻat boyligini oshiradi va takomillashtiradi.

Tarjima inson maʼnaviy hayotini boyitadi, ona tilining imkoniyatlarini roʻyobga chiqaradi, uni serjilo qiladi.

Tarjima tufayli kitobxon tafakkuri charxlanib, yangi gʻoyalar, tushunchalar bilan boyiydi.

Tarjima jamiyatda yangicha munosabatlar, qarashlar qaror topishga xizmat qiladi.

1.3. Tarjimada noyob soʻzlarni qoʻllash

Oʻzbek tilining lugʻat boyligi boshqa tillar kabi qoʻshni, qardosh, chet ellar bilan uzoq tarixiy muomala, munosabat madaniy, savdo-sotiq aloqalari davomida atamalar, rang barang tushunchalarni ifoda qiluvchi soʻzlar qoʻshilib, boyib, oʻzgarib, ifoda imkoniyatlari ham kengayib borgan. Juda qadim zamonlardan beri rus, lotin, ingliz, german, fransuz, italiyan, ispan, qardosh turkiy xalqlar tillari bir birlariga oʻz taʼsirlarini oʻtkazganlar, tillarning lugʻat boyliklarining kengayishi va teranlashuviga xizmat qilgan. Milliy tilimiz tarkibiga turli xorijiy yerlardan

kirgan soʻzlar ijtimoiy-madaniy, taraqqiyot jarayonida shunchalar oʻzlashib, milliy til sathiga kirib ketganki, xozir shunday u yoki bu soʻzni ishlatganda, uni boshqa tildan kirib kelganligini ajratib, farqlab boʻlmaydi. Faqat izohli lugʻatlardangina soʻz qaysi tildan kirganligi qayd etib oʻtiladi xolos. Til tarkibiga boshqa tillardan kirgan soʻzlarni aniqlash, ularning kirib kelishi, oʻzlashish tarixini oʻrganish, tillar rivojini qiyosiy tahlil qilish kuzatib boriladi.

Jonli soʻzlashuvlarda soʻzlar ularning qanday kelib chiqqanligidan qatʼiy nazar erkin qoʻllaniladi. Jonli soʻzlashuvning oʻz asosiy elementlari, unsurlari mavjud. Jonli soʻzlashuvda axborot berish, fikrni tushuntirish, hissiyotni ifodalash muhim ahamiyat kasb etadi. Muloqot ishtirokchilari fikrlashish ravshanligiga bayonning taʼsirchanligiga va mazmundorligiga diqqat-eʼtibor beriladi. Tarjimonning vazifasi oʻzi bayon qilayotgan fikrni yanada ilmiyroq, salmoqliroq, tantanaliroq tus berishini xohlasa noyob soʻzlarni qoʻllash imkoniyatiga ega boʻladi. Nutqqa jarangdorlik, koʻtarinkilik, shoironalik bagʻishlash uchun tarjimon oʻz nutqida odatiy boʻlmagan, noyob soʻzlarni ishlatadi. Masalan, “birlik” deyish oʻrniga “konsolidatsiya”, “koʻtarinkilik” oʻrniga “eforiya” soʻzini ishlatish nutqni ancha boyitadi. “Xalqchilik” deyish oʻrniga “demokratiya” soʻzi, “yangilik” degandan koʻra muayyan bir sharoitda “jadid” soʻzi yoki “modern” deyish maʼqulroqdir. Noyob, xorijdan kirgan soʻzlarni qoʻllash, fikrning holis qabul qilinishi, birday anglanishi uchun ham xizmat qiladi. “badiiy, ilmiy fan adabiyotlarida, xorijdan kirgan yoki kirib kelayotgan rang barang soʻzlarni qoʻllashning oʻz vazifalari, yoʻl yoʻriqlari, usullari mavjud”.

Badiiy, ilmiy adabiyotlardan noyob personajlardan, muallif nutqini xarakterlash, ularga emotsional rangdorlik, oʻzgacha bir maʼno, ruhiy iqlim bagʻishlash, masalani, xalqaro miqyosda qabul qilingan termin-islohatlar vositasida, ilmiy tarzda qoʻyish, rivojlantirish, yechishni koʻzda tutadi. Ilmiy adabiyotlarda xorijiy maxsus terminlarsiz fikrlash, bayon qilish, mudaosiz bir holatdir.

Tilning o'zgarishi faqat xorijiy so'zlarning kirishi bilan belgilanmaydi. Tilda so'zlarning eskirishi, iste'moldan chiqishi, qo'llanish doirasining torayishi natijasida, so'zlarning chiqib ketishi yoki arxaizimga aylanish jarayoni ham so'z kirib kelish jarayoni bilan parallel tarzda davom etadi. Keyingi tarixiy davrlarda, tilimizdan minglab so'zlar turli sabablarga ko'ra jonli va adabiy jarayonda, til tegirmonidan tashqarida qolib ketdi. Amir Temur yoki Navoiy, Boburlar zamonlarida amalda bo'lgan necha yuzlab harbiy terminlar qo'llanmay va ular tilning arxiviga aylandi. Rang barang shevalarda mavjud so'zlar shevalar doirasidagina qoldi va umum milliy iste'molga keng kirib kelmadi. Holbuki, adabiy-milliy tilning boyishi, rivojlanishi, xorijdan kiradigan so'zlar hisobigagina emas, shevalardan kirib keladigan so'zlar hisobiga ham boyiydi [24,162]. O'z ifodasini topadi.

Tilning o'zgarishi uzoq, to'xtatib bo'lmas jarayon. Bu jarayon dialektik qarama-qarshiliklarga to'la. Mana shu jarayondagina til dinamiklik kasb etadi.

Xorijiy so'zlarni o'zlashtirish, ijtimoiy amaliyotda kuchli sinovdan o'tadi. Sinov jarayonlarida ajnabiy so'zlarning funksiyasi, ma'no qirralari ham ma'lum darajada o'zgarib boradi.

Faqat noyob so'zlarni qo'llashda ularning tarixiy va etimologiyasi haqida tasavvurga ega bo'lish va ayniqsa bunday so'zlarni-terminlar, atamalarni qo'llashda, estetik me'yor xissini unutmaslik muhim ahamiyat kasb etadi. Har holda noyob so'zlar, terminlarni qo'llashda mey'or maqsadga muvofiqlik, badiiy matnga moslik-go'zallik yaratish prinsipidir. Tarjima dialektikasi shuni talab va taqozo etadi.

Tarjima jarayonida xalqlar turmush tushunchalarini anglatadigan lisoniy vositalar xos so'zlar deyiladi va bu juda keng qo'llaniladi. Muayyan bir xalq, millat va elatga xos tushuncha, narsa va hodisalarni aks etiradigan lisoniy vositalar badiiy asarning milliy xususiyatini belgilaydigan asosiy vositalardan hisoblanadi. Har qanday badiiy g'oyaviy asar, o'zida baynalminallikni, ham milliylikni mujassam etishi bilan ajralib turadi. Baynalminallik asarning mazmuni va g'oyasida, milliylik esa uning shaklida namoyon bo'ladi.

Tarjima jarayonida yuzaga keladigan eng muhim qiyinchiliklardan biri original asarning milliy ruhini bo‘lak muhitga ko‘chirishdir. Tarjimon milliy-adabiy asarni o‘z tili, o‘z badiiy muhitiga ko‘chirar ekan, o‘sha original asar avtorining niyatini boshqa tilda ham amalga oshirishni maqsad qilib qo‘yadi. Asardagi har bir so‘z va iborani shunchaki qog‘ozga qoraytirish uchun emas, chuqur ma’nosi bilan kitobxonda aniq bir xis tuyg‘u uyg‘otish uchun kiritilgan element deb qarang.

Estetik did bilan yuksak saviyada bajarilgan tarjima asarini o‘qish kitobxonga zavq, rohat baxsh etadi. Agar uni miriqib, berilib o‘qish jarayonida matnda notanish so‘z chiqib qolgudek bo‘lsa, tarjimonning vazifasi kitobni o‘qiyotgan kitobxon uchun osonlik tug‘dirishi, shuningdek, noyob so‘zlardan foydalanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarjima qilingan narsa xoh eng mayda g‘oyaviy birlik, so‘z yoki jumla, xoh yirik ilmiy yoki badiiy asar-risola, monografiya, roman bo‘lsin, boshqa til borligida dastlabki vaqtlarda ham yangicha ma’no kasb etadi. Bora bora ana shu yangi milliy muhit zahirida sifat jihatdan asl g‘oyalar, fikrlar, janrlar, obrazlarning kelib chiqishiga sabab bo‘ladi, bu esa, o‘z navbatida, tamoman butun bir yaxlit lug‘at, fan, adabiyot va san’at asarlarning maydonga kelishiga turtki bo‘ladi.

Tarjima jarayonida tasvir vositalarining qayta yaratilishi va bunda so‘z tanlash muammosi tarjimondan zo‘r mahorat talab etadi. “Tarjimon-asarni boshqa tildan, ya’ni ona tilidan qayta yaratish uchun muallif fikrini ancha pishitadi, o‘ziga singdirib oladi, keyin matn xarakteriga qarab muqobil so‘z tanlaydi, bu so‘zlar ma’nosi, jarangdorligi, shakli, uslubiy muqobilligi, asl nusxadagi fikrni iloji boricha, to‘laroq, ifodalash tashvishida yonadi” deb yozadi G‘aybullar Salomov [26, 110].

Tarjimada so‘z tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Agar tarjimon asliyat muallifining so‘zni qanchalik mahorat bilan tanlaganini his eta olsa, tarjimada ham so‘zni shunchalik ishonchli beradi.

Soʻz shakli, oʻzaro bogʻlangan soʻzlarning semantik tuzilishi va ularning nutqda ishlatilishi turli xil tillarda turlichadir. Har bir tilda oʻzining leksik tuzilishi mavjuddir. Lekin hamma maʼnolarida emas.

Tarjima jarayonida noyob soʻzlarni tarjima qilishda madaniyatlar oʻrtasidagi farqlarni ajratishdir. Muayyan madaniyatga mansub aholi biror narsaga oʻz dunyo qarashidan kelib chiqib qaraydi. Bir biriga ekvivalent boʻlib koʻrinadigan soʻzlar ekvivalent boʻlmasligi mumkin. Masalan, “choʻchqa” soʻzi oʻzbek tilida maʼlum darajada salbiy boʻyoqqa ega soʻz, ammo “pik” Amerikada bu soʻz netral maʼnoda qoʻllaniladi.

Tarjima qilish jarayonida baʼzan maʼlum maqsadda transliteratsiyadan foydalaniladi. Tarjima nazariyasida mavjud adabiyotlarning koʻrsatishicha transliteratsiyadan foydalanish avzalliklarga ega. Chunki transliteratsiya aslyatda ishlatilgan soʻzning talaffuz shaklini beradi. Transliteration soʻzning grafik jihatini hisobga oladi. Masalan, oʻzbek tiliga ingliz tilidagi “Hamlet” soʻzi ikki yoʻl bilan beriladi, “Gamlet” hamda “Hamlet”. Ikkinchi usul oʻzbek tili qonun qoidalariga yaqin boʻlish bilan birga talaffuzi ingliz tilidagi soʻzga juda yaqinligi bilan ajralib turadi. Mazkur soʻzni transliteratsiyada beradigan boʻlsak u “Hemlet” shakliga ega boʻladi.

Tarjima qilinayotgan tilda mos keladigan soʻzni, tarjima qilishning keyingi yoʻli maʼnoni yaqinlashtirib tarjima qilish yoʻlidir. Buni soʻz analogiyasi boʻyicha tarjima qilish deb ham yuritish mumkin. Agar tarjima qilinayotgan tilda aslyatda qoʻllanilgan soʻzning muqobili boʻlmasa, tarjimada ushbu soʻz maʼnosiga oʻxshash va yaqin soʻz tanlanadi. Masalan, oʻzbek tilidagi “halim”, “holvaytar” va “sumalak” soʻzlarini tarjima qilishda shunday yoʻl tutish tavsiya etiladi. Buning uchun shu soʻzlarga xorijiy tillarda maʼnodosh yoki oʻxshash soʻz tanlanadi. Bunda bitta soʻz oʻrinda soʻz birikmasi ishlatilishi mumkin. Oʻzbek tilidagi “halim” soʻziga, inglizcha mos va muqobil boʻladigan soʻz yoʻq. Biroq bugʻdoy bilan uzoq qaynatiladigan biror oʻxshash ovqat nomini tanlash mumkin. Tegishli soʻz topilmaganda uni “porridge wheat and stewed meat” shaklida berish mumkin. Bundan tashqari bu soʻzni “nutritious meat porridge” deb ham berish

mumkin. Qaysi soʻzni tanlash, matn maʼnosi va tarjimonning soʻz qoʻllay olish mahoratiga bogʻliq boʻladi.

Tarjimon hamma vaqt soʻz bilan ish koʻradi. Ikki yoki bir necha tilning muhiti va soʻzlari dunyosida ham ijodkor, ham tadqiqotchi va stilist sifatida ishtirok etadi [20,143]. Tarjimon asarning asl nusxasi, mazmuni va mundarijasiga koʻra qoʻllangan soʻzlar, jumlar, gaplarning maʼnolarini chiqaradi va asarning umumiy mundarijasi, uslubi, shakliga moslaydi hamda muvofiqlashtiradi.

Tarjimon jumla va gapni tashkil etuvchi alohida soʻzlarning maʼnolarini faqat va faqat kontekstga va uning oqimiga qarabgina chiqaradi, soʻzning maʼnosini jumlagi, jumlaning maʼnosini gapga, gapning maʼnosini alohida tugallangan parchada va parchaning maʼnosini asarning butun mundarijasi, shakli hamda uslubga moslaydi.

I BOB BOʻYICHA XULOSA

Birinchi bob yuzasidan xulosa tarzda quyidagi fikrlarga kelish mumkin: Insoniyat faoliyatining murakkab shakli boʻlmish tarjima- bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani (matnni) uning shakl va mazmun birligini saqlagan holda oʻzga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir. Demak, asliyat mansub boʻlgan, til vositalari yordamida yaratilgan nutqiy ifoda (matn) tarjima tili qonuniyatlari asosida vujudga kelgan shunday ifoda bilan almashtiriladi.

Tarjima insoniyat faoliyatining eng qadimgi turlaridan biri boʻlib, u tufayli biz insoniyat taraqqiyoti tarixini barcha tavsilotlari bilan ochiq oydin tasavvur etamiz.

Tarjima xalqlar oʻrtasidagi doʻstlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular oʻrtasidagi iqtisodiy siyosiy, ilmiy, madaniy va adabiy aloqalarning kengayishiga xizmat qiluvchi qudratli quroldir.

Xulosa qilib aytganda nutqiy tasvirning tarjimada qayta yaratilishi har bir asar ishtirokchisining atrofda sodir boʻlayotgan voqea hodisalarga xulosa bildirishda oʻz bilimi va madaniy saviyasi hamda dunyo qarashidan kelib chiqqan holda fikr mulohaza bildirishi, oʻz layoqati va kayfiyati doirasida harakat qilishiga bogʻliqdir.

Tarjimonlik kasbi eng nufuzli va zaruriy kasblardan biri ekanligi, tarjima – ichki xis, shaxsiy hayotiy tajriba, matn zamirida ma’noni anglash va shu kabi ko‘plab mezonlarni o‘z ichiga qamrab oluvchi ijodiy ish ekanligi, ushbu bobning xulosasi hisoblanadi.

Ushbu bobda tarjimon uchun ona tilini yaxshi bilishi naqadar zarur ekanligini, tarjima jarayonida nafaqat chet tilini bilishga balki, ona tili mey’orlarini bilish haqida aniq ko‘rsatmalar berilgan.

Bundan tashqari, chet tilidan ona tiliga va ona tilidan chet tiliga tarjima qilish o‘rtasidagi farqlar va jarayonning qiyin kechish sabablari yoritilib o‘tilgan. Bu sohada tarjimaga qiziquvchi bo‘lajak tarjimonlarning nimaga ko‘proq e’tibor qaratishlari uchun asosiy maslahat deb qarash mumkin.

Tarjimon o‘z faoliyati davomida turli madaniyatlarni o‘ziga xos jihatlari, tafovutlarini aniq tasavvur etishi, olingan axborotni boshqa madaniyatga ega bo‘lgan kishilarga yetkaza olishi – tarjimon kasbining o‘ziga xos xususiyati ekanligi aniq ifoda etilgan.

Tarjimon uchun eng muhimi-ikki madaniyat tutashgan joydagi hayotdir. O‘z faoliyati davomida turli madaniyatlarning o‘ziga xos jihatlari bilan mutassil to‘qnash kelar ekan, tarjimon, ushbu madaniyatlardagi tafovutlarni aniq tasavvur etishi, bir madaniyat vakillaridan olingan axborotni boshqa madaniyat sohiblariga maksimal darajada aniq yetkazib bera olishi shart. Tarjimon kasbining o‘ziga xos xususiyati ham ayni shundan iboratdir. Chet tilidan ona tiliga tarjima qilish bilan, ona tilidan chet tiliga tarjima qilish o‘rtasida katta farq bor. Chet tiliga o‘g‘irish mobaynida, chet tilida o‘ylashga to‘g‘ri keladi. Chet tiliga tarjima qilish ona tiliga o‘g‘irishga nisbatan quyida sanab o‘tilgan:

a) chet tiliga tarjima qilayotgan tarjimon faqat o‘zi biladigan so‘zlarning aktiv zahirasiidan, ona tiliga tarjima qilayotganda esa bundan tashqari passiv til so‘z boyligidan foydalana oladi. Har qanday kishida aktiv so‘z boyligi passiv so‘z boyligiga nisbatan kamroq bo‘ladi. Shuning uchun u tez-tez lug‘at varaqlashga majbur bo‘ladi.

b) tarjima aynan bir grammatik qurilma yoki soʻzning chet tilining bir necha xil variantlari bilan yetkazish mumkin. Chet tilidan ona tiliga tarjima qilayotganda zaruriy qurilmalar yoki koʻproq toʻgʻri keladigan maʼnodosh soʻzlar tanlovi oʻzbek tarjimoni ongida avtomatik ravishda roʻy beradi. Bunday holatda tarjimon qurilmalar qoʻllanilishining chegaralarini aniq bilishi shart.

v) Aksariyat tarjimonlar, lotin imlosida yozishga qiynaladilar natijada chet tiliga qilinayotgan tarjima nisbatan sust kechadi. Koʻpincha, tarjimani toʻliq takomil darajada boʻlishi tarjimon koʻp yillar til sohiblari bilan mutassil ishlagan, tegishli mamlakatda, til muhitida yashab kelgan, usha tilda oʻylaydigan, tush koʻradigan boʻlishi lozim, shundagina, uning tarjimasi toʻla tukis adikvat deb yuritilishi mumkin.

II BOB

TARJIMA FAOLIYATIDA TARJIMONNING USLUBI VA NUTQ MADANIYATI

2.1. Tarjima va uning nutqiy faoliyatida jumlar va ularning talqin qilinishi

Nutq madaniyati insonning madaniy saviyasidan ilmiy va badiiy tafakkurini takomillashtirishda muhim o‘rin egallagani holda, fikrning adabiy til me‘yorlariga muvofiq tarzda to‘g‘ri, silliq, ta’sirli bayon ettirilishini, tilning tasviriy va obrazli vositalaridan unumli va o‘rinli foydalana bilishni, nutqning ixcham va sodda barcha uchun tushunarli va zavqbaxsh bo‘lishini taqozo etadi [20, 78].

Nutq madaniyati ma’lum fikr yoki tushunchani ifodalash uchun tilda mavjud ikki va undan ortiq vositalar orasidan maqsadga muvofiqini, estetik jozibadorini nutq jarayonida o‘quv tanlab, saralash ishlatish tamoyillarini ko‘zda tutgani holda, “qayta ishlanish”, “sarlash” oqibatida adabiy til me‘yorlari sifatida tan olinadigan holatlarni o‘z me‘yori deb biladi.

Nutq madaniyatini yuqori darajaga ko‘tarish jamiyat taraqqiyoti talabi o‘laroq, birliklarning fonetik qurilishini, grammatik me‘yorlarini, leksik-semantik, uslubiy xususiyatlarini, yasali, o‘zgarish, qo‘shilish-birikish qonuniyatlarini aks ettiruvchi adabiy me‘yorlarni aniqlash ishlarini yanada chuqurlashtirishni talab etadi. Yuksak nutq madaniyatiga tilning barcha imkoniyat va boyliklarini puxta va mukammal egallash asosida erishiladi [20, 95].

Nutq silliqdigi va ta’sirchanligiga intilish barcha xalqlar uchun ota meros bo‘lib, qadimgi bobolarimiz ham nutq jarayonida so‘zsiz ma’lum qonun-qoidalarga amal qilganlar [20,129]. Tillarning hozirgi taraqqiyoti darajasiga ko‘tarilishlari qadimgi kishilar nutqining asta-sekin, avloddan-avlodga o‘tish jarayonida o‘zgarib, shakllanib va rivojlanib kelganligi natijasidir.

Tillar taraqqiyoti tarixidan ma’lumki, aksariyat mutafakkirlar o‘z tillari madaniyati masalalariga befarq qaramasdan, uning takomillashuvi, fikr bayon qilish imkoniyatining kengayishi va rang-baranglashishi jarayoniga munosib

hissalarini qo'shganlar. Masalan, turkiy tillarning rivojlanishi va sayqal topishida Mahmud Qashg'ariy va Alisher Navoiylarning xizmatlari alohida o'rin egallaydi. Mahmud Qashg'ariy o'zining "Devonu lug'otit turk" nomli qomusiy asarida turkiy tillarga oid juda ko'p leksik va frazeologik birliklarni jamg'argani, muayyan tizimga solgani va ularga ta'rif bergani holda, xalq ommasining va iboralarni nutqda saralab qo'llash malakalarining oshishiga ma'lum darajada ijobiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, Alisher Navoiy o'zining "Muhokamatul lug'atayn" nomli asarida o'zbek tilining bitmas - tunganmas fikr bayon qilish imkoniyatlariga ega ekanligini, uning har qanday fikrni ham nazmda to'la va chiroyli ifoda etishga qodirligini ilmiy va amaliy dalillar asosida isbot qilib beradiki, kitobga bayon etilgan fikrlar hamda shoirning g'oyat boy poetik ijodi tilimiz madaniyatining o'sishiga munosib hissa qo'shadi.

Ammo XX asrning boshlarigacha nutq madaniyati masalalari, tilshunoslikning talay sohalari qatori, chinakamiga ilmiy muammo sifatida keng ko'lamda maxsus tadqiqot ob'ekti bo'lgan emas edi. O'tgan asrning 20-30-yillaridagina bu soha ilmiy muammo sifatida keng ilmiy jamoatchilik e'tiborini o'ziga tortdi. 50-yillarning oxirlaridan boshlab esa nutq madaniyati tilshunoslikning o'z tekshirish ob'ektiga ega bo'lgan maxsus sohasi sifatida shakllana boshladi [19, 68].

Hozirgi paytda nutq madaniyati masalalarini o'rganish sohasida mamlakatimizda katta ilmiy tekshirish ishlari boshlab yuborilgan bo'lsa, badiiy tarjimada nutq madaniyati masalasi tadqiqotchilarimiz tomonidan hali maxsus, tarjimashunoslikning dolzarb muammolaridan biri sifatida qalamga olingan emas.

Milliy tillar madaniyatini yaxshilash, rivojlantirish borasida ko'rsatilgan jonbozlik badiiy tarjima tili sohasida ham ko'rsatilishi lozim. Asliyat tili qay darajada sof, uning madaniy saviyasi qay darajada yuqori bo'lsa, tarjima tili ham shunchalik bejirim, asliyat tili madaniyati darajasida bo'lishi lozim. Muallif va uning personajlarining nutqiy saviyalarining aynan aks ettirilishiga kitobxonda asar tili haqida to'g'ri tasavvur hosil qiladi va uning g'oyaviy badiiy qiymati to'g'risida chiqaradigan hukmini to'ldiradi. Asliyat tiliga qo'yiladigan

talablarning barchasi tarjima tiliga ham aloqador bo'lib, badiiy tarjima ayniqsa til bobida ijodiy xususiyat kasb etadi. Asliyat mazmun va vazifa birligi tarjima tili qonun-qoidalari, leksik fraziologik vositalari yordamida qayta yaratiladi.

Ba'zan asarlar tarjimasi, mazkur ishni ijodiy jarayon deb emas, balki daromad manbai sifatida tushunadigan ayrim iste'dodsiz shaxslar qo'liga topshirib qo'yiladiki, bu tarjimonlar matnga savodsizlarcha munosabatda bo'lganlari holda, o'z matnlarini tarjima amaliyotida duch kelinadigan ko'plab nuqsonlar bilan to'ldirib yuboradilar. Natijada, asliyatda mujassamlashgan son sanoqsiz obrazli, hissiy ta'sirchan lisoniy vositalar tarjimada asliymonand jaranglamaydi, qisqasi, asliyat g'oyaviy badiiy mazmuni muallif ifodasi darajasidagi til va uslub vositalarida yordamida talqin etilmaydi [8, 104].

Hozirgi vaqtda til va nutq madaniyatini yaxshilash, rivojlantirish uchun kurash umumdavlat, umumxalq ahamiyati ega bo'lgan madaniy vazifasidir kabi so'zlar badiiy tarjima tiliga ham aloqadordir.

Tarjimon bu – uslub. Uslub esa-jumla. Jumla yaratish mahorati. Jumla tuzishni bilmagan tarjimon asliyatni yaratib berolmaydi. Ishning tugal zamiriga qarasak, roman bu-jumla, she'r ham-jumla, komediya ham-jumla, axborot, ilmiy tadqiqot ham-jumla. Yozuvchiga ham, tarjimonga ham eng muhimi –jumlanı – o'z jumlasini chiqara olishida. Jumla chiqsa-uslub chiqadi. Jumla Tolstoyni Turgenevdan, Lermontovdan ajratib o'ziga xos qilib turadi. Jumlasidan yozuvchini tanib oladilar [23, 99]. Yaxlit asar har qancha yirik bo'lmasin, u jumladan tarkib topadi. Qatrallar yig'ilib soyu daryo bo'lganidek, jumladan jam bo'lib roman, doston, lirik she'r yoki risolalarga aylanadi. Jumla-badiiy uslubning javhari hisoblanadi.

Jumlaning shirasi uning qanday qurilganida, qanday ohangdorlik kasb etganida. O'zbek tilida shirali so'z, shirali ovoz degan gap bor.

Shirali so'z va shirali ohangni biz tarjimada va uni baholashda eng muhim tushunchalar qatorida qarashimiz zarur.

Shirali so'z va shirali ohang tarjima estetikaning markazida turadi va uning mohiyatini belgilaydi.

Shirador jumla bo'lmasa, roman, hikoya yaxshi samara bermaydi. Xuddi shu so'zlarni tarjimonga nisbatan ham aytishimiz mumkin.

Tarjimonni biz jumla tuyg'usi rivojlangan, kamolga yetgan kishi deb tushunamiz.

Jumla yaratish tuyg'usini tarbiyalash-talantni tarbiyalash-talantli tarjimonlarni tarbiyalash, yana ham to'g'rirog'i, tarjimon talantini tarbiyalash deganidir.

Tarjimonlik haqida so'z borarkin, tarjimonlik talanti haqida ham fikrlash, so'z yuritish nihoyatda o'rinlidir.

Talantsiz hech bir ijod bo'lmaganidek, talantsiz tarjimon ham yuzaga chiqmaydi. Shuning uchun bu o'ziga xos qadimiy mutaxassislik to'g'risida so'z yuritganda, ixtisos ko'nikmalari, bilimlari hosil qilishni talantni uyg'otish va tarbiyalash bilan birga doimo qo'shib olib borish qobil zamonaviy mutaxassislar yetishtirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Tarjima asliyatdan nusxa ko'chirish emas. Tarjimada asliyatdagi so'zlar, birikmalarning ma'nolari ko'chirilmaydi, qanday bo'lsa shunday tiklab qo'yilmaydi, balki boshqa tildagi yaqin ma'nolar bilan ifodalanadi.

A.P.Chexovning "Niqob" hikoyasida personaj tilida:

"Это странно, это...это даже сверхестественно..." –degan juda qattiq ajablanish, norozilik, birovning kutilmagan qo'polliqi, adabsizligi, o'ta surbetligiga duch kelib, nima qilishni bilmay qolishlikni ifodalaydigan jumla o'tadi.

Hikoyani Abdulla Qahhor sodda va o'zbekona tarjima qiladi. Yuqoridagi jumla o'zbek tilida shunday ifodalanadi:

"Bu qanday bo'ldi...Bu hech aqlga sig'maydigan ish-ku.."

Bu juda yaxshi tarjima. A.Qahhor Chexov hikoyasining so'zlarini qanday bo'lsa shunday ma'nosini berib qo'ya qolmaydi. Asl matnda so'zlar Chexovcha oddiy, unchalik murakkab emas. Tushunishga oson. Ularni ko'p vaqt sarf qilmay va uzoq o'ylab o'tirmay chiqarish mumkin tarjimada.

Asliyatdagi jumalarni o‘zbekcha tarjimasidan bexabar o‘g‘irishga harakat qilib ko‘rilganda:

“bu g‘alati, bu...bu hatto g‘ayritabiiy”...

Yoki:

“bu qiziq, juda qiziq, bu...bunga odam ishongisi kelmaydi”...

Yoki “bu nimasi, tavba, bu ...juda haddan oshib ketdi-ku”...

Asliyatni o‘zbekcha badiiy talqin qilish hatto Chexov jumlarini yanada ixchamlaydi. Ortiqcha bo‘lib ko‘ringan “bu...bu”larni olib tashlaydi. Asliyatni chin yozuvchilarcha talqin etadi. Tarjimaning go‘zalligi, uning haqiqiy ijod ekanligi mana shunda. Bu yerda asliyatdan qochib yoki chetlanib turib unga maksimal yaqinlashish hamda badiiy talqin tushunchalarimizni eslab qolaylik. Ularni ma‘lum ma‘noda tarjima qilish ijodiy prinsiplari deb atash o‘rinli. Chunki ularga bundan keyin tarjimalar matnlari tahlillarida, tarjimon mahorati va u qo‘llagan uslublarni tushuntirishda “qochish”, “yaqinlashish”, “badiiy talqin” tushunchalariga prinsip sifatida tez tez murojaat qilamiz [21, 56].

Badiiy adabiyot tarjimalarida asliyatdan qanday bo‘lsa shunday, ya‘ni so‘zma-so‘z nusxa ko‘chirish shart emas. Biroq, bu badiiy talqinda faqat va faqat ma‘nolar tarjima qilinadi degani ham emas.

Rang – barang yo‘nalishlar ichida madaniy va ilmiy yo‘nalishlari ham mavjud bo‘lib, ularda ilmiy, madaniy tomonlariga diqqat qilinadi.

2.2. Tarjimonning nutq faoliyatida ijodkorlik

Tarjimaning bosh xossasi uning so‘z san‘ati ekanligidadir. So‘zning fikrni ifodalash xususiyati, ta‘sir quvvatiga ega ekanligi tarjimani san‘at darajasida tadbiq etish imkonini beradi. Tarjimada ikki xalq va ikki til, ikki ma‘naviy hayot, ikki milliy madaniyat, ikki davr va ikki adib o‘rtasidagi bir-biriga chambarchas bog‘liq munosabatlarning ham ko‘rinishini e‘tiborga olish zarur.

Tarjima qilinayotgan tekst yoki nutqning qandayligidan qat‘iy nazar, bir tildan boshqasiga o‘girilayotgan har qanday ish ya‘ni, har qanday tarjima uchun umumiy bo‘lgan ikki holat bor:

Tarjimanning maqsadi: asl nusxa tilini bilmagan kitobxon yoki tinglovchini o'sha asar teksti yoki mazmuni bilan iloji boricha aniq, to'la to'kis tanishtirish;

Tarjima qilish: muayyan til vositalari yordamida ifoda etilgan narsa boshqa til vositalari asli bilan to'la mos ifodalash demakdir.

Tillararo muloqotning alohida turi bo'lmish tarjima turli tillar matnlarining mazmunan teng qiymatlilikini taqozo etadi. Asliyat va tarjima matnlari mazmunining o'zaro mos kelishi zarurligi ekvivalentlikni tarjimaning asosiy sharti ekanligini ko'rsatadi. Tarjima amaliyoti sirlarini mukammal egallagan va uning nazariyasi bilan puxta qurollangan tarjimongina asliyatga ekvivalent tarjimalar yarata oladi.

Tilshunoslik, adabiyotshunoslik, sotsiologiya, psixologiya, etika-estetika va boshqa fanlar nutq tizimining alohida-alohida olingan tarkibiy qismlari bo'lgan elementlarni shu tizimdan ajratib, ushbu ajratib olgan elementini o'xshashlik tamoyili asosida tahlil qiladi.

Muloqot jarayonida so'zlovchilar tomonidan tilning qo'llanilishi va so'zlovchilarning bilimlarini birlashtiruvchi sifatida ritorika, stilistika, nutq nazariyasi, nutq faoliyati shu kabi doiralarda uzoq o'rganilish tarixiga ega bo'lgan ko'plab muammolarni qamrab oladi.

Har qanday asliyat tarjimonda ma'lumotga nisbatan shaxsiy munosabat shakllanadi. Lekin tarjimon bunday shaxsiy munosabatning tarjima aniqligiga putur etkazmasligiga intilishi zarur. Shu ma'noda tarjimon nutqiy mahorat jihatdan neytral bo'lishi kerak [31, 127].

Tarjima matnini qabul qiluvchi yetarli fon bilimlarga ega emasligi asliyat matnda ko'zda tutilgan ma'lumotni ochib berish zaruriyatini tug'diradi va tarjima matniga kerakli to'ldirish va aniqliklarni kiritishni talab etadi. Bu jarayon tarjimaning ikkinchi bosqichida amalga oshiriladi.

Nutq turlicha hajmdagi fonetik bo'laklardan tarkib topgan bo'ladi. jumla, takt, so'z, bo'g'in va tovush nutqning ana shunday bo'laklari hisoblanadi. Jumla-nutqning ikki to'xtam oralig'idagi ohang butunligi bo'lib, u ko'pincha gapga teng bo'lishi mumkin.

Takt- jumlaning ikki qisqa to'xtalish orasida keluvchi va bir bosh urg'u bilan aytilgan bo'lagidir.

Jumla yoyiq tarkibli va yig'iq tarkibli bo'ladi. jumlani gap tushunchasi bilan aralashtirmaslik lozim. Gap grammatik tushuncha hisoblanadi.

Fonetik so'z- nutqning alohida bir urg'u bilan aytiladigan bo'lagi bo'lib, u takt ichida va alohida qo'llanadi.

Bo'g'in- o'pkadan chiqadigan havo oqimiga berilgan bir zarb bilan aytilgan tovush yoki tovushlar yig'indisiga bo'g'in deyiladi. Bo'g'in asosini unli tashkil qiladi. Shuning uchun ham so'zda nechta unli tovush bo'lsa, bo'g'inlar soni ham shuncha bo'ladi.

Ingliz tilini chet tili sifatida o'rganuvchi talaba uchun va o'zlashtirish uchun ancha qiyinchilik bo'lishi mumkin. Biroq tarjima nutqini mahoratiga qarab haqiqiy inglizlardek gapira boshlasa, nutqiy tayyorgarlik bilan o'sib boradi. Ko'p hollarda nutq jarayonida ijodkorlik mahoratiga bog'liq [34, 154].

Tarjima sohasida bir yorqin, xarakterli tarjima maktabi yoki tajribalari boshqa ko'p va rang- barang tarjima tajribalari va maktablari uchun umumlashma ahamiyatiga ega xulosalar chiqarish, taxllillar olib borishga imkoniyat va material beradi. Shuning uchun ham biz tarjimada interpretatsiya masalasiga keng karab Abdulla Qahhor ulug' tarjima maktabining mahorat qirralariga murojaat qilyapmiz. Abdulla Qahhor juda yirik yozuvchi, dramaturg, hikoyanavis va juda o'tkir so'z ustasi, qilqalam adib bo'lganligi uchun uning tajribalari, tarjima ijodining laboratoriyasi, tarjima ijodining psixologik xususiyatlari nihoyatda qimmatli. Uning tarjima ijodi til mahorati, tasviriy ifoda vositalarining qo'llash rang-barangliklarini har tomonlama ochish, ko'rib o'tishga boy material beradi. Abdulla Qahhor tarjima jarayonida asliyatni talqin etarkan, ayniqsa asliyatning obrazli dunyosini chiqarish, uni yo'qotib qo'ymaslikka. Tarjima tilida to'liq mazmundor ekvivalentlarini yaratishga alohida ahamiyat beradi. Asliyat obrazlarini tarjimada to'liq va asliyatga muvofiq tarzda chikarish - Abdulla Qahhorning tarjimada qo'llaydigan yaxshi ko'rgan prinsiplaridan biridir.

Tarjimonning topqirligi va kashfiyotchiligi uning o'zi tarjima qilishga bel bog'lagan asar ichiga to'la va har tomonlama kirib borishi, muallif badiiy va hayotiy g'oyalarini nozik idrok etishi, bu g'oyalar ichida ular xuddi o'z g'oyalari kabi yashashi, ular ruhoniyyatidan bahramand bo'lib nafas olishiga bog'langan bo'ladi. Asar ichiga chuqur kirib borish bilan tarjimonning kashfiyotchiligi kuchga kiradi va haqiqiy mo'jizalar yarata boshlaydi. Asar ichiga tarjimonning teran kirishi, asar g'oyalari ichida nafas olishi tarjimaning muvaffaqiyatli chiqishi. kitobxonlar tomonidan muhabbat bilan kutib olinishi va zamonlar o'tishi bilan ham eskirmasligining garovidir. Tarjimon ixtiyor-beixiyor o'z ona tiliga o'girayotganda, albatta, o'zini cheklashga majbur bo'ladi [38, 199]. Originaldagi barcha so'zlar va ifoda shakllarini to'laligicha o'z ona tili stixiyasiga sig'dirolmaydi. Xohlaydimi-yo'qmi, tarjima matni qisqaradi, torayadi, ba'zan esa zaiflashadi. Tarjimon shu xoh-bexoh yuz bergan cheklanishlar, yo'qotishlarning o'rnini to'ldirish uchun o'zidan me'yorni saqlagan xolda nimalardir qo'shadi, matn obrazlari yoki g'oyalari, yoki fikrlar dunyosini kuchaytiradi. Tilning va so'zlarning yangi ilgari ko'rilmagan qirralini ochadi. Tarjimaga o'z talantining yangi qirralarini namoyon qilish imkoniyati deb qaraydi.

2.3. Tarjimonning psixologik mahoroti

Ma'lum bo'ladiki, ijodiy quvvat qanchalik yetuk bo'lsa, uning tarjima san'atidagi imkoniyati, ruhga kira olish qobiliyati shuncha samarador bo'ladi. Uslublar yaqin kelib qolgaida yaxshi tarjima ato etish — bir qobiliyat, biroq turfa xarakterli uslublarga ham kalit topib, yaxshi tarjimalar bunyod etish — yana boshqa mahorat, ta'bir joiz bo'lsa, tarjimaviy mahoratning oliy darajasi.

Bizni qiziqtirayotgan narsa tarjimonni psixologik nuqtai nazardan o'rganishdir. Badiiy tarjima psixologiyasi o'zining homilalik davrshlashtirishni boshidan kechirmokda. Ajabmaski, u yaqin vaqtlar ichida o'zining samarasini ko'rsatib qoladi.

Badiiy tarjima psixologiyasi (buni qisqartirib BTP deb olamiz) bo'yicha mamdakatimizda sanoqli ilmiy ishlar qilingan. Bu ilmiy ishlarda ham BTP fan sifatida asoslab berilganicha yo'q.

Avvalo tarjima psixologiyasining qanday psixologik fanlar bilan aloqadaligi haqida fikr yuritamiz. Tarjima psixologiyasi psixologiya fanining teng huquqli tarmoqlaridan hisoblanib, asosan uchta psixologik yo'riq bilan aloqaga kirishadi. Bular: tarjima psixologiyasi, badiiy ijod psixologiyasi va adabiyot psixologiyasi.

Shunisi tahsinga loyiqki, uzoq o'tmish olimlari asarlaridan olingan tarixiy, hayotiy dalillar asar to'qimasiga mohirlik bilan singdirib yuborilgan. Tarixiy faktlardan badiiy barkamol obraz yaratishgacha bosib o'tilgan yo'l yozuvchi ijodiy zahmatining mag'z-mag'zini tashkil etadi.

Xalqlar bir-birlaridan uzoqlashib emas, bir-birlariga yaqinlashib, xamkorlik qilib ravnaq topadilar. Yaxshi, munosib hayotga erishib, ijtimoiy-iqisodiy taraqqiyotga muyassar bo'ladilar.

Shekspirning "Hamlet" tragediyasida, 1 aktning birinchi ko'rinishida Fransisko o'z o'rniga poyloqchilikka turgani kelgan Bernardoni tanib, "Bernardomisiz?"- deb so'raydi. Bernardo esa: "Xuddi o'zi", - deb javob beradi. Shu yerda rus tiliga qilingan M. Lozinskiyning tarjimasida Bernardo haligi savolga: "Он" - deb javob beradi. Rus tilida bu yaxshi jaranglaydi. Lekin uzbek tilida "u" deb tarjima qilib bo'lmaydi. Eshitgan quloqqa xunuk chikadi. Kulgi bo'lib ham tuyuladi [35, 189]. Shuning uchun ham o'ttizinchi yillarda «Hamlet»ni birinchi marta uzbek tiliga tarjima qilgan Abdulhamid Sulaymon Cho'lpon buni "Xuddi o'zi" - deb ag'dargan. Bu yerda "ha, men, yoki Menman" - deb olish ham mumkin edi. Lekin situatsiya uchun bunda "Xuddi o'zi" - deb aytish juda o'rniga tushadi. Joyiga qarab tarjima qilish, ya'ni tasvirlanayotgan situatsiyani doim xisobga olish va so'zlarni shu situatsiyaga moslash hamma vaqt juda muhim, birinchi darajali ahamiyat kasb etadi. Bunda tarjimondan tasvirlanayotgan voqeaning ichiga kirish, uni tom ma'noda ijodkorona anglash talab qilinadi. Yuqoridagi situatsiyaning

davomida Bernardo tabiiy ravishda: "Все было тихо?" - deb ham so'raydi. Cho'lpon bu o'rinda: "Hammasi joyidami?" yoki "Tinchlik-xotirjamlikmi?" - degan tarzda tarjima qilsa bo'lardi. Lekin unga bu kabi jumla variantlari odmi va jo'n tuyulsa kerak-da, u qisqa jumlagacha boshqacha talqin beradi: "Poylab turganingda, tinchlikmidi?" Lozinskiy jumlasiga qaraganda, Cho'lponning jumlasini cho'ziqroq va birmuncha o'ng'aysizroq ham tuyuladi, albatta. Lekin u boshqa bir jihatdan o'zini oqlaydi ham. Cho'lpon vaziyatni ravshanlashtiradi. Unga poylab turganingda, deb aniqlik kiritib o'tyapti.

Ilmiy asarlarni tarjima qilishning o'ziga xos tomonlari juda ko'p. Har bir fan yoki muayyan fanning ayrim-ayrim jabhalariga oid asarlar tarjimasining ham xususiy jihatlari bor. Hatto har bir asarni o'girishning o'ziga xos murakkabliklari bo'ladi. Tarjima murakkabliklarni darajasini esa o'sha asarning qaysi tilga o'girilayotganligi, ya'ni asliyat va tarjima tili o'rtasidagi o'zaro munosabatlar belgilaydi. Aytmoqchimizki, muayyan bir tilga o'girish talay murakkabliklar tug'dirsa, boshqa tilga tarjima xuddi shu mushkulliklarsiz ham amalga oshishi mumkin.

Ma'lumki, she'riyatni tarjima qilish nasr tarjimasiga qaraganda og'irroq. She'riy tarjimada ijodkor asarda ifodalanayotgan fikrningina, emas, asar tashqi ko'rinishini; nutq tovushlari, ularning akustik xususiyati, pauza, ohang, tovushlarning tartibli birikuvi va so'zning asosiy ma'nosiga qo'shimcha ma'no berish ham e'tiborga olinadi. She'rning barcha fonetik va intonatsiya unsurlari — vazn, ritm o'zlarining turli-tuman dinamik shakllari bilan o'zaro bog'langan bo'lib, asarning poetik ma'nosini ifodalashga xizmat qiladi.

Original ijodning xarakterli tomoni shundaki, ijodkor haqiqiy jonli, real voqelikni o'rganadi, mana shu voqelikka xos bo'lgan barcha xususiyatlarni ko'radi, biladi, his qiladi. Qisqacha qilib aytganda, ijodkor o'z davrining aktiv farzandi sifatida, jamiyatning dardu alami va shodliklari bilan birga yashaydi. Tarjimonda bo'lsa, mana shu yaratilgan badiiy asarni o'qish jarayonida o'sha asarni boshqa tilga o'girish mayli paydo bo'ladi. Demak,

muallif ijod qilish jarayonida bevosita voqelik bilan munosabatda bo‘ladi. Tarjimon bo‘lsa — badiiy voqelik bilan.

Ammo bizning oldimizga qo‘ygan maqsadimiz bu emas, balki tarjima jarayonining ijodiy jarayon ekanligini idrok etishdir. Mana shu ikkilamchi ijodiy jarayon badiiy ijod psixologiyasini o‘zaro bog‘lab turuvchi ko‘prikdir, ya’ni mana shu jarayonni har ikkala soha ham o‘z yo‘rig‘ida o‘rganadi [33, 65].

Faraz qilaylik, birorta shoir tarjima bilan jiddiy shug‘ullanadi va u qandaydir mashhur shoirning ijodidan juda ko‘plab tarjimalar qilgan. Shoir mana shu tarjimalar davomida o‘sha mashhur shoirning tafakkur tarzi, uning ruhiy olami bilan tobora chuqurroq tanisha boradi. Bu tanishish shu darajaga yetadiki, hatto u o‘sha mashhur shoir kabi o‘ylaydigan, tashqi muhit voqealarini o‘sha shoir kabi idrok etadigan bo‘lib qoladi.

Uzoq vaqt jiddiy tarjima bilan shug‘ullanish tarjimon shoirning o‘z ijodiga ta’sirini o‘tkazmasdan qolmaydi. Bizning fikrimizcha, taniqli shoirimiz Abdulla Oripov qalamiga mansub bo‘lgan ajoyib «Jannatga yo‘l» asarining yaratilishida uzoq vaqtlar Dante Aligerining «Iloxiy komediya»si ustida olib borgan tarjima ishlarining ta’siri bo‘lsa kerak.

Yangi bir muhim muammo, tarjimonga xos milliy xususiyatlar va uni o‘rab turgan muhitning tarjimaga ta’sir etishidir.

Tarjimon boshqa olis xalq shoirining asarlarini o‘z tiliga tarjima qilayotganda, uning ya’ni tarjimonning milliy-madaniy xususiyatlari tarjimaga ta’sir o‘tkazmasdan qolmaydi. Bu ta’sir anglangan holda, gohida beixtiyor sodir bo‘lishi mumkin.

Zahiriddin Bobur Farg‘ona muzofotini tasvirlab, jumladan, deydi: «Ushbu jonibtin o‘zga hech jonibtin qish yog‘i kela olmas». N. N. Pantusov mazkur jumlaning rus tiliga bunday o‘girdi: : «Только с этой стороны, и ни с какой другой не может проникнуть сюда враг в зимнее время». Shundan keyin u «qish» so‘zining Boburda grammatik belgilarisiz (kelishik qo‘shimchasisiz) kelish sababini tushuntirib, bu so‘z J. Leydenning inglizcha tarjimasida tushib qolganini va u ma’noni buzganini ko‘rsatib o‘tdi. Inglizchada o‘qiymiz: „And an that siehl

alene caitn be entered by boreign enemis". V. Petrovskiy tarjimasida ham to'liq chiqmagan: «С этой только стороны и может войти в нее чужеземный враг». Petrovskiy inglizchadan o'g'irgani uchun xatoni takrorlagan. Bobur qishda tog'larning ustini qor bosib, yo'llarning berkilishi, Farg'ona vodiysi o'ziga xos tabiiy qal'aga aylanishini aytmoqchi bo'lgan. N. F. Petrovskiyda esa bu ma'no aks etmagan. Nemis tarjimoni Klaprot ham jumlaning mazmunini to'g'ri berolmagan.

Tarjima psixologiyasi bo'yicha jiddiy tadqiqotlar olib borilsa, tarjimon ruhiyatining muhim tomonlari o'rganilsa, unda sodir bo'ladigan protsesslarning qonuniyatlari kashf etilsa, bu badiiy tarjima saviyasining oshishiga katta ta'sir ko'rsatgan bo'lardi. Adabiyot psixologiyasi haqida ikki og'iz so'z. Obrazli qilib aytganda, so'z san'ati adabiyotninggina zilol chashmasidan bahramand bo'ladi.

San'atning barcha turlari bilan emas, balki faqat so'z san'ati — adabiyot bilan bevosita bog'liqdir. Shuning uchun shartli holdagina san'at psixologiyasi bir qism sifatida qaraladi.

Birorta fan haqida fikr yuritganda, o'sha fanning tadqiqot ob'ektini va o'rganish predmetini aniqlab olish lozim. Unda endigina hayot yuzini ko'ra boshlagan tarjimon psixologiyasining tadqiqot ob'ekga va o'rganish predmetiga aylanishiga nima sabab?

Tarjimon psixologiyasining tadqiqot ob'ekti haqida. Tarjimon psixologiyasining tadqiqot ob'ekti — tarjimon. Ammo masalaning noaniq tomoni ham bor [40, 124]. Agar biz tarjimonni bir butun deya qabul qilsak, bu turli xil jarayonlar sodir bo'ladi. tarjimon psixologiyasini mana shu ko'p o'zgarishlar jarayonlaridan faqat bittasi — psixologik jarayondir.

Boshqacha aytganda, tarjimonning ruhiy olami va tarjima jarayonidagi mana shu ruhiy olamda sodir bo'ladigan o'zgarishlardir.

II BOB BO'YICHA XULOSA

Xulosa o'rnida shunday deyish mumkinki, tarjima jarayonida tarjimonning nutq madaniyati va san'ati juda muhim ahamiyat kasb etishini alohida aytib o'tish lozim. Badiiy so'z san'atkorlari o'zga millatlar tiliga xos aksint va leksik

grammatik nuqsonlar bilan soʻzlashish jarayoni vositasida ularni nutqiy taʼsiri yaratadi, bunday xususiyat tarjimada ijodiy talqin etilishi va ularning qaysi millatga mansubligi haqida toʻgʻri tasavvur beradi.

Tarjima jarayonida sanʼatkor son sanoqsiz amaliy mushkulotlarga duch keladiki, bu hol tarjimaning ijodiy faoliyat ekanligi tufayli tarjimondan har bir muammoli holat yechimiga ijodiy yondashishni talab qiladi. Asl nusxaga ijodiy munosabatda boʻlishgina tarjimonning muallif maqsadiga muvofiq tarza amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ammo, toʻla-toʻkis, adekvatlikka erishish uchun birgina mahorat va isteʼdod bilan bogʻliq ijodkorlikning oʻzi kifoya qilmaydi. Ilm-fan tarmoqlarining hozirgi davrdagi rivojlanish darajasi tarjima amaliyoti muammolarining chuqur ilmiy mushohada ishtirokisiz ijodiy hal etishni taqozo etmaydi. Demak, asliyat ruhini imkon qadar toʻla va toʻgʻri aks ettiradigan tarjima matni yaratish uchun tarjimon ham, isteʼdodli, badiiy soʻz ustasi, ham talantli tarjimashunos boʻlishi kerak.

Maʼlumki, har bir millat farzandi boshqa bir tilda soʻzlashganda, koʻpincha vaziyatga zid holda, oʻz tili fonetik xususiyatini maʼlum darajada saqlab qoladi, oʻziga xos leksik va grammatik nuqsonlarga yoʻl qoʻyilmaydi.

Tilning meʼyori talablari javob bermaydigan soʻz talablari, sintaktik munosabat shakllaridan foydalaniladi.

Tarjimon asliyati mansub boʻlgan tilda oʻziga xos tarzda fikr bayon qilgan oʻzga til sohibi nutqning xususiyatini tarjimada aks ettirish vazifasini oʻz oldiga maqsad qilib qoʻyadigan, u har bir lisoniy vositani shakl va mazmun birligini uygʻun holda qayta yaratish ustida bosh qotirishi lozim.

III BOB

O‘ZBEKISTONDA TARJIMASHUNOSLIK VA UNING FAOLİYATI

3.1. O‘zbekistonda tarjima tarixi

Biz ushbu bitiruv malakaviy ishida o‘zbek tilidagi asarlarning ingliz tilidagi tarjimasini ilmiy tomondan o‘rganib chiqish davomida, avvalambor «tarjima» so‘zining qayerdan kelib chiqqanligi va tarjima tushunchasiga oydinlik kiritishni lozim topdik. Shunga ko‘ra ishimizning birinchi bo‘limida tarjima tushunchasiga oid o‘zbek va nemis olimlarining fikrlari, tasniflari bilan tanishib chiqamiz. Bundan tashqari tarjima turlari, tarjimon mahorati va unvon va mansab nomlari, shuningdek ular to‘g‘risidagi olimlarning nazariy qarashlari bayon etiladi.

Nazariy tarjimashunoslik O‘zbekistonda nisbatan yangi soha, tarjimashunoslik ilmiy asosda XX asrning 30-yillarida shakllana boshladi.

Tarjima tarixi dunyo mamlakatlarida ming yillarni qamrab oladi. “Ilyada”, “Tavrot”, “Avesto”, “Injil” kabi muqaddas asarlar tarjimalaridan boshlanadi. Tarjima tarixi sohasi bu juda ko‘hna, tarjima nazariyasi esa yosh.

Tarjimashunoslik haqiqiy ma’noda jahon miqyosida olganda XX asrning 60-yillarida chin ravnaq olishga erishdi.

Yevropada xuddi mana shu davrda tarjimaga san’at deb qarash mustahkamlandi. Shu davrdan e’tiboran “Tarjima san’ati” “Tarjima nazariyasi va amaliyoti” “Tarjimaning lingvistik nazariyasi” “Tarjimaning nazariy muammolari” kabi ilmiy yo‘nalishdagi turli mamlakatlar va ayniqsa Yevropada ko‘plab tadqiqot ishlari, darsliklar, qo‘llanmalar, maxsus nazariy kitoblar nashr etildi.

Shular bilan bir qatorda Yevropada “Vavelon” “Lingvist” “Tilmoch” “Tarjimon”ga o‘xshash muntazam tarjimashunoslik ishlarini chiqarish va tarqatish izchil yo‘lga qo‘yildi [34, 154].

“Tarjimonlar Xalqaro Federatsiyasi” tuzilib ish boshladi, tarjima masalalari bo‘yicha doimiy tarzda xalqaro konferensiyalar, ish yuritishlar o‘tkazish yaxshi an’anaga aylandi. Bu Xalqaro anjumanlar tarjimashunoslikning milliy zaminlarda rivojiga xam o‘ziga xos turtki berdi.

XX asrning 30-yillarida o'zbek adiblari va tarjimonlari jahon adabiyoti namunalarini o'zbek milliy tiliga o'girishga alohida g'ayrat va o'z say harakatlarini ko'rsatdilar. Natijada buyuk tarjima harakati yuzaga keldi.

O'zbekistonda tarjimashunoslik fani jadal sur'atlar bilan rivojlanayotgan ekan. Bizda uni yaratilishi, katta istiqbol sari borish uchun zarur adabiy- tarxiy an'ana, lisoniy uslubiy zamin, sharoit mavjud. O'lkamizda tarjima nazariyasi bo'lgan ehtiyoj juda ham baland bo'lib, balki, ko'p asrlik tarjima amaliyoti qaror topib, madaniy hayotda tomir otgan turli tarjima maktablari to'plagan boy, rang barang tajribalar asosida tug'ildi.

Hozirgi kunda asosan tarixiy-ilmiy ahamiyatga ega bo'lib qolgan katta tarjima adabiyotini yaratgan adiblar nazariya sohasida hamma narsani faqat jumboq holda qoldirib ketganlar deb hisoblash umuman mumkin emas.

Ba'zan ular tarjima qilinayotgan muallif va uning ijodiga munosabat bildirayotganlar, tarjima qilish yo'l yo'riqlari haqida fikr bildirganlar.

Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy arab, fors, sug'diy, xorazmiy, suryoniy, yaxudiy, hind va yunon tillarini bilgan, tarjima bilan ham muntazam shug'ullangan. U ma'mun akademiyasida amalga oshirilgan tarjimalardan foydalanish bilan birga asl nusxadan ham foydalanardi. Olimning tarjima bilan bog'liq ko'pgina fikrlari hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Biror bir xalq o'z qobig'ida, o'z o'zicha rivojlanmaydi. U boshqa xalqlarning yutuqlari, tajribalarini o'zlashtirgan va rivojlantirgan holda yuksaladi. Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro' e'tibori avvalo farzandlarimizning unib o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishiga bog'liqdir. Biz bunday o'tkir haqiqatni hech qachon unutmasligimiz kerak.

Tarjima to'g'risida bildirilgan yuqoridagi mulohazalarning barchasida jon bor. Chunki ularning har biri tarjimani bir tomondan ta'riflab, bu haqida umumiy tushunchani to'ldirishga xizmat qiladi. Demak, tarjima-ko'p sohali, sertarmoq murakkab faoliyat. Tarjima insoniyat faoliyatining eng qadimiy turlaridan biri

boʻlib, u tufayli biz insoniyat taraqqiyoti tarixini barcha tavsilotlari bilan ochiq oydin tasavvur etamiz.

Tarjima xalqlar oʻrtasidagi doʻstlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular oʻrtasidagi iqtisodiy-siyosiy, madaniy va adabiy aloqalarning kengayishiga xizmat qiluvchi qudratli quroldir.

Tarjima turli xalqlar adabiyotlarining oʻzaro aloqasi va bir-biriga taʼsiri jarayonini tezlashtiradi. Tarjimaviy asarlar tufayli kitobxonlar jahon adabiyoti durdonalaridan bahramand boʻladilar, ularning estetik tuygʻulari oshadi, didlari oʻsadi, ularda goʻzal narsalar haqida tushunchalar hosil boʻladi. Tarjima tillarning kamoloti uchun zaruriy vosita sifatida, ularning rivojlanish surʼatini jadallashtiradi, lugʻat boyligini oshiradi va takomillashtiradi. Tarjima inson maʼnaviy hayotini boyitadi, ona tilining imkoniyatlarini kengaytiradi, uni serjilo qiladi.

Tarjimaning bosh xossasi uning soʻz sanʼati ekanligidir. Soʻzning fikrni ifodalash xususiyati, taʼsir quvvatiga ega ekanligi tarjimani sanʼat darajasida tadbiq etish imkonini beradi. Tarjimada ikki xalq va ikki til, ikki maʼnaviy hayot, ikki milliy madaniyat, chambarchas bogʻliq munosabatlarning ham oʻziga xos koʻrinishini eʼtiborga olish zarur [29, 192].

Tarjimaning maqsadi-xorijiy til lisoniy vositalari yordamida yaratilgan matnni ona tili materiallari asosida qayta yaratishdan iborat. Buning uchun tarjimon, birinchi navbatda, asl nusxani toʻla-toʻkis idrok etishi, soʻngra uni oʻz tilida bekami koʻst qayta ifodalash darkor. Muallif yaratgan badiiy-estetik voqelikni toʻlaligicha idrok etish uchun tarjimon keng mushohada qila olish xususiyatiga ega boʻlishi va reklama matnni tarkibidagi lisoniy vositalarning mazmuniy va uslubiy-estetik jihatlarini toʻgʻri anglashi, shu bilan birga muallif nazarda tutgan bosh gʻoyani, uning niyat va maqsadlarini, ochiq-oydin tasavvur etishi zarur. Natijada tarjimon tomonidan qilingan tarjima xuddi asliyat oʻz kitobxoniga qanday estetik zavq baxsh etsa, uning tarjimasi ham asliyatda mutolaa qila olmaydigan kitobxonga xuddi shunday taassurot inʼon etsin.

O'zbekistonda tarjima tarixi aslyat va tarjima tillari leksik, grammatik va stilistik hodisalari o'rtasidagi uyg'un hamda tafovutli jihatlarni puxta o'zlashtirib olgan holda, aslyatning shakl va mazmun birligini ona tili vositalari yordamida qayta yaratishdan iboratdir. Bu tamoyillarga rioya qilmaslik tarjimada aniqlikning ifoda me'yorining buzilishiga, olib keladi [40, 173].

Asl nusxa muallifidan voqeylikni to'g'ri aks ettirish talab etilsa, tarjimondan asl nusxaning bekami ko'st talqin etish talab qilinadi.

Tarjima qilish jarayonida ikki holat ro'y beradi, ya'ni birinchidan, tarjima qilish uchun o'rganilayotgan narsani tushunish, anglash va talqin qilish kerak. Bu hodisa ona tilida ro'y beradi. Ikkinchidan, asar o'girilayotgan tilda muvofiq ifoda vositalari, ya'ni so'z, so'z birikmasi, grammatik formalarni topish lozim.

Tarjimaviy muvofiqlik yaratish uchun turli juft tillar vositalarini qiyosiy o'rganish, badiiy matnni estetik o'ziga xosligini, uning moddiy-mantiqiy, hissiy-ta'sirchan va obrazli tizimini tashkil etuvchi unsurlari tarkibidagi uslubiy va pragmatik xususiyatlarni aniqlash hamda stilistik asosga tayanish taqazo etadi. Til birliklarining uslubiy bo'yoq kasb etish xususiyati turli juft tillar birliklarining mazmuniy-uslubiy jihatlaridan o'zaro mos kelish kelmasliklari to'g'risida qaror qabul qilish imkonini beradi. Tarjimaning bunday tahlili mazkur sohadagi tasavvur va qarashlarni boyitadi. Ular nafaqat lisoniy balki til ma'lumotlarini tarkibidan tashqarida bo'lgan ruhshunoslik, jamiyatshunoslik, etnografik, milliy-tarixiy va boshqa qator jihatlarni o'z ichiga oladigan, g'ayriinsoniy omillarni, shuningdek, muloqotchilarning yuqori darajadagi bilimlarini nazarda tutadi. Bunday tadqiqot usuli asardagi til birliklarining vazifaviy ahamiyati va ularning muayyan matniy holatlarda adekvat o'girilish imkoniyatlari imkon qadar tadqiq qilish zaruratini tug'diradi.

Tarjima tarixida xuddi mana shunday qiyinchilik tug'diradigan jumlar soni ko'pchilikni tashkil qilgan holda ularga yechim ham shu darajada qiyinchiliklarni hal qilingan. Tillararo muloqotning alohida turi bo'lmish tarjima turli tillar matnlarining mazmunan teng qiymatliligini taqozo etadi.

Gʻaybullo Salomov Oʻzbekistondagi Tarjima nazariyasi asoslari ustida umumiy faoliyat olib bordi. U tarjimada milliy xususiyatlarni aks ettirishda katta eʼtibor bergan va frazeologizimlarni va sheʼriy tarjimalarning oʻziga xosligi ustida ishlagan.

Kitoblarda u tarjimada shakl va tarkibning yaxlitligini saqlab qolish toʻgʻrisida nazariy bilimlar bergan. Shuningdek, Gʻaybullo Salomov chet el tarjimonlari tomonidan qilingan “Boburnoma” hozirgi fors tiliga Murod Qarluqiy tomonidan tarjima qilingan. Qarluqiyning tarjimasini Gʻaybulla Salomov asl nusxaga yaqinroq deb topdi.

“Yaqinroq” soʻzining maʼnosi shundaki, u aniq, yaʼni toʻgʻridan-toʻgʻri tarjima qilingan deb xulosa chiqardi.

Tarjima ijodiy jarayon va unda baʼzi bir psixologik-ruhiy diqqatga sazovor holatlarni kuzatish mumkin. Chunonchi, kishi tarjima ishiga avvalo oʻziga hamroh, maslakdosh izlab, urinadi. Tarjima ogʻirchilikda boʻlsada, doimo ijodiy nafas bilan yashash, ijodning tirik tomirini ushlab turishga boʻlgan ulkan ehtiyojning mevasi.

Bizning qadim va hozir oʻzbek tarjimonlarimizga eski koʻz ilgʻamas zamonlardan Muhammad Muso Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Qutb Xorazmiy, Sayfi Saroyi va Alisher Navoiydan meros boʻlib kelayotgan, nasldan naslga oʻtayotgan katta bir eʼtiborga loyiq ijodiy mahsuldir.

XX asrning eng mahsuldor va eng sinchkov tarjimonlaridan biri Ozod Sharafiddinov oʻz tarjimachilik amaliyotida shu oliyjanob merosiy gʻoyani muvaffaqiyat bilan davom ettirdi. Undan juda katta ilmiy publissistik maʼrifiy va badiiy tarjima asarlari, yangi avlodga meros boʻlib qoldi. Uzoq vaqt mobaynida bunyod boʻlgan, ushbu tarjima merosini diqqat bilan kuzatgan kishiga shu narsa ayon boʻladiki, Ozod Sharafiddinov doimo va izchil tarzda tarjimaga jiddiy pragmatik nuqtai nazar hamda ijodiy sotsial bir maqsad bilan yondoshgan. U tarjima qiladigan asarlardan fikr izlagan.

3.2. Gid tarjimonlik faoliyatida -madaniyat

Mustaqil respublikamizda ta'lim tarbiyani isloh qilish, uni rivojlantirish, Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish yoshlarga zamonaviy talablar darajasida bilim va tarbiya berish, o'quvchi yoshlar ongiga yuksak ma'naviy axloqiy fazilatlarni kamol toptirish, xalqimizning bilim salohiyatini yuksaltirish hozirgi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Shu o'rinda prezidentimiz I.A.Karimovning quyidagi fikrlarini aytib o'tishimiz lozim: "Hozirgi eng muhim, eng dolzarb vazifamiz jamiyatimiz a'zolari avvalombor, voyaga yetib kelayotgan yosh avlodni kamol toptirish, ularni qalbgga milliy g'oya, milliy mafkura, o'z vataniga mehr sadoqat tuyg'usini uyg'otish, o'zligini anglash milliy va umummilliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iborat" [2,34].

Tarjimada ijodiy hamkorlik muayyan asarning badiiy to'qimasi ichiga imkon qadar chuqur kirish uning obrazlari va g'oyalari dunyosi hamda san'ati, mahorati sirlarini xuddi adibning o'zi kabi anglash, tushunish, his qilish degani bo'ladi.

Yaxshi tarjima mana shunday tushunish, anglash, his qilish va shular zaminida asliyat tilidan tarjima tiliga yaxshi o'girish, asliyatni boshqa tilda qayta yaratishdir.

Tarjima-deganining o'zi asli shunday qayta yaratish, bir matnga teng ikkinchi matn dunyoga keltirishdir. Adib va uning asarlari, badiiy-uslubiy mahorati, sirlarini to'la anglab yetmagan tarjimon tarjimaga urinsa, afsuski, yaxshi natijaga erisha olmaydi [42, 157].

Tarjima psixologiyasining o'zi ham shunday tushunish, anglash va yorqin aks ettirish xususiyatlarining jamidan hosil bo'ladi.

Biz bilamizki, tarjimonlik kasbi ham turli yo'nalishlarga bo'linadi. Kimdir badiiy tarjima bilan shug'ullansa, kimdir informativ tarjimaning ustasi bo'lishi mumkin, ya'na kimdir yozma ravishda o'z tarjimalari bilan xalqlar o'rtasidagi aloqalarni, urf-odatlarni bog'lashga urinadi. Bu yo'nalishlar albatta tarjimonning harakterlaridan kelib chiqib uni tarjimaning turli sohalarini tanlashga olib boradi. Masalan, kundalik hayotimizda gapga chechan, gapirayotgan vaqtda tinglovchi

e'tiborini torta oladigan kishilarni ko'p uchratamiz. Bunday kishilar albatta chuqur bilimi, mulohazasi bilan gid tarjimon bo'la olishi mumkin. Yana kimlardir chuqur salohiyatga ega bo'ladilar-u, omma oldida gapirishga no'noqroq, ya'ni o'z fikrini yozma ravishda, shoirona so'zlar bilan ifodalay olmaydilar. O'z-o'zidan ma'lumki, bunday toifadagi kishilar badiiy tarjimalarni: ertak, hikoya, qissa, she'r, felitonlarni maromiga yetkazib tarjima qiladilar.

Informativ tarjima ustalari esa hayotga real qaraydigan, faqat ilmiy ishlar bilan shug'ullana oladigan kishilar bo'ladilar. Albatta bu yerda psixologiya haqida so'z yuritish, tarjima jarayonida psixologiyani ahamiyatini ta'kidlab o'tish ham maqsadga muvofiq. Ammo ushbu ishda yuqoridagi tarjima sohalari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan muammolarni ko'rib chiqish ahamiyatga molikdir, zero, tarjimaning boshqa xillarini o'rgangan holda gid tarjimonlik faoliyatidagi madaniyat haqida ham ma'lumot berib o'tish joiz. Muhtaram Yurtboshimiz xalqlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar haqida "ma'naviyat va istiqloq" nomli asarida shunday ta'kidlaganlar: "Mana hozir biz dunyoning 130 nafar davlati bilan aloqa bog'ladek, bir qancha vakolatxona va elchixonalar ochildi. Har kuni turli davlatlarning vakillari kelib har xil masalalarni o'rta qo'yadi, lekin shuni alohida aytish kerakki, bu gaplarning tagida ma'no bor: Kuchingiz bo'lsa, qudratingiz bo'lsa, mana shu davlatning kelajagiga ishonsangizgina, sizni o'ziga teng ko'rib gaplashadi, aks holda, mensimaydi. Demak, biz kelajagimizni Mustaqil ravishda qurmasak o'zimizni har tomonlama himoya qilmasak, ichki va tashqi siyosatni oqilona o'tkazmasak, hech kim bizga hayrixohlik qilmaydi. O'zbekiston bugun Markaziy Osiyo mintaqasida balki ham siyosiy, ham ma'naviy jihatdan markaziy o'rinni egallaydi. Mamlakatimizning tashqi dunyo bilan aloqalari kun sayin kuchayib bormoqda". Yurtboshimizning yuqoridagi fikrlarini inobatga olgan holda xalqlar o'rtasidagi madaniy, siyosiy aloqalarni bevosita bog'lovchi, eng muhim shaxs bu albatta gid – tarjimonlardir.

Mana shunday fikrlarni bildirar ekanmiz, o'z o'zidan gid tarjimon kim, uning zimmasiga qanday vazifalar yuklatilgan, aslida qanday vazifalarni bajaradi degan savollar to'g'rilishi tabiiy holdir.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, gid tarjimon nafaqat sayohatlarga tarixiy yodgorliklar, memoriy obidalar haqida ma'lumot beradi balki, yurtimizga kelgan turist-sayyohlar gid tarjimon yordamida millatimizning takrorlanmas madaniyati, yuksak ma'naviyati haqida ham ma'lum bir tasavvurlarga ega bo'ladilar. Gid-tarjimonning o'zini tutishi, yurish-turishi, o'zgacha, o'zbekona, milliyligi hatto kiyinish madaniyatiga bo'lgan e'tibori ham, ma'lum bir maqsadlarda tashrif buyurgan mehmonlarda, xalqimiz hayoti va turmush tarzi haqida umumiy qarashlarni uyg'otish sabab bo'lishi mumkin. Ma'lum bir kasbni mukammal egallash uchun u kasbga aloqador sohalarni ham chuqur bilimdoni bo'lish darkor [12, 18].

Ayniqsa, tarjimonlik kasbi juda mukammal soha bo'lib, hamma ham yuksak darajada tarjimon bo'lolmaydi. Zero, bu kasbni mukammal egallash uchun chuqur bilim va ko'nikma va yetarli tajribaga ega bo'lish kerak, xatto o'z o'rnida mohir psixolog bo'lish ham kerak. Chunki, yurtimizga kundan kunga tashrif buyurishi ortib borayotgan sayyohlarning har birining o'z dunyo qarashi qolaversa, o'ziga xos qiziqishlari mavjud. Shu vaziyatda har kim gid-tarjimonga har xil munosabat bildiradi. Kimdir ish yuzasidan kelgan bo'lsa, kimdir nimanidir o'rganish uchun keladi. Ya'ni turli kasb doiralarini qamrab olgan kishilar tarjimon bilan o'z fikrlash doirasiga ko'ra turlicha muloqotda bo'ladi. Shuning uchun tarjimon o'zini har qanday vaziyatda ham vazminlik bilan saqlay bilish, kelishishda ham gapirishda zimmasiga yuklatilgan chegaradan o'tib ketmasligi lozim. Faqat kishini huquqini ko'rsatib, hiringlab gapirishi kimgadir yoqsa, qaysidir davlat vakillariga bu suykali shdek tuyulishi mumkin. Ya'ni psixolog ustasi bo'lgan tarjimon mehmonning kayfiyatidan fahmlab, vaziyatga qarab yo'l tutadi.

Gapirganda, aniq, ravon, shoshmasdan gapirsa har bir mehmon uni qayta so'roqqa tutishiga o'rin qolmaydi. Kiyinish orasida ham milliyligimiz, o'zligimizni saqlagan holda kiyinish kerak, ba'zilar o'ylashadiki biz o'zbekimiz, o'zbekligimiz kiygan kiyimlarimizdan namoyon bo'lib, lekin biz musurmon bo'lsakda, XXI taraqqiyot asrida yashamoqdamiz. Bizni mustaqilligimiz butun

dunyoga tan olingan gid tarjimonlar bir joyda o'tirishmaydi. Ular o'zlariga qulay va ixcham bo'lgan kiyimni kiyishsa, o'zi ham mehmonni ham xijolatga qo'ymaydi. Shunday tarjimonlar borki, ularni kiyinishi va o'zini tutishidan sayyohlar bilan ajratish mushkul. Yurtimizga kelayotgan mehmonlarning aksariyat qismi, Yevropaliklar bo'lganligi sababli tarixiy joylarda ochiq, sochiq, kalta kiyingan mehmonlarga ko'zimiz tushadi, ularni tushunish mumkin chunki, ularning mentaliteti shuni qabul qilgan, lekin, bizning tarjimonlarchi? Nahot tarjimon darajasiga erishgan shaxs Vatanimizning sha'nini himoya qilib, o'zbekchiligimizdan chiqmagan holda kiyinishi kerak bo'lsa! Axir sayyohlar tarjimonning yurish-turishi, kiyinishi orqali butun xalqimiz haqida tasavvur olib ketmoqdaku. Agar tarjimonlar shu mas'uliyatni o'z zimmlariga olib mehmonlarga chiroyli xizmat qilib kuzatishsa, yurtimizda turizm sohasi bundanda yuqori cho'qqilari zabt etishi ehtimoldan holi emas. Eng kerakli, muhim ma'lumotlarni ularning ongiga muhrlash bilan bir qatorda o'z milliyligimizni ham ular nazdida gavdalantirib yuborishga nima etsin?! Zero, tarjimon faqatgina xalqlar o'rtasidagi tilmochgina emas, balki millatlar madaniyati, an'anasi va tarixini yetkazib beruvchi eng muhim vositachi shaxslardir.

Mutaxassislarining ta'kidlashicha, gid xizmati – sayyohlik biznesining talab katta sohalaridan. Zero, har bir sayyoh boshqa mamlakat yoki shaharga borganida gid yordamiga ehtiyoj sezadi. Ushbu kasb egasi sayohat davomida mehmonga hamroh bo'lib, mehmonxonaga joylashishdan to tarixiy obidalar va muqaddas qadamjolarini ziyorat qilish, muzeylar tomoshasiga borish uchun chiptaga buyurtma berishgacha bo'lgan katta-kichik tashkiliy ishlarni bajaradi. Bugungi kunda gidlar sayyohlik firma va agentliklarida, gid va tarjimonlik xizmatlarini taklif etuvchi kompaniyalarda, qo'riqxonalarda, madaniyat dargohlari – muzey, galereyalarda faoliyat olib bormoqda. Gid sayohat dasturiga kiritilgan ob'ektlarni va mavzularni chuqur bilishi, uni qiziqarli tarzda hikoya qilib, guruh e'tiborini jalb eta olishi, sayohatni unumli rejalashtirishi va o'tkazishi kerak.

– Markazimiz sayyohlik sohasi uchun gidlar, turoperatorlar, turagentlar, mehmonxona menejerlari, sayyohlik korxonalarining rahbarlari, mehmonxona xo‘jaligi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish bilan shug‘ullanadi, – deydi Respublika ilmiy-o‘quv konsalting markazi direktori Yelena Golisheva. – Markazimiz tomonidan sayyohlik korxonalari rahbarlari va turizm sohasida faoliyat ko‘rsatuvchi gidlar uchun har yili treninglar o‘tkaziladi. O‘z sayyohlik firmasini ochayotgan tadbirkorlarga maslahat xizmati ko‘rsatiladi. O‘n ikki yildan buyon markazimiz tomonidan ikki ming gid, ming nafar turoperator va mehmonxona xo‘jaligi xodimi tayyorlandi. “O‘zbekturizm” milliy kompaniyasi tizimidagi turistik firma va mehmonxonalar uchun yuzlab seminar-treninglar, ichki turizmni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy konferensiyalar o‘tkazildi. Turoperatorlik va mehmonxona faoliyati bo‘yicha metodik, Buyuk ipak yo‘li shaharlarining tarixiy-me‘moriy merosi bo‘yicha uslubiy, gid-tarjimon va turoperator kurslari tinglovchilari uchun ko‘mak sifatida elektron shakldagi metodik qo‘llanmalar tayyorlandi.

Mazkur ilmiy-o‘quv konsalting markazi tomonidan sayyohlik tashkilotlari xodimlarini turistik biznesni tashkil etish va boshqarishning zamonaviy shakl va uslublariga o‘rgatish bo‘yicha yangi uslubiy tavsiya va qo‘llanmalar, sohaga oid broshyura va bukletlar, zarur uslubiy adabiyotlar ham ishlab chiqilmoqda. Gidlarning malakasini oshirish maqsadida yirik sayyohlik kompaniyalari, mehmonxonalar, restoranlar, xorijiy sheriklar va investorlar bilan hamkorlikda amaliy seminarlar tashkil etilayotir. Mamlakatimizning gid-tarjimonlari va ekskursovodlari haqida ma‘lumotlar banki shakllantirilib, doimiy ravishda yangilab borilmoqda.

Sohada o‘ttiz yildan buyon ishlab kelayotgan oliy toifali gid Dilbar Abdunabiyevaning ta’kidlashicha, mamlakatimizga kelayotgan sayyohlar yurtimizda amalga oshirilayotgan ulkan o‘zgarishlardan, barpo etilayotgan yangi-yangi zamonaviy binolardan, ishlab chiqarilayotgan turli rusumdagi avtomobillardan, xalqimizning xushmuomalaligi va mehmondo‘stligidan hayratga tushadi. Sayyohlar yo‘lboshlovchidan aniq va iloji boricha ko‘proq

ma'lumot olishni istaydi. Bu gidlardan o'z ustida astoydil ishlashni, yangiliklardan, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar berayotgan yuksak samaralardan xabardor bo'lishni taqozo etadi. Turli mamlakat, millat va kasb egalari bo'lgan odamlar bilan muloqot yuritish gidlardan xushmuomalalik, sabr-toqat va kengfe'llikni talab qiladi. Sababi hamma sayyoh ham muomalada muloyim bo'lavermaydi. Ba'zilar esa tarixiy joylarda bo'lish tartib-qoidalariga rioya etmasligi mumkin. Biroq ularga hamrohlik qilayotgan gid bu kabi holatlarda asabiylashmasligi, sayohatning oxirigacha shirinso'z bo'lib qolishi darkor. Bunday talablarga javob berish esa oson emas.

Gid o'z mamlakati, uning tarixi va madaniyati, xalqining urf-odat va an'analari, me'moriy obida va yodgorliklar, diqqatga sazovor joylar to'g'risida to'liq va aniq ma'lumotga ega bo'lishi g'oyat muhim. Professional gid chiroyli so'zlashi, o'z fikrini to'g'ri va tushunarli ifodalay olishi, faol, sabrli va zukko bo'lishi zarur [39, 199].

Ayni paytda gid sayohat davomida o'z guruhi uchun javobgar bo'lgani bois, undan favqulodda holatlarda birinchi yordam ko'rsata olish ham talab etiladi. Yana bir muhim jihati, gid o'zining tashqi ko'rinishiga ham alohida e'tibor berishi lozim. Chunki, sayyohlar aynan unga qarab butun mamlakat ahli haqida xulosa chiqarishi mumkin.

Chet ellik sayyohlarga yurtimizning diqqatga sazovor joylarini ko'rsatib, ular haqida shunchaki hikoya qilib berish bilan cheklanmayman, balki jonajon Vatanimiz O'zbekiston bilan faxrlanishimni gaplarimga, suhbatlarimga singdiraman, – deydi samarqandlik gid Sobir Rajabov. – Mamlakatimizga, xususan, Samarqandga keladigan sayyohlarga tarixi necha ming yillarga borib taqaladigan qadimiy shahrimiz, u yerdagi noyob tarixiy obidalar, muqaddas ziyoratgohlar, xalqimizning betakror madaniyati, an'analari, jahon sivilizatsiyasiga beqiyos hissa qo'shgan ulug' allomalarimiz haqida keng va qiziqarli ma'lumotlar berishga harakat qilaman. Xalqimizning mehmondo'stligi, insonparvarligi, bag'rikeng va mehr-oqibatligi, mamlakatimizda turli millat vakillarining ahil-inoq, hamjihatlikda hayot kechirishi, ayniqsa, ko'plab xorijiy

tillarda erkin soʻzlasha oladigan iqtidorli yoshlarimiz xorijlik sayyohlarda juda katta havas uygʻotadi. Samarqandga keladigan sayyohlar uchun asosan tarixiy obidalarga, muqaddas qadamjolarga, muzey va bozorlarga, milliy hunarmandlik buyumlari tayyorlanadigan ustaxonalarga, bogʻ va xiyobonlarga, zoologiya, botanika va arxeologiya muzeylariga, ishlab chiqarish korxonalariga, shuningdek, xalqimizning oʻziga xos milliy anʼanalari oʻz ifodasini topgan mahalla markazlari va guzarlarga sayohatlar uyushtiramiz. Xorijiy va mahalliy sayyohlarni shahrimizdagi yirik sanoat korxonalari, oliy oʻquv yurtlari faoliyati bilan ham tanishtirish jarayoni gʻoyat qiziqarli oʻtadi.

Respublika ilmiy-oʻquv konsalting markazida gidlarni tayyorlashda mutaxassislarning sayyohlar bilan muomalada boʻlishi va turistik guruhni boshqarish koʻnikmalarini qay darajada egallaganiga alohida eʼtibor qaratiladi. Gidlar yurtimiz tarixi, geografiyasidan tashqari, uning sanʼati, arxitekturasi, iqtisodiyoti, sotsiologiyasi singari koʻplab jabhalar boʻyicha puxta bilimga ega boʻlishi shart. Shu bois gidlar oliy yoki tugallanmagan oliy maʼlumotli, Respublika ilmiy-oʻquv konsalting markazining tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslarini tamomlaganligi va attestatsiyadan oʻtganligi haqida sertifikatga ega boʻlishi, markazda har yili malaka oshirishi kerak.

Markazning oʻquv reja va dasturlari mehnat bozoriga muvofiq ravishda sayyohlik sohasi uchun professional bilimga ega, zamonaviy talablarga javob beradigan, mustaqil faoliyat yurita oladigan mutaxassislar tayyorlashga yoʻnaltirilgan. Taʼlim jarayonida interaktiv usullardan samarali foydalaniladi. Oʻquv jarayonlarini olib borish uchun turli vazirlik va idoralarning tajribali mutaxassislari ham jalb etiladi.

“Oʻzbekturizm” milliy kompaniyasi tashabbusi bilan turizm sohasining ana shunday muhim mutaxassislari ishini tartibga solish, ekskursiya xizmatlarining sifatini oshirish, sayyohlarni aniq, toʻliq va xolis axborot bilan tanishtirishni taʼminlash va gidlar faoliyatini nazorat qilish maqsadida mamlakatimiz gidlari har ikki yilda bir marta attestatsiyadan oʻtkaziladi. Attestatsiyadan oʻtgan gidlar

mamlakatimiz bo‘ylab ekskursiyalarni mustaqil o‘tkazish huquqiga ega bo‘ladilar.

“O‘zbekturizm” milliy kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan attestatsiyadan o‘tkazish tartibiga ko‘ra, mamlakatimiz gidlari kasbga loyiqqligining uch darajali tizimi nazarda tutilgan. Birinchi va ikkinchi darajali gidlar vaqtinchalik sertifikat oladilar. Sayyohlik sohasida kamida o‘n yillik ish tajribasiga ega bo‘lgan yuqori darajali mutaxassislar esa keyinchalik tasdiqlanishi talab etilmaydigan doimiy sertifikatga ega bo‘ladilar.

Mamlakatimizda soha uchun oliy va o‘rta maxsus ma’lumotga ega kadrlar Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkentdagi Singapur menejmentni rivojlantirish instituti, Samarqand iqtisodiyot va servis institutida, Buxoro va Urganch davlat universitetlarida, bir qator turizm kollejlari tayyorlanmoqda.

Mamlakatimizda yuqori malakali gidlar tayyorlashga qaratilayotgan e’tibor o‘z samaralarini berayotir. Bugun yurtimizning turli hududlari bilan tanishayotgan xorijlik sayyohlar gidlar xizmatidan keng foydalanmoqda.

3.3 Tarjimashunoslikning hozirgi kundagi faoliyati

Hozirgi kunda tarjima ilmi lingvistikaga doir murakkab va ko‘pqirrali turi hisoblanadi. Tarjima haqida gapirilganda, odatda «bir tildan boshqasiga» deyilsa-da, tarjima jarayonida bir tilni boshqasi bilan almashtirishgina tushunilmaydi. Tarjima amaliyotida turli madaniyatlar, har hil shaxslar, turlicha tafakkur tarzlari, turli adabiyotlar va davrlar, rivojlanishning turli darajalari, turlicha an’analar o‘zaro to‘qnashadilar.

Tarjima amaliyotida turli madaniyatlar, har xil shaxslar, turlicha tafakkur tarzlari, turli adabiyotlar va davrlar, rivojlanishning turli darajalari, turlicha an’analar o‘zaro to‘qnashadilar. Tarjima ishi bilan madaniyatshunos, etnograflar, ruhshunos, tarixchilar, adabiyotshunoslar qiziqadilar. Tarjima faoliyatining turli tomonlari yuqorida qayd etilgan fanlar doirasida o‘rganish ob’ekti bo‘lishi mumkin. Ayni zamonda tarjima ilmida madaniyatshunoslik, kognitiv, psixologik, adabiyot va boshqa sohalar farqlanib turadi. Tarjima mohiyatini eng umumiy tushunish tarjimaga tillar aro kommunikatsiya vositasi deb qarashga borib

taqaladi. Tarjima lingvistik vositachilik deb qaralib, unda xorijiy matnni asl nusxani, boshqa tilga informatsion va kommunikativ jihatdan matnni boshqa tilga bekam-u-ko'st o'girish deb tushuniladi.

Endi professional tarjimonlarni «ustoz-shogird» yo'li bilan individual tayyorlash, yetarli bo'lmay, barcha mamlakatlarda keyingi paytlargacha tarjima va tarjimonlik faoliyati haqidagi tasavvurlar bir yoqlama bo'lib qolmoqda. Tarjima matbaachiligi faoliyati xorijiy adabiyotlar bo'yicha mutaxassislar (xorijiy tillarni biladigan muharrirlar (xorijiy tillarni biladigan muharrirlar, stilistlar, musaxxixlar va boshqalar) mavjudligi holda ish qo'lamini qoniqarli deb aytish mumkin.

Biz ushbu ilmiy ishni tayyorlash jarayonida bir necha jurnal va gazetalarda tarjimonlik mahorati to'g'risidagi maqolalarni ko'rib chiqishimiz mumkin. Mohir tarjimon G'aybullar Assalomning tarjimon hamda tarjima to'g'risidagi bir necha iliq fikrlariga ko'zimiz tushdi va ayni hamda biz ham ularning fikrlariga qo'shilgimiz keldi. Umuman G'aybullar Assalomga quyidagi savollar bilan murojaat qilinganda «Tarjimon o'z ishini nimadan boshlashi kerak, tarjimaga tayyorgarlik jarayoni qanday kechadi?» quyidagicha fikr bildirganlar. - «Buning hammasi qiziqishdan boshlanadi. O'z shakllangan ma'naviy-ruhiy, madaniy qiziqishlarimizga ko'ra biz jahon adabiyotining eng yaxshi asarlarini o'qiymiz. Yana bir qiziqish sababli biror milliy adabiyotida yaratilgan eng yaxshi asarlardan foydalanamiz. Shunday extiyojlarga ko'ra jahon adabiyotida mavjud oqimlarni o'rganamiz. Modernizm, avangardizm, romantizm, realizm. Bularning ichiga chuqurroq kirishni istaymiz. Shunda ma'lum bir asarlar yoki yozuvchilar ijodi bizga kuchli ta'sir qiladi.

Buyuk olimlarimizning asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilsak, bu asarlar o'zbekchaga tarjima qilinsa, soz bo'lardi degan fikrga kelamiz.

Tarjimon tarjimaga xoxlagan vaqtda yoki bo'lmasa ruhiy holat kutmasdan o'tira oladimi? Yo'q, albatta, tarjimon oldin ruhiy xolat yaratilmasdan turib, hech qanday ishga qo'l ura olmaydi. Masalan,

cho‘milgisi kelgan odam suvga birdan kalla tashlab, sho‘ng‘ishi ham mumkin. Mana shu o‘rinda mohir tarjimon Ibrohim G‘ofurov tarjima jarayonini quyidagicha ta‘riflab original o‘xshatish qo‘llaydi. Odam har qanday suvga kirish yoki tushishdan avval u suvning atrofida biroz turadi, yuradi, o‘zini suvga chog‘laydi, desak ham bo‘ladi. Juda kamdan-kam odamlargina suvga birdan, tayyorgarliksiz tushib keta oladilar. Lekin ko‘p hollarda suvga ohista, ehtiyotkorlik bilan suvning haroratini chamalab, so‘ng kiradilar - o‘zlarini avval suvga o‘rgatadilar. Odamlar suvdan, o‘tdan qo‘rqadilar. Chunki bular - stixiyasi juda kuchli hodisalar. Har qanday odam ulardan doim ehtiyotini qilib turadi. Ijod jarayoni va unga «kirish» ham xuddi shu suvga tushishga o‘xshaydi. Odam ehtiyot bo‘lib, o‘zida bir kayfiyat, bir chog‘lanish yaratib va his qilib, so‘ng ishga kiradi.

Misol uchun, aytadigan bo‘lsak, “Demokratlashtirish va inson huquqlari” jurnalining ingliz tili bo‘yicha muharriri Qosim Ma‘murov shu sohada uzoq yillardan buyon ilmiy-ijodiy faoliyat yuritib kelayotgan ziyolilarimizdan biri hisoblanadi. U tarjimonlik ishining eng ibratli fazilatlarini o‘zida mujassam etgan malakali mutaxassis, jonkuyar ustoz. U kishi ingliz tili o‘qituvchisi sifatida uzoq yillar davomida O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti va Toshkent davlat yuridik universiteti talabalariga saboq bergan.

Tarjima jarayonini ham o‘z ruhi, o‘z piri, o‘z parisi bor. Shuni his qilsangiz va oldindan tarjimaga yaxshi, puxta tayyorgarlik ko‘rgan bo‘lsangiz, so‘ng ish o‘rnidan oson jiladi. Aksincha, ishni boshlab qo‘yib, ko‘p bosh qashib o‘tirish vaqtni boy berishga to‘g‘ri keladi. Lekin har kimning ruhiy holatga kirishi turlicha bo‘ladi. Yana shuni ham ta‘kidlash joizki, tarjimada milliy kolorit asosiy rol o‘ynaydi va u tarjima jarayonida qanday yaratiladi. Bunda tarjimon erkin bo‘la oladimi, deb o‘ylagan tarjimon shunday ta‘riflaydi. Tarjimaga tarjimon o‘zi mansub millatning koloritini singdira olmaydi. Faqat til unsurlarida frazeologiyada ba‘zi ohang tovlanishlarida tarjimon millatiga xos kolorit aks etishi mumkin. Albatta asardagi qahramonlarni o‘zbekka, yoxud bir chet el qizini o‘zbek qiziga

aylantirib bo'lmaydi. Shunday qilish mumkin, lekin bu asliyatga niyonat bo'ladi. Tarjimondan mohirlik, mahorat talab qilinadi. Mohirlik va mahorat esa ma'lum darajada erkinliksiz yuzaga chiqmaydi. Erkinlik shu ma'noda, to'la ma'noda mahorat bilan bog'liq. Lekin erkinlik asarni o'zi istagancha talqin etish va o'zgartirish, degani emas. Tarjima asar, asliyat bilan bellashmog'i uchun tarjimon oldidagi eng muhim vazifalardan biri bu asliyatning o'zini bilish, yaxshi tasavvur qilish, unga uyg'unlik his qilish va nihoyat eng muhimi uni sevish kerak. Agar tarjimon sevsa, bellashish farog'at va lazzat baxsh etadi. Sevsak bellashishdan charchamaymiz va bu jonimizga ham hech tegmaydi.

Tarjimonning mahorati esa boshqacha. U o'sha qayinni olib kelib, o'z xalqining qalbiga ekadi, payvand qiladi. Payvand zo'r bo'lsa, qayin tutib ketadi. Uzoq zamonlar yashaydi. Ko'p qalblardan joy topadi. Lekin payvand chala, jon bo'lsa, asar mumtoz bo'lsada, yuraklarda turmaydi. Shuning uchun men tarjimonlarni payvand qiluvchilarga o'xshataman. Yozuvchining mahorati yo'qni bor qilishda.

III BOB BO'YICHA XULOSA

Prezidentimiz Islom Karimovning "Adabiyotga e'tibor — ma'naviyatga, kelajakka e'tibor" kitobida aniq-ravshan bayon etilgan: **"Qaysi mamlakatda bizning adabiyotimiz, madaniyatimiz, qadriyatlarimizga hurmat bilan qarashadi, xorijdan biz nimalarni o'rganishimiz mumkin va, o'z navbatida, ularga nimalarni taqdim etishimiz mumkin — bugun bu masalalar xalqaro maydonda o'zligimizni namoyon etishda katta ahamiyatga ega ekanini doimo yodda tutishimiz lozim"**.

O'zbek tili leksikasi qator ishlarning tadqiqot ob'ekti bo'lganligi ishning umumiy tavsifida qayd etildi. Shuningdek, o'zbek tili leksikasining turli qatlamlari, xususan, qator sohalar atamalari tizimlarini o'rganishga bag'ishlangan ishlar ham anchagina. Ammo hozirgi o'zbek tilidagi mansab va unvon nomlarini bildiruvchi leksemalar alohida o'rganilmagan.

Ilm va ijod bir-biridan farqli ikkita turlicha sohadir. Ilm bu — bilim, fan, nazariya. Yanada sodda qilib aytganda, “ilm” tushunchasi o‘qish va o‘rganish, tadqiq va tahlil etish orqali erishiladigan ko‘nikma va ma’lumotlar, deganidir. “Ijod” so‘zi esa yaratish, kashf etish, vujudga keltirish, degan lug‘aviy ma’nolarni anglatadi. Ya’ni, ijod — badiiy, ilmiy, san’atga oid asar yoki moddiy boylik yaratish, ta’bir joiz bo‘lsa, yaratuvchanlik faoliyati, demakdir.

O‘z navbatida, ijodning ham turlari ko‘p. Tarjima ana shu turlar orasida o‘ziga xosligi hamda dolzarb ijtimoiy-siyosiy va madaniy-ma’rifiy ahamiyati bilan ajralib turadi. O‘ziga xosligi shundaki, tarjima bu — ham ijod, ham ilm, ham san’atdir.

Tarjimonlikning dolzarbligi masalasiga kelsak, tarjimasiz biron-bir xalq va millat madaniyati o‘z-o‘zidan taraqqiy topmagan va topmasligi muqarrar. Binobarin, tarjima nazariyasi va amaliyoti sohasining yirik namoyandalaridan biri, atoqli olim G‘aybullo Salom ta’biri bilan aytganda, “Tarjima san’atisiz xalqlar bir-birlari uchun soqov bo‘lib qoladilar, bir-birlarini tushuna olmaydilar”.

Ma’lumki, istiqlol yillari mamlakatimizda G‘arb va Sharq tillarini o‘rganish qariyb ommaviy tus oldi. Boshqacha aytganda, biron-bir chet tilini bilish endilikda zamon talabiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, yurtimizda tarjimonning xorijiy tilni puxta egallagan bo‘lishi va muayyan asarni bevosita aslyatdan o‘zbek tiliga yoxud o‘zbek tilidan boshqa bir chet tiliga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilish salohiyati yuksak qadrlanadi.

XULOSA

Tarjima insoniyat faoliyatining eng qadimgi turlaridan biri bo'lib, u tufayli biz insoniyat taraqqiyoti tarixini barcha tavsilotlari bilan ochiq oydin tasavvur etamiz.

Tarjima xalqlar o'rtasidagi do'stlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular o'rtasidagi iqtisodiy siyosiy, ilmiy, madaniy va adabiy aloqalarning kengayishiga xizmat qiluvchi qudratli quroldir.

Xulosa qilib aytganda nutqiy tasvirning tarjimada qayta yaratilishi har bir asar ishtirokchisining atrofda hosil bo'layotgan voqea hodisalarga xulosa bildirishda o'z bilimi va madaniy saviyasi hamda dunyo qarashidan kelib chiqqan holda fikr mulohaza bildirishi, o'z layoqati va kayfiyati doirasida harakat qilishiga bog'liqdir.

Tarjimonlik kasbi eng nufuzli va zaruriy kasblardan biri ekanligi, tarjima – ichki his, shaxsiy hayotiy tajriba, matn zahirida ma'noni anglash va shu kai ko'plab mezonlarni o'z ichiga qamrab oluvchi ijodiy ish ekanligi, ushbu bobning xulosasi hisoblanadi.

Tarjimon uchun eng muhimi-ikki madaniyat tutashgan joydagi hayotdir. O'z faoliyati davomida turli madaniyatlarning o'ziga xos jihatlari bilan mutassil to'qnash kelar ekan, tarjimon, ushbu madaniyatlardagi tafovutlarni aniq tasavvur etishi, bir madaniyat vakillaridan olingan axborotni boshqa madaniyat sohiblariga maksimal darajada aniq etkazib bera olishi shart.

Tarjimon kasbining o'ziga xos xususiyati ham ayni shundan iboratdir. tarjima jarayonida tarjimonning nutq madaniyati va san'ati juda muhim ahamiyat kasb etishini alohida aytib o'tish lozim. Badiiy so'z san'atkorlari o'zga millatlar tiliga xos aksent va leksik grammatik nuqsonlar bilan so'zlashish jarayoni vositasida ularni nutqiy ta'siri yaratadi, bunday xususiyat tarjimada ijodiy talqin etilishi va ularning qaysi millatga mansubligi haqida to'g'ri tasavvur beradi.

Tarjima jarayonida san'atkor son sanoqsiz amaliy mushkulotlarga duch keladiki, bu hol tarjimaning ijodiy faoliyat ekanligi tufayli tarjimondan har bir

muammoli holat yechimiga ijodiy yondashishni talab qiladi. Asl nusxaga ijodiy munosabatda bo'lishgina tarjimonning muallif maqsadiga muvofiq tarzda amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi. -T.:Sharq, 1999, 37-b.
2. Abduazizov A.A. Qiyosiy-tipologik tilshunoslik va tarjimashunoslik: natija va istiqbollar Qiyosiy tilshunoslik va tarjima nazariyasi muammolari. – Toshkent: 2007. – B. 3-7.
3. Baqoeva M.Q. Ingliz tilidagi she'riy asarlarni o'zbekchaga tarjima qilishda vazn tanlash muammosiga doir Zamonaviy tilshunoslik va xorijiy tillar o'qitishning dolzarb masalalari. – Toshkent: 2008. – B. 99-102.
4. Baqoyeva M.Q. Ingliz tilidagi she'riy asarlarni o'zbekchaga tarjima qilishda vazn tanlash muammosiga doir Zamonaviy tilshunoslik va xorijiy tillar o'qitishning dolzarb masalalari. – Toshkent: 2008. – B. 99-102.
5. Baqoyeva M.Q. Ingliz va o'zbek she'rlarini qiyosiy o'rganishni tarjimaga tatbiq qilishga doir Qiyosiy tilshunoslik: An'ana va istiqbol to'plami. – Samarqand: 2006. – B. 104-105.
6. Burlakova V. Contribution of English and American Linguists to the Theory of Phrase. Moscow: Higher School Publishing House, 2011. - 107 p.
7. Chet el adabiyoti tarixi.Namunaviy dastur va Ishchi dastur.2004, T.:
8. D.Jamoliddinova. “Badiiy nutqda parantez(kirish va kiritma) birliklarning grammatik va lingvopoetik xususiyatlari” – T.,2009.
9. Doniyorov R. Badiiy tarjimada milliy xususiyatlarni aks ettirish masalasiga doir. Uzbek tili va adabiëti masalalari. - 1992. # 3-5.-18-20 s.
10. G'afurov I. Tarjimashunoslik mutaxassisligiga kirish. – Toshkent: Mehridarë, 2008. – 119 b.
11. G'afurov I. Tarjimashunoslik mutaxassisligiga kirish. – Toshkent: Mehridaryo, 2008. – 119 b.
12. Jo'raev. K. Ma'no va mantiq birlamchi O'zbekiston adabiyoti va san'ati. – Toshkent, 2010. 8. – B.3.
13. Jo'rayev K. Tarjima sa'nati. – Toshkent: Fan, 1982. – 60 b.

14. Komissarov V.N. A manual of translation from English. - M.: Vysssha shkola. 1990. – 125s.
15. Mo‘minov O., Turg‘unov R., Rashidova A., Alimova D., - Translation – Yozma tarjima – Pismenniy perevod. –T., 2008
16. Musayev Q. “Tarjima nazari si asoslari”. – T., 2005
17. Musayev Q. Badiiy tarjima va nutq madani ti. – Toshkent: O‘qituvchi, 1976. – 159 b.
18. Normamedov E. Ingliz adabiётidan o‘zbek tiliga qilingan tarjimalar tarixiga bir nazar Badiiy tarjimaning aktual maslallari. – Toshkent: Fan, 1977. – B. 56.
19. Otajonov N. Badiiy tarjima va ilmiy tafsir Tarjima san'ati (maqolalar toplami). 4- kitob. – Toshkent: Adabiёт va san'at, 1978. – B. 105-106.
20. Otajonov N. Badiiy tarjima va ilmiy tafsir Tarjima san'ati (maqolalar to‘plami). 4- kitob. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1978. – B. 105-106.
21. Qo‘ng‘irov R. O‘zbek tilining tasviriy vositalari. - T.: 1977. – 125s.
22. Safarov Sh. «Pragmalingvistika O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi», Davlat ilmiy nashriёti. T.: 2008. 285b.
23. Salomov G‘. Tarjima masalalarini kompleks o‘rganish tajribasi Tarjima san’ati. 4- kitob. – Toshkent, 1978. – B. 65-68.
24. Salomov G‘., Jo‘raev K., Olimov S. Tarjima san’ati va san’at tarjimasi Tarjima san’ati. 4-kitob. To‘plovchi T.Jo‘raev. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1978. – B.124-151.
25. Salomov G‘. Adabiy an'ana va badiiy tarjima. Toshkent, 1980.-328c
26. Salomov G‘. Tarjima mahorati. – Toshkent: Fan, 1979. – 192 b.
27. Salomov G‘. Adabiy an'ana va badiiy tarjima. – Toshkent: Fan, 1980. – 160 b.
28. Sattorova S. Tarjima va xalqaro adabiy jarayon Tarjima san'ati (maqolalar toplami): 6- kitob. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1985. – B. 127

29. Sharipov J. O'zbekistonda tarjima tarixidan. – Toshkent: Fan, 1965. – 180b.
30. Sharipov J. Badiiy tarjimalar va mohir tarjimonlar. – Toshkent: Fan, 1972. – 258 b.
31. Sharipov J. She'riy tarjimaning ba'zi masalalari – Toshkent: 1969 . – 154 b.
32. Sirojiddinov Sh., Odilova G. Badiiy tarjima asoslari. – Toshkent: Mumtoz soz, 2011. – 166 b.
33. Sultonova D. She'r va tarjima. – Samarqand: SamDChI, 2009. – 144b.
34. Tarjima san'ati. Maqolalar to'plami. 4-kitob Toplovchi T. Joraev. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1978. – 328 b.
35. Tarjimashunoslikka doir tadqiqotlar Ma'sul muharrir: f.f.d J. Sharipov. – Toshkent: O'qituvchi, 1975. – 199 b.
36. Vladimirova N. Milliylikni tarjimada aks ettirish muammosi. Tarjima sa'ati. T., 1973.
37. Vladimirova N. Некоторые вопросы художественного перевода с русского на узбекский язык. - Tashkent, 1979. – 89s.
38. Xolbekova B. She'riy tarjima mezonlari Jahon adabiyoti. – Toshkent, 2009. 11. – B. 157-160
39. Xolmanova Z.T. Tilshunoslikka kirish. –T.: Universitet, 2007. – 37-b

Lug'atlar

40. Butayev Sh., Irisqulov A. Inglizcha O'zbekcha , O'zbekcha Inglizcha lug'at. T. «Fan» 2009.
41. Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-o'zbekcha lug'ati N.Hotamov, B.Sarimsoqov. – Toshkent: O'qituvchi, 1979. – 230 b.
42. Apperson G.L. English Proverbs and Proverbial Phrases. – London. – New York, 1929. – 499 p.

43. Collins Dictionary of English Language. – London; Glasgoe, 1999. – 1690 p.
44. Dictionary of Contemporary English. – Editor-in-Chief Procter P. – London: Papermark, 1998. – XXXIX, 1303 p.
45. Hornby A.S. e.a. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. – London: Oxford Univ. Press, 1991. – 947 p. (ALD).
46. Hornby A.S. Oxford student's dictionary of Content English. – Oxford: Oxford University press, 1984. – 769 p.
47. Longman Dictionary of Contemporary English. – London: Longman, 1997. – 1229 p.
48. The Concise Oxford Dictionary. – Ed. by Sykes J.B. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 1312 p.
49. The Kenkyusha Dictionary of Current English Idioms., ed. by Sanki Ichikawa, Tokyo, 1993 (Kenk.0. – 990 p.
50. The Oxford English Dictionary of The English Language / Ed. by James A.Y. Murray. – Oxford: Oxford at the Clarendon Press, 1993. – 1405 p. (OED)

Internet manbalari

1. www.wikipedia.com
2. www.ziyonet.uz
3. www.pedagog.uz
4. www.scop.ac.uk
5. www.univer.scotland.ac.uk
6. www.referatlar.uz
7. [www. Google.co-uz](http://www.Google.co-uz)

ILOVA

MAN FROM THE SOUTH

(By Roald Dahll)

It was getting on towards six o'clock so I thought I'd buy myself a beer and go out and sit in a deckchair by the swimming pool and have a little evening sun.

I went to the bar and got the beer and carried it outside and wandered down the garden towards the pool.

It was a fine garden with lawns and beds of azaleas and tall coconut palms, and the wind was blowing strongly through the tops of the palm trees, making the leaves hiss and crackle as though they were on fire. I could see the clusters of big brown nuts hanging down underneath the leaves.

There were plenty of deck chairs around the swimming pool and there were white tables and huge brightly coloured umbrellas and sunburned men and women sitting around in bathing suits. In the pool itself there were three or four girls and about a dozen boys, all splashing about and making a lot of noise and throwing a large rubber ball at one another.

I stood watching them. The girls were English girls from the hotel. The boys I didn't know about, but they sounded American, and I thought they were probably naval cadets who'd come ashore from the US naval training vessel which had arrived in harbour that morning.

I went over and sat down under a yellow umbrella where there were four empty seats, and I poured my beer and settled back comfortably with a cigarette.

It was very pleasant sitting there in the sunshine with beer and cigarette. It was pleasant to sit and watch the bathers splashing about in the green water.

The American sailors were getting on nicely with the English girls. They'd reached the stage where they were diving under the water and tipping them up by their legs.

Just then I noticed a small, oldish man walking briskly around the edge of the pool. He was immaculately dressed in a white suit and he walked very quickly with little bouncing strides, pushing himself high up on to his toes with each step. He had on a large creamy Panama hat, and he came bouncing along the side of the pool, looking at the people and the chairs.

He stopped beside me and smiled, showing two rows of very small, uneven teeth, slightly tarnished. I smiled back.

"Excuse pleess, but may I sit here?"

"Certainly," I said. "Go ahead."

He bobbed around to the back of the chair and inspected it for safety, then he sat down and crossed his legs. His white buckskin shoes had little holes punched all over them for ventilation.

"A fine evening," he said. "They are all evenings fine here in Jamaica." I couldn't tell if the accent were Italian or Spanish, but I felt fairly sure he was some sort of a South American. And old too, when you saw him close. Probably around sixty-eight or seventy.

"Yes," I said. "It is wonderful here, isn't it."

"And who, might I ask, are all dese? Dese is no hotel people." He was pointing at the bathers in the pool.

"I think they're American sailors," I told him. "They're Americans who are learning to be sailors."

"Of course dey are Americans. Who else in de world is going to make as much noise as dat? You are not American no?"

"No," I said. "I am not."

Suddenly one of the American cadets was standing in front of us. He was dripping wet from the pool and one of the English girls was standing there with him.

"Are these chairs taken?" he said.

"No," I answered.

"Mind if I sit down?"

"Go ahead."

"Thanks," he said. He had a towel in his hand and when he sat down he unrolled it and produced a pack of cigarettes and a lighter. He offered the cigarettes to the girl and she refused; then he offered them to me and I took one. The little man said, "Tank you, no, but I tink I have a cigar." He pulled out a crocodile case and got himself a cigar, then he produced a knife which had a small scissors in it and he snipped the end off the cigar.

"Here, let me give you a light." The American boy held up his lighter.

"Dat will not work in dis wind."

"Sure it'll work. It always works." The little man removed his unlighted cigar from his mouth, cocked his head on one side and looked at the boy.

"All-ways?" he said slowly.

"Sure, it never fails. Not with me anyway."

The little man's head was still cocked over on one side and he was still watching the boy. "Well, well. So you say dis famous lighter it never fails. Iss dat you say?"

"Sure," the boy said. "That's right." He was about nineteen or twenty with a long freckled face and a rather sharp birdlike nose. His chest was not very sunburned and there were freckles there too, and a few wisps of pale-reddish hair. He was holding the lighter in his right hand, ready to flip the wheel. "It never fails," he said, smiling now because he was purposely exaggerating his little boast. "I promise you it never fails."

"One momint, pleess." The hand that held the cigar came up high, palm outward, as though it were stopping traffic. "Now juss one momint." He had a curiously soft, toneless voice and he kept looking at the boy all the time.

"Shall we not perhaps make a little bet on dat?" He smiled at the boy. "Shall we not make a little bet on whether your lighter lights?"

"Sure, I'll bet," the boy said. "Why not?"

"You like to bet?"

"Sure, I'll always bet."

The man paused and examined his cigar, and I must say I didn't much like the way he was behaving. It seemed he was already trying to make something out of this, and to embarrass the boy, and at the same time I had the feeling he was relishing a private little secret all his own.

He looked up again at the boy and said slowly, "I like to bet, too. Why we don't have a good bet on dis ting? A good big bet."

"Now wait a minute," the boy said. "I can't do that. But I'll bet you a quarter. I'll even bet you a dollar, or whatever it is over here—some shillings, I guess."

The little man waved his hand again. "Listen to me. Now we have some fun. We make a bet. Den we go up to my room here in de hotel where iss no wind and I bet you you cannot light dis famous lighter of yours ten times running without missing once."

"I'll bet I can," the boy said.

"All right. Good. We make a bet, yes?"

"Sure, I'll bet you a buck."

"No, no I make you a very good bet. I am rich man and I am sporting man also. Listen to me. Outside de hotel iss my car. Iss very fine car. American car from your country. Cadillac— "Hey, now. Wait a minute." The boy leaned back in his deck-chair and he laughed. "I can't put up that sort of property. This is crazy."

"Not crazy at all. You strike lighter successfully ten times running and Cadillac is yours. You like to have dis Cadillac, yes?"

"Sure, I'd like to have a Cadillac." The boy was still grinning.

"All right. Fine. We make a bet and I put up my Cadillac."

"And what do I put up?" The little man carefully removed the red band from his still unlighted cigar. "I never ask you, my friend, to bet something you cannot afford. You understand?"

"Then what do I bet?"

"I make it very easy for you, yes?"

"Okay. You make it easy."

"Some small ting you can afford to give away, and if you did happen to lose it you would not feel too bad. Right?"

"Such as what?"

"Such as, perhaps, de little finger on your left hand."

"My what?" The boy stopped grinning.

"Yes. Why not? You win, you take de car. You boss, I take de finger."

"I don't get it. How d'you mean, you take the finger?"

"I chop it off."

"Jumping jeepers! That's a crazy bet. I think I'll just make it a dollar."

The little man leaned back, spread out his hands palms upwards and gave a tiny contemptuous shrug of the shoulders, "Well, well, well," he said. "I do not understand. You say it lights but you will not bet. Den we forget it, yes?"

The boy sat quite still, staring at the bathers in the pool. Then he remembered suddenly he hadn't lighted his cigarette. He put it between his lips, cupped his hands around the lighter and flipped the wheel. The wick lighted and burned with a small, steady, yellow flame and the way he held his hands the wind didn't get to it at all. "Could I have a light, too?" I said.

"God, I'm sorry, I forgot you didn't have one."

I held out my hand for the lighter, but he stood up and came over to do it for me.

"Thank you," I said, and he returned to his seat.

"You having a good time?" I asked.

"Fine," he answered. "It's pretty nice here."

There was a silence then, and I could see that the little man had succeeded in disturbing the boy with his absurd proposal. He was sitting there very still, and it was obvious that a small tension was beginning to build up inside him. Then he started shifting about in his seat, and rubbing his chest, and stroking the back of his neck, and finally he placed both hands on his knees and began tap-tapping

with his fingers against the kneecaps. Soon he was tapping with one of his feet as well.

"Now just let me check up on this bet of yours," he said at last. "You say we go up to your room and if I make this lighter light ten times running I win a Cadillac. If it misses just once then I forfeit the little finger of my left hand. Is that right?"

"Certainly. Dat is de bet. But I tink you are afraid."

"What do we do if I lose? Do I have to hold my finger out while you chop it off?"

"Oh, no! Dat would be no good. And you might be tempted to refuse to hold it out. What I should do I should tie one of your hands to de table before we started and I should stand dere with a knife ready to go chop de momint your lighter missed."

"What year is the Cadillac?" the boy asked.

"Excuse. I not understand."

"What year—how old is the Cadillac?"

"Ah! How old? Yes. It is last year. Quite new car. But I see you are not betting man. Americans never are."

The boy paused for just a moment and he glanced first at the English girl, then at me. "Yes," he said sharply. "I'll bet you."

"Good!" The little man clapped his hands together quietly, once. "Fine," he said. "We do it now. And you, sir," he turned to me, "you would perhaps be good enough to, what you call it, to to referee." He had pale, almost colourless eyes with tiny bright black pupils.

"Well," I said. "I think it's a crazy bet. I don't think I like it very much."

"Nor do I," said the English girl. It was the first time she'd spoken. "I think it's a stupid, ridiculous bet."

"Are you serious about cutting off this boy's finger if he loses?" I said.

"Certainly I am. Also about giving him Cadillac if he win. Come now. We go to my room."

He stood up. "You like to put on some clothes first?" he said.

"No," the boy answered. "I'll come like this." Then he turned to me. "I'd consider it a favour if you'd come along and referee."

"All right," I said. "I'll come along, but I don't like the bet."

"You come too," he said to the girl. "You come and watch."

The little man led the way back through the garden to the hotel. He was animated now, and excited, and that seemed to make him bounce up higher than ever on his toes as he walked along.

"I live in annexe," he said. "You like to see car first? Iss just here."

He took us to where we could see the front driveway of the hotel and he stopped and pointed to a sleek pale-green Cadillac parked close by.

"Dere she iss. De green one. You like?"

"Say, that's a nice car," the boy said.

"All right. Now we go up and see if you can win her."

We followed him into the annexe and up one flight of stairs. He unlocked his door and we all trooped into what was a large pleasant double bedroom. There was a woman's dressing-gown lying across the bottom of one of the beds.

"First," he said, "we 'ave a little Martini."

The drinks were on a small table in the far corner, all ready to be mixed, and there was a shaker and ice and plenty of glasses. He began to make the Martini, but meanwhile he'd rung the bell and now there was a knock on the door and a coloured maid came in.

"Ah!" he said, putting down the bottle of gin, taking a wallet from his pocket and pulling out a pound note. "You will do something for me flow, pleess." He gave the maid the pound.

"You keep dat," he said. "And now we are going to play a little game in here and I want you to go off and find for me two no tree tings. I want some nails, I want a hammer, and I want a chopping knife, a butcher's chopping knife which you can borrow from de kitchen. You can get, yes?"

"A chopping knife!" The maid opened her eyes wide and clasped her hands in front of her. "You mean a real chopping knife?"

"Yes, yes, of course. Come on now, pleess. You can find dose tings surely for me."

"Yes, sir, I'll try, sir. Surely I'll try to get them." And she went.

The little man handed round the Martinis. We stood there and sipped them, the boy with the long freckled face and the pointed nose, bare-bodied except for a pair of faded brown bathing shorts; the English girl, a large-boned fair-haired girl wearing a pale blue bathing suit, who watched the boy over the top of her glass all the time; the little man with the colourless eyes standing there in his immaculate white suit drinking his Martini and looking at the girl in her pale blue bathing dress. I didn't know what to make of it all. The man seemed serious about the bet and he seemed serious about the business of cutting off the finger. But hell, what if the boy lost? Then we'd have to rush him to the hospital in the Cadillac that he hadn't won. That would be a fine thing. Now wouldn't that be a really fine thing? It would be a damn silly unnecessary thing so far as I could see.

"Don't you think this is rather a silly bet?" I said. "I think it's a fine bet," the boy answered. He had already downed one large Martini.

"I think it's a stupid, ridiculous bet," the girl said. "What'll happen if you lose?"

"It won't matter. Come to think of it, I can't remember ever in my life having had any use for the little finger on my left hand. Here he is." The boy took hold of the finger. "Here he is and he hasn't ever done a thing for me yet. So why shouldn't I bet him? I think it's a fine bet."

The little man smiled and picked up the shaker and refilled our glasses.

"Before we begin," he said, "I will present to de—to de referee de key of de car." He produced a car key from his pocket and gave it to me. "De papers," he said, "de owning papers and insurance are in de pocket of de car."

Then the coloured maid came in again. In one hand she carried a small chopper, the kind used by butchers for chopping meat bones, and in the other a hammer and a bag of nails.

"Good! You get dem all. Tank you, tank you. Now you can go." He waited until the maid had closed the door, then he put the implements on one of the beds and said, "Now we prepare ourselves, yes?" And to the boy, "Help me, pleess, with dis table. We carry it out a little."

It was the usual kind of hotel writing desk, just a plain rectangular table about four feet by three with a blotting pad, ink, pens and paper. They carried it out into the room away from the wall, and removed the writing things.

"And now," he said, "a chair." He picked up a chair and placed it beside the table. He was very brisk and very animated, like a person organizing games at a children's party. "And now de nails. I must put in de nails." He fetched the nails and he began to hammer them into the top of the table.

We stood there, the boy, the girl, and I, holding Martinis in our hands, watching the little man at work. We watched him hammer two nails into the table, about six inches apart. He didn't hammer them right home; he allowed a small part of each one to stick up. Then he tested them for firmness with his fingers.

Anyone would think the son of a bitch had done this before, I told myself. He never hesitates. Table, nails, hammer, kitchen chopper. He knows exactly what he needs and how to arrange it.

"And now," he said, "all we want is some string." He found some string. "All right, at last we are ready. Will you pleess to sit here at de table?" he said to the boy.

The boy put his glass away and sat down.

"Now place de left hand between dese two nails. De nails are only so I can tie your hand in place. All right, good. Now I tie your hand secure to de table—so."

He wound the string around the boy's wrist, then several times around the wide part of the hand, then he fastened it tight to the nails. He made a good job of

it and when he'd finished there wasn't any question about the boy being able to draw his hand away. But he could move his fingers. "Now pleess, clench de fist, all except for de little finger. You must leave de little finger sticking out, lying on de table."

"Ex-cellent! Ex-cellent! Now we are ready. Wid your right hand you manipulate de lighter. But one moment, pleess."

He skipped over to the bed and picked up the chopper. He came back and stood beside the table with the chopper in his hand.

"We are all ready?" he said. "Mister referee, you must say to begin."

The English girl was standing there in her pale blue bathing costume right behind the boy's chair. She was just standing there, not saying anything. The boy was sitting quite still holding the lighter in his right hand, looking at the chopper. The little man was looking at me.

"Are you ready?" I asked the boy.

"I'm ready."

"And you?" to the little man.

"Quite ready," he said and he lifted the chopper up in the air and held it there about two feet above the boy's finger, ready to chop. The boy watched it, but didn't flinch and his mouth didn't move at all. He merely raised his eyebrows and frowned.

"All right," I said. "Go ahead."

The boy said, "Will you please count aloud the number of times I light it."

"Yes," I said. "I'll do that."

With his thumb he raised the top of the lighter, and again with the thumb he gave the wheel a sharp flick. The flint sparked and the wick caught fire and burned with a small yellow flame.

"One!" I called.

He didn't blow the flame out; he closed the top of the lighter on it and he waited for perhaps five seconds before opening it again.

He flicked the wheel very strongly and once more there was a small flame burning on the wick.

"Two!"

No one else said anything. The boy kept his eyes on the lighter. The little man held the chopper up in the air and he too was watching the lighter.

"Three!"

"Four!"

"Five!"

"Six!"

"Seven!" Obviously it was one of those lighters that worked. The flint gave a big spark and the wick was the right length. I watched the thumb snapping the top down on to the flame. Then a pause. Then the thumb raising the top once more. This was an all-thumb operation. The thumb did everything. I took a breath, ready to say eight. The thumb flicked the wheel. The flint sparked. The little flame appeared.

"Eight!" I said, and as I said it the door opened. We all turned and we saw a woman standing in the doorway, a small, black-haired woman, rather old, who stood there for about two seconds then rushed forward, shouting, "Carlos! Carlos!" She grabbed his wrist, took the chopper from him, threw it on the bed, took hold of the little man by the lapels of his white suit and began shaking him very vigorously, talking to him fast and loud and fiercely all the time in some Spanish-sounding language. She shook him so fast you couldn't see him any more. He became a faint, misty, quickly moving outline, like the spokes of a turning wheel.

Then she slowed down and the little man came into view again and she hauled him across the room and pushed him backwards on to one of the beds. He sat on the edge of it blinking his eyes and testing his head to see if it would still turn on his neck.

"I am sorry," the woman said. "I am so terribly sorry that this should happen." She spoke almost perfect English.

"It is too bad," she went on. "I suppose it is really my fault. For ten minutes I leave him alone to go and have my hair washed and I come back and he is at it again." She looked sorry and deeply concerned.

The boy was untying his hand from the table. The English girl and I stood there and said nothing.

"He is a menace," the woman said. "Down where we live at home he has taken altogether forty-seven fingers from different people, and has lost eleven cars. In the end they threatened to have him put away somewhere. That's why I brought him up here."

"We were only having a little bet," mumbled the little man from the bed.

"I suppose he bet you a car," the woman said. "Yes," the boy answered. "A Cadillac."

"He has no car. It's mine. And that makes it worse," she said, "that he should bet you when he has nothing to bet with. I am ashamed and very sorry about it all." She seemed an awfully nice woman.

"Well," I said, "then here's the key of your car." I put it on the table.

"We were only having a little bet," mumbled the little man.

"He hasn't anything left to bet with," the woman said. "He hasn't a thing in the world. Not a thing. As a matter of fact I myself won it all from him a long while ago. It took time, a lot of time, and it was hard work, but I won it all in the end." She looked up at the boy and she smiled, a slow sad smile, and she came over and put out a hand to take the key from the table.

I can see it now, that hand of hers; it had only one finger on it, The Soldier I T was one of those nights that made him feel he knew what it was like to be a blind man; not the shadow of an image for his eyes to discern, not even the forms of the trees visible against the sky.

Out of the darkness he became aware of small rustling noises in the hedge, the breathing of a horse some distance away in the field, the soft thud of a hoof as it moved its foot; and once he heard the rush of a bird flying past him low overhead.

"Jock," he said, speaking loud. "We'll go home now." And he turned and began to walk back up the slope of the lane, the dog pulling ahead, showing the way in the dark.

It must be nearly midnight, he thought. That meant that soon it would be tomorrow. Tomorrow was worse than today. Tomorrow was the worst of all because it was going to become today—and today was now.

Today had not been very nice, especially that business with the splinter.

Stop it, he told himself. There isn't any sense thinking about it. It doesn't do anyone any good thinking about things like that. Think about something else for a change. You can kick out a dangerous thought, you know, if you put another in its place. Go right back as far as you can go. Let's have some memories of sweet days. The seaside holidays in the summer, wet sand and red buckets and shrimping nets and the slippery seaweedy rocks and the small clear pools and sea anemones and snails and mussels and sometimes one grey translucent shrimp hovering deep down in the beautiful green water.

But how could that splinter have got into the sole of his foot without him feeling it?

It is not important. Do you remember hunting for cowries along the margin of the tide, each one so fine and perfect it became a precious jewel to be held in the hand all the way home; and the little orange-coloured scallops, the pearly oyster shells, the tiny bits of emerald glass, a live hermit crab, a cockle, the spine of a skate, and once, but never to be forgotten, the dry seawashed jawbone of a human being with teeth in it, white and wonderful among the shells and pebbles. Oh Mummy, look what I've found! Look, Mummy, look!

But to go back to the splinter. She had really been rather unpleasant about that.

"What do you mean, you didn't notice?" she had asked, scornful.

"I just didn't notice, that's all."

"I suppose you're going to tell me if I stick a pin into your foot you won't feel it?"

"I didn't say that."

And then she had jabbed him suddenly in the ankle with the pin she had been using to take out the splinter, and he hadn't been watching so he didn't know about it till she had cried out in a kind of horror. And when he had looked down, the pin was sticking into the flesh all by itself behind the anklebone, almost half of it buried. "Take it out," he had said. "You can poison someone like that."

"You mean you can't feel it?"

"Take it out, will you?"

"You mean it doesn't hurt?"

"The pain is terrible. Take it out."

"What's the matter with you?"

"I said the pain is terrible. Didn't you hear me?"

Why did they do things like that to him?

When I was down beside the sea, a wooden spade they gave to me, to dig the sandy shore. My holes were empty as a cup, and every time the sea came up, till it could come no more.

A year ago the doctor had said, "Shut your eyes. Now tell me whether I'm pushing this toe up or down."

"Up," he had said.

"And now?"

"Down. No, up. I think it's up."

It was peculiar that a neuro-surgeon should want to play with his toes.

"Did I get them all right, doctor?"

"You did very well."

But that was a year ago. He had felt pretty good a year ago. The sort of things that happened now never used to happen then. Take, for example, just one item—the bathroom tap.

Why was the hot tap in the bathroom on a different side this morning? That was a new one.

It is not of the least importance, you understand, but it would be interesting to know why.

Do you think she could have changed it over, taken a spanner and a pipe-wrench and sneaked in during the night and changed it over?

Do you? Well—if you really want to know—yes. The way she'd been acting lately, she'd be quite capable of doing that.

A strange and difficult woman, that's what she was. Mind you, she used not to be, but there's no doubt at all that right now she was as strange and difficult as they come. Especially at night.

Yes, at night. That was the worst time of all—the night.

Why, when he put out his right hand in bed at night, could his fingers not feel what they were touching? He had knocked over the lamp and she had woken up and then sat up suddenly while he was feeling for it on the floor in the dark.

"What are you doing now?"

"I knocked over the lamp. I'm sorry."

"Oh Christ," she had said. "Yesterday it was the glass of water. What's the matter with you?"

Once, the doctor had stroked the back of his hand with a feather, and he hadn't been able to feel that either. But he had felt it when the man scratched him with a pin.

"Shut your eyes. No—you mustn't look. Shut them tight. Now tell me if this is hot or cold."

"Hot.",, And this?"

"Cold."

"And this?"

"Cold. I mean hot. Yes, it's hot, isn't it?"

"That's right," the doctor had said. "You did very well."

But that was a year ago.

Why were the switches on the walls, just lately, always a few inches away from the well-remembered places when he felt for them in the dark?

Don't think about it, he told himself. The only thing is not to think about it.

And while we're on the subject, why did the walls of the living-room take on a slightly different shade of colour each day?

Green and blue-green and blue; and sometimes—sometimes slowly swimming like colours seen through the heat-haze of a brazier.

One by one, neatly, like index cards out of a machine, the little questions dropped.

Whose face appeared for one second at the window during dinner? Whose eyes?

"What are you staring at?"

"Nothing," he had answered. "But it would be nice if we could draw the curtains, don't you think?"

"Robert, what were you staring at?"

"Nothing,"

"Why were you staring at the window like that?"

"It would be nice if we could draw the curtains, don't you think?" he had answered.

He was going past the place where he had heard the horse in the field and now he could hear it again; the breathing, the soft hoof thuds, and the crunch of grass-cropping that was like the noise of a man munching celery.

"Hello old horse," he said, calling loud into the darkness. "Hello old horse over there."

Suddenly he heard the footsteps behind him, slow, long-striding footsteps close behind, and he stopped. The footsteps stopped. He turned around, searching the darkness.

"Good evening," he said, "You here again?"

In the quiet that followed he could hear the wind moving the leaves in the hedge.

"Are you going my way?" he said.

Then he turned and walked on, the dog still pulling ahead, and the footsteps started after him again, but more softly now, as though the person were walking on toes.

He stopped and turned again.

"I can't see you," he said, "because it's so dark. Are you someone I know?"

Again the silence, and the cool summer wind on his cheeks, and the dog tugging on the leash to get home.

"All right," he called. "You don't have to answer if you don't want to. But remember I know you're there."

Someone trying to be clever.

Far away in the night, over to the west and very high, he heard the faint hum of an aeroplane. He stopped again, head up, listening.

"Miles away," he said. "Won't come near here." But why, when one of them flew over the house, did everything inside him come to a stop, and his talking and what he was doing, while he sat or stood in a sort of paralysis waiting for the whistle-shriek of the bomb. That one after dinner this evening.

"Why did you duck like that?" she asked, "Duck?"

"Why did you duck? What are you ducking for?"

"Duck?" he had said again. "I don't know what you mean."

"I'll say you don't," she had answered, staring at him hard with those hard, blue-white eyes, the lids dropping slightly, as always when there was contempt. The drop of her eyelids was something beautiful to him, the half-closed eyes and the way the lids dropped and the eyes became hooded when her contempt was extreme.

Yesterday, lying in bed in the early morning, when the noise of gunfire was just beginning far away down the valley, he had reached out with his left hand and touched her body for a little comfort.

"What on earth are you doing?"

"Nothing, dear."

"You woke me up." m sorry."

It would be a help if she would only let him lie closer to her in the early mornings when he began to hear the noise of gunfire.

He would soon be home now. Around the last bend of the lane he could see a light glowing pink through the curtain of the living-room window, and he hurried forward to the gate and through it and up the path to the front door, the dog still pulling ahead.

He stood on the porch, feeling around for the door-knob in the dark.

It was on the right when he went out. He distinctly remembered it being on the right-hand side when he shut the door half an hour ago and went out.

It couldn't be that she had changed that over too? Just to fox him? Taken a bag of tools and quickly changed it over to the other side while he was out walking the dog?

He moved his hand over to the left—and the moment the fingers touched the knob, something small but violent exploded inside his head and with it a surge of fury and outrage and fear. He opened the door, shut it quickly behind him and shouted "Edna, are you there?"

There was no answer so he shouted again, and this time she heard him.

"What do you want now? You woke me up."

"Come down here a moment, will you. I want to talk to you."

"Oh for heaven's sake," she answered. "Be quiet and come on up."

"Come here!" he shouted. "Come here at once!"

"I'll be damned if I will. You come here."

The man paused, head back, looking up the stairs into the dark of the second floor. He could see where the stair-rail curved to the left and went on up out of sight in the black towards the landing and if you went straight on across the landing you came to the bedroom, and it would be black in there too.

"Edna!" he shouted. "Edna!"

"Oh go to hell."

He began to move slowly up the stairs, treading quietly, touching the stair-rail for guidance, up and around the lefthand curve into the dark above. At the top

he took an extra step that wasn't there; but he was ready for it and there was no noise. He paused awhile then, listening, and he wasn't sure, but he thought he could hear the guns starting up again far away down the valley, heavy stuff mostly, seventy-fives and maybe a couple of mortars somewhere in the background.

Across the landing now and through the open doorway—which was easy in the dark because he knew it so well—through on to the bedroom carpet that was thick and soft and pale grey although he could not feel or see it.

In the centre of the room he waited, listening for sounds. She had gone back to sleep and was breathing rather loud, making the slightest little whistle with the air between her teeth each time she exhaled. The curtain flapped gently against the open window, the alarm-clock tick-tick-ticked beside the bed.

Now that his eyes were becoming accustomed to the dark he could just make out the end of the bed, the white blanket tucked in under the mattress, the bulge of her feet under the bedclothes; and then, as though aware of the presence of the man in the room, the woman stirred. He heard her turn, and turn again. The sound of her breathing stopped. There was a succession of little movement-noises and once the bedsprings creaked, loud as a shout in the dark.

"Is that you, Robert?"

He made no move, no sound.

"Robert, are you there?"

The voice was strange and rather unpleasant to him.

"Robert!" She was wide awake now. "Where are you?"

Where had he heard that voice before? It had a quality of stridence, dissonance, like two single high notes struck together hard in discord. Also there was an inability to pronounce the R of Robert. Who was it that used to say Wobert to him?

"Wobert," she said again. "What are you doing?"

Was it that nurse in the hospital, the tall one with fair hair? No, it was further back. Such an awful voice as that he ought to remember. Give him a little time and he would get the name.

At that moment he heard the snap of the switch of the bedside lamp and in the flood of light he saw the woman half-sitting up in bed, dressed in some sort of a pink nightdress. There was a surprised, wide-eyed expression on her face. Her cheeks and chin were oily with cold cream.

"You better put that thing down," she was saying, "before you cut yourself."

"Where's Edna?" He was staring at her hard.

The woman, half-sitting up in bed, watched him carefully. He was standing at the foot of the bed, a huge, broad man, standing motionless, erect, with heels together, almost at attention, dressed in his dark-brown, woolly, heavy suit.

"Go on," she ordered. "Put it down."

"Where's Edna?"

"What's the matter with you, Wobert?"

"There's nothing the matter with me. I'm just asking you where's my wife?"

The woman was easing herself up gradually into an erect sitting position and sliding her legs towards the edge of the bed. "Well," she said at length, the voice changing, the hard blue-white eyes secret and cunning, "if you really want to know, Edna's gone. She left just now while you were out."

"Where did she go?"

"She didn't say."

"And who are you?"

"I'm just a friend of hers."

"You don't have to shout at me," he said. "What's all the excitement?"

"I simply want you to know I'm not Edna."

The man considered this a moment, then he said, "How did you know my name?"

"Edna told me." slightly he paused, studying her closely, still Slightly puzzled, but much calmer now, his eyes calm, perhaps even a little amused the way they looked at her. "I think I prefer Edna."

In the silence that followed they neither of them moved. The woman was very tense, sitting up straight with her arms tense on either side of her and slightly bent at the elbows, the hands pressing palms downward on the mattress.

"I love Edna, you know. Did she ever tell you I love her?"

The woman didn't answer.

"I think she's a bitch. But it's a funny thing I love her just the same."

The woman was not looking at the man's face; she was watching his right hand.

"Awful cruel little bitch, Edna."

And a long silence now, the man standing erect, motionless, the woman sitting motionless in the bed, and it was so quiet suddenly that through the open window they could hear the water in the millstream going over the dam far down the valley on the next farm.

Then the man again, speaking calmly, slowly, quite impersonally: "As a matter of fact, I don't think she even likes me any more."

The woman shifted closer to the edge of the bed. "Put that knife down," she said, "before you cut yourself."

"Don't shout, please. Can't you talk nicely?" Now, suddenly, the man leaned forward, staring intently into the woman's face, and he raised his eyebrows. "That's strange," he said. "That's very strange."

He took a step forward, his knees touching the bed. "You look a bit like Edna yourself."

"Edna's gone out. I told you that."

He continued to stare at her and the woman kept quite still, the palms of her hands pressing deep into the mattress.

"Well," he said. "I wonder."

"I told you Edna's gone out. I'm a friend of hers. My name is Mary."

"My wife," the man said, "has a funny little brown mole just behind her left ear. You don't have that, do you?"

"I certainly don't."

"Turn your head and let me look."

"I told you I didn't have it."

"Just the same, I'd like to make sure."

The man came slowly around the end of the bed. "Stay where you are," he said. "Please don't move." And he came towards her slowly, watching her all the time, a little smile touching the corners of his mouth.

The woman waited until he was within reach, and then, with a quick right hand, so quick he never saw it coming, she smacked him hard across the front of the face. And when he sat down on the bed and began to cry, she took the knife from his hand and went swiftly out of the room, down the stairs to the hall, where the telephone was.

JANUBLIK KISHI

Soat olti bo'layotgan edi va men piva sotib olib, baseyn yonidagi kresloda o'tirib kechki quyosh nurlaridan bir oz bahra olishni o'yladim.

Barga borib piva oldim va uni o'zim bilan olib baseynga olib boradigan bog' bo'ylab yurdim. U maysazorli, qalin ko'rpadek to'shalgan azaliyali va baland kakos daraxtli chiroyli bir bog' edi. Palma daraxtlari uchlari oralab esayotgan kuchli shamol barglarni shitirlatar va xuddi ularni yonayotgandek chisirlatar edi. Men barglar ostida osilib turgan katta jigarrang yong'oq tuplarini ko'rib turardim.

Baseyn atrofida ko'plab kushetkalar shuningdek, oq stollar, katta yorqin rangli soyabonlar va quyoshdan qoraygan, cho'milish kiyimidagi erkak va ayollar, baseynda esa suvni sachratib, shovqin solib, bir –biriga katta rezina to'pni otib o'ynayotgan uch - to'rtta qiz hamda o'nlab yigitlar bor edi. Men ularni kuzatib turib qoldim. Qizlar mehmonxonadagi ingliz qizlari edi. Yigitlar haqida esa bilmayman, lekin ular Amerikaliklardek talaffuz qilishar edi. Ehtimol, ular o'sha kuni portga kelgan dengiz kemalarini tayyorlovchi qo'shma shtatlik dengizchi kursantlar bo'lsa kerak deb o'yladim.

Men 4 ta bo'sh o'rindig'i bor sariq soyabon ostida o'tirdim va o'zimga pivo quyib sigareta bilan orqaga engashib qulay joylashdim.

Zarin quyosh nurlari ostida pivo va sigareta bilan o'tirish juda maroqli edi. O'tirib ko'm-ko'k suvda suvni sachratib cho'milayotganlarni kuzatish ham yoqimli edi.

Amerikalik dengizchilar ingliz qizlari bilan yaxshigina chiqishib qolishgan edilar. Ular suv ostiga sho'ng'ish mumkin bo'lgan platformaga yetgan edilar.

Faqat o'sha vaqtdagina menbaseyn chetida dadil yurayotgan kichkina, qariroq bir kishiga e'tibor berdim. U toza oq kastyum kiygan edi vahar bir qadamida biroz sapchib shahdam qadamlar bilan juda tez yurib kelardi. Unig boshida katta hashamatli Panama shlayapasi bor edi va u baseyn cheti po'ylab odamlarga va stullarga qarab dadil yurib kelardi.

U mening yonimga kelib tp'xtadi va juda kichkina, notekis, biroz sarg'aygan ikki qator tishini ko'rsatib jilmaydi. Men ham jilmaydim.

“Kechirasiz, shu yerda o'tirsam maylimi?”

“Albatta”, - dedim men. “Marhamat o'ting.”

U shundoq stul orqasiga o'tdi va uning xavfsizligini tekshirdi, keyin stulga o'tirdi va oyoqlarini ustma-ust qo'ydi. Uning oppoq ohu terili tuflisining hamma yerida havo kirib turishi uchun mayda teshikchalari bor edi.

“Ajoyib oqshom”, - dedi u. “Yamayka oqshomlarining barisi ajoyib”. Agar uning talaffuzi Italiyancha yoki Ispancha bo'lganida men bunday demasdim, ammo uning Janubiy Amerikaliklardan ekanligiga ishonchim komil edi. Unga yaqindan qaraganda juda qari ko'rinardi. Ehtimol 68 yoki 70 lar atrofida.

“Ha”, - dedim men. “Bu yer juda ajoyib shunday emasmi”

“Men so'rashim mumkin bo'lgan hammasi shularmi? Bular mehmonxona odamlari emas”. U baseynda cho'milayotganlarga ishora qildi.

“Menimcha ular Amerikalik dengizchilar”, - dedim. “Ular dengizchi bo'lishni o'rganayotgan Amerikaliklar”

“Albatta, ular amerikalillar. Dunyoda ulardan boshqa kim ham bunchalik shovqin solishi mumkin? Siz amerikalik emassiz-a?”

“Yo'q”, - dedim. “Men amerikalik emasman”.

To'satdan amerikalik kursntlardan biri oldimizda paydo bo'ldi. U jiqqa ho'l edi, va u bilan birga ingliz qizlaridan biri turardi.

“Bu stullar bandmi? ”, - dedi.

“Yo'q”, - men javob berdim.

“Shu yerda o'tirsam qarshi emasmi?”.

“Marhamat o'tiring”.

“Rahmat”, - dedi u. Uning qo'lida sochig'i bor edi va o'tirganda uni yozdi hamda bir pachka sigareta bilan bitta zajigalka chiqardi. U qizga sigareta taklif qildi, lekin qiz rad etdi, keyin u menga taklif qildi va men bitta oldim. Yonimdagi kishi dedi: “Rahmat, kerak emas, o'ylashimcha menda sigareta bor”. U timsah

terisidan qilingan jamadonini chiqardi va o'zi uchun bitta sigareta oldi, keyin kichkina qaychisi bor bir pichoq olib sigaretaning oxirini kesib tashladi.

“Marhamat, yoqib oling”. Amerikalik yigit zajigalkasini ko'rsatdi.

“Buning bunaqangi shamolda yonmaydi”.

“Aminmanki, u yonadi. U har doim ishlaydi”. Kichkina odam yoqilmagan sigaretasini og'zidan oldi, boshini ko'tardi va yigitga qaradi.

“Haa-ar doim?”, - U sekin dedi.

“Albatta, u hech qachon buzilmaydi. Har qalay menda bunday bo'lmagan”.

Kichkina odamning boshi hali ham tepaga ko'tarilgan va hali ham yigitni kuzatar edi. “Xo'sh-xo'sh”. Demak bu mashhur zajigalka va u hech qachon buzilmaydi. Shundaymi?

“Xuddi shunday”, - dedi yigit. “Bu aniq”. U uzunchoq yuzli, sepkilli va qushlarniki kabi anchagina qirraburunli, taxminan 19 yoki 20 yoshlar atrofidagi yigit edi. Uning ko'ksini hali quyosh unchalik qoraytirmagan va bu yerida ham sepkillar va bir tutam och qizg'ish tuklari bor edi. U zajigalkani o'ng qo'lida G'ildiragini aylantirishga tayyor ushlab turardi. “Bu hech qachon buzilmaydi”, - dedi u, lekin endi jilmayib, chunki u shu ozgina maqtanishni ataylab bo'rttirayotgan edi.

“Sizga so'z beraman, u hech qachon buzilmaydi”.

“Bir daqiqa iltimos”. Sigareta ushlab turgan qo'lini ko'tardi, kafti xuddi mashina to'xtatmoqchiday shaylangan edi. “Faqatgina bir daqiqa”. Uning tovushi g'alati muloyim, ohangsiz edi va u yigitga doim tikilib turardi.

“Buning ustida ehtimol kichik garov bog'larmiz?”. U bolaga qarab jilmaydi. “Zajigalkang yonish- yonmasligi ustida garov o'ynaymizmi?”.

“Bajonidil, garov bog'layman”, - dedi bola. “nega yo'q deyin?”

“Garov o'ynashni yoqtirasanmi?”.

“Albatta, men har doim garov o'ynayman”.

Boyagi kishi bir oz to'xtab turdi va sigaretasini tekshirdi, shuni aytishim kerakki, uning o'zini bunday tutishi menga unchalik yoqmadi. U bu holatda nimadir qilishga va yigitni uyaltirishga urinayotganday tuyuldi, aynivaqtda

menda shunday bir tuyg'u bor ediki, u shaxsiy kichik bir sirdan rohatlanayotgandek edi.

U yigitga yana qaradi va sekin dedi: "Men ham garov o'ynashni yoqtiraman. Buning ustida bir garov bog'lamaymizmi? Katta yaxshi bir garov".

"Hozir bir daqiqa kutib turing", - dedi yigit. "Men bunday qilolmayman. Ammo chorak pul tikaman(1\$ ning 1/4). Kerak bo'lsa 1\$ tikaman yoki yonimda qancha bo'lsa, menimcha bir necha shilling bor, barini tikaman".

Pakana odam qo'llarini yana silkitdi. "Meni eshiting. Hozir biz bir qiziq ish qilamiz. Garov o'ynaymiz. Keyin shamol yo'q joyga mening xonamga chiqamiz, shu yerda mehmonxonada, va men garov o'ynaymanki, siz bu mashhur zajigalkangizni bittasini ham o'tkazib yubormay o'n marta yugurgan holda yoqa olmaysiz".

"Garov o'ynaymanki qila olaman", - dedi bola

"Juda yaxshi. Garov o'ynaymizmi?"

"Shubhasiz, men ko'kidan tikaman".

"Yo'q, yaxshisi bundan ham zo'rini tikaman. Men boyman va shu bilan birga spotr kishisi hamman. Eshiting. Mehmonxona tashqarisida mashinam bor. U juda ajoyib mashina. Amerika mashinasi, sizning davlatingizdan. Cadillac (Amerika avtomobil rusumi). Hoy endi bir daqiqa kuting". Yigit stuliga suyandi va kuldi. "Men bunaqa qimmatbaho narsa tika olmayman. Bu g'irt ahmoqlik".

"Unchalik ham ahmoqlik emas. Zajigalkani o'n marta yugurgan holda muvaffaqiyatli yoqing va Cadillac sizniki. Bu Cadillacga ega bo'lishni xohlaysiz, shundaymi?"

"Albatta, Cadillacni olishni istayman ". yigit hali ham tirjayib turardi.

"Yaxshi. Ajoyib. Biz garov o'ynaymiz va men Cadillagimni tikaman".

"Men nima tikishimkerak?" Pakana odam ehtiyotkorlik bilan hali ham yoqilmagan sigaretasidan qizil tasmani oldi. " Men hech qachon, do'stim, sizdan qurbingiz yetmagan narsani so'ramyman. Tushundingizmi?"

"Xo'sh, nimani tikay?"

"Siz uchun osonlashtirayni?"

“Bo’pti, osonlashtira qoling” .

“Voz kechishimgiz mumkin bo’lgan biror kichik narsa, agar mabodo uni yutqazib qo’ysangiz ham o’zingizni unchalik yomon his qilmaysiz. To’g’rimi?

“xuddi nimadek?”

“Xuddiki, ehtimol, o’ng qo’lingizning jimjilog’i”

“Mening nimam?” yigit tirjayishni to’xtatdi.

“Ha, nega yo’q? Yutatasiz mashinaniolasiz, yutqazasiz men barmoqingizni olaman”.

“Tushunmadim. Qanday qilib barmoqni olasiz?

“Uni chopib olaman”

O’rnidan sakrab turdi! Bu axmoqona garov. Menimcha shunchaki dollar tikib qo’ya qolaman”. Pakana odam orqaga suyani, kaftlarini yuqoriga qarata yoydi va biroz mensimay yelkasini qisdi, “Xo’sh, xo’sh. xo’sh”, - dedi u. “Tushunmadim. Siz buni yonadi deyapsizda lekin garov o’ynamayapsiz. Unday bo’lsa unutamizmi?”

Yigit baseynda cho’milayotganlarga tikilgancha mutlaqo jim turdi. Keyin birdan sigaretasini yoqmagani esiga tishdi. U sigaretani og’ziga oldi, qo’lini chashkaga o’xshatib zajigalka atrofida pana qilib turdi va zajigalka g’ildiragini buradi. Pillik kichik sariq alanga bilan yondi va u qo’lini uslab turgan tomondan unga shamol unchalik kelmadi. “Men ham yoqib olsam maylimi”, - dedim men.

“ O xudoyim, sizda zajigalka qo’ligini unutibman”.

Men zajigalkani olish uchun qo’limni cho’zdim, ammo u o’rnidan turdi va zajigalkani berish uchun oldimga keldi.

“Rahmat”, - dedim men va u joyiga qaytib bordi.

“Kuningiz yaxshi o’tayaptimi?” so’radim men.

“Ajoyib”, - javob berdi u. “bu yer juda yoqimli”.

Keyin o’rtaga jimlik cho’kdi va men shuni ko’rdimki pakana odam o’zining ahmoqona taklifi bilan yigitni bezovta qilishga erishdi. U juda jim o’tirar va ichidan biroz bezovtalanib borayotgani sezilib turardi. Keyin u goh ko’ksini ishqab, goh bo’ynining orqasini silab o’rnidan qimirlay boshladi va nihoyat ikki

qo'lini ham tizzasiga qo'ydi va barmoqlari bilan tizzasini tappilata boshladi. Keyin esa bir oyog'i bilan ham tappilatishga o'tdi.

“taklifingiz to'grisida biroz o'ylab olay”, - dedi u nihoyat. “Demak biz sizning xonangizga chiqamiz va agar men bu zajigalkani o'n marta yoqa olsam Cardillac meniki. Agar bittasi yonmay qolsa o'ng qo'limning jimjiloq barmog'idan ayrilaman. Shundaymi? ”

“ Aynan shunday. Bini garov deb qo'yishgan. Ammo menimcha siz garov o'ynashdan qo'rqayapsiz”.

“ agar mabodo men yutqazib qo'ysam nima qilamiz?, barmog'imni kesisingiz uchun uni tutib turishim kerakmi?

“O, yo'q. Bu yaxshi bo'lmas. Bunday qisak qo'lingizni tortib olishingiz mumkin. Shuning uchun Garov shartlarini boshlashdan oldin qo'lingizni stolga bog'layman va zajigalkangiz yonmay qolgan vaqtda qo'limda pichoq bilan barmog'ingizni kesishga tayyor turaman”.

“Cadillac nechanchi yilniki? : yigit so'radi.

“Keshirasiz tushunmadim”.

“Qaysi yil, dmoqchimanki, cadillacni olganingiz qancha bo'ldi?”

“Ha, yilimi? O'tgan yili, hali yap- yangi. Lekn ko'rinib tiribdi, siz garov o'ynaydiganlardan emassiz. Amerikaliklar hech qachon... ” .

Yigit bir daqiqa jim turdi va avval ingliz qizga, keyin menga qaradi. “Mayli”, - dedi u qat'iy. “Siz bilan garov o'ynaganim bo'lsin”.

“Yaxshi”, - dedi pakana kishi sekingina qo'llarini bir marta bir-biriga urib. “Ajoyib”,- dedi u. “biz buni hoziroq qilammiz. Siz esa janob”, - u menga qaradi, - “ehtimol,... nima derdingiz, ha, ehtimol hakam bo'larsiz”. Uning ko'zlari och rangli, deyarli rangsiz, kichkina qorachig'i esa to'q qora edi.

“Yaxshi ”, - dedim men. “Ammo menimcha bu ahmoqona garov. U menga qoqadi deb o'ylamayman”.

“Menga ham”, - dedi ingliz qiz. Uning hali birinchi marta gapirishi edi.

“Menimcha bu ahmoqona bemani garov”.

“Agar yigit yutqazsa, uning barmag’ini kesish to’g’risida jiddiy atdingizmi?”,- so’radim men.

“Albatta jiddiy. Shuningdek, agar u yutsa Cardilakni berishim ham jiddiy. Keling endi mening xonamga chiqamiz”.

U o’rnidan turdi “Biror bir narsangizni kiyib olishni istaysizmi?”- dedi u yigitga.

“Yo’q ”, - javob berdi yigit. “Men shunday boraman”. Keyin u menga qaradi.

“Agar hakamlik qilsangiz buni sizning marhamatingiz deb bilaman”.

“Juda yaxshi”, - dedim. “Men boraman, lekin menga garov yoqmadim”

“Sen ham kel”, - dedi u qizga. “kelib tomosha qil”.

Pakana kishi bog’ orqali mehmonxonaga yo’l boshladi. U endi qiziqqan va hayajonlangan ko’rinar edi va bu uni yurayotganda oldingiga qraganda yanada sakrab-sakrab yurayotgandek ko’rsatar edi.

“Men katta bono yonidagi uyda yashayman”, - dedi u. “Avval mashinani ko’rishni xohlaysizmi? U shundoqqina huv anavi yerda”. U bizni mehmonxonaning asosiy yo’lini ko’rishimiz mumkin bo’lgan joyga olib borib to’xtadi va och yashil rangli Cardillacni ko’rsatdi.

“Mana u, yashil rangdagisi. Yoqdimi?”

“Yoqish ham gapmi, juda ajoyib”,- dedi yigit.

“Unday bo’lsa juda yaxshi. Endi yuqoriga chiqamiz va ko’ramiz, qani uni yutib ololarmikansiz. ”

Biz uning ortidan anneksiga kirdik va zinapoyadan yuqoriga ko’tarildik. U xonani ochdi va biz hammamiz to’dalashib katta, shinam iki kishilik xonaga kirdik. U yerdagi to’shaklarning birida ayollar cho’milish xalati turar edi.

“Avval”, - dedi u, - “biroz Martini ichamiz”.

Ichimliklar burchakdagi kichik bir stol ustida, hammasi aralashtirishga tayyor turardi, u yerda aralashtirgich, muz bo’laklari va bir qancha stakanlar bor edi. U Martini tayyorlay boshladi ammo shu paytda u qo’ng’iroq chaldi va bir necha daqiqadan keyin eshik taqqillab qora tanli xizmatkor ayol kirdi.

“O”, - dedi u vino shishasini qo’yib va cho’ntagidagi hmyonidan bir funt chiqarib: “Buni oling”, - dedi. “biz hozir bu yerda kichik bir o’yin o’ynamoqchimiz, bu uchun menga bir-ikki narsa kerak bo’ladi, shularni topib kelsangiz. Bular: bir nechta mix, bitta bolg’a va qassoblar ishlatadigan pichoq, uni oshxonadan olib turishingiz mumkin.”.

“Qassoblar pichog’i!” xizmatkorning ko’zlari chiqib ketayozdi, qo’llarini qovushtirdi.

“Siz haqqoniy so’yadigan pichoqni nazarda tutayapsizmi?”.

“Ha albatta. Hoziroq olib keling, iltimos. Shubhasiz, bu narsalarni topa olasiz”.

“Xo’p, janob, ularni topishga urinib ko’raman”, - dedi va ketdi.

Keyin pakana kishi Martinilarni uzatdi. Biz: Sepkilli, uzunchoq yuzli va qirra burunli, jigarrang cho’milish shortigidan boshqa hech narsasi yo’q, yarim-yalong’och yigit, gavgali malla shochli har doim yigitni stakan uzra kuzatib turgan och havorang cho’milish kiyimli ingliz qiz, o’zining oq toza kostyumida Martini ichib qizning havorang chom’ilish kiyimiga tikilib turgan ko’zlari nursiz pakana kishi- hammamiz u yerda turib Martini ichdik. Men nima qilishni bilmasdim. Haligi kishi garov borasida ham, barmoqni kesish borasida ham jiddiy ko’rinar edi. Ammo, jin ursin, agar yigit yutqazsa nima bo’ladi? Keyin biz uni u yutib ololmagan Cardillacda kasalxonaga olib borish uchun shoshamiz. Bu men ko’rishim mumkin bo’lgan eng ahmoqona va keraksiz ish bo’lar edi.

“Bu garovga rozi bo’lish tentaklik deb o’ylamaysizmi?”,- dedim men. “Menimcha bu ajoyib garov”, - javob berdi yigit. Bu paytga u allaqachon bitta Martinini bo’shatgan edi.

“Menimcha ham bu ahmoqona va bemani garov”,- dedi qiz. “Agar yutqazib qo’ysang nima bo’ladi?” “Buning ahamiyati yo’q. O’ylab ko’raylik, men hayotimda biror marta chap qo’limning jimjilog’iga muhtojlik sezganimni eslolmayman. Mana u.” Yigit barmog’ini ushlab ko’rsatdi. “Mana u va hali u men uchun birorta ham ish qigan emas. Shunday ekan nega endi uni garovga tikmasligim kerak ekan? Menimcha bu juda zo’r garov”.

Pkana kishi jilmaydi va aralashtirgichni olib stakanlarimizni yana to'ldirdi.

“Boshlashdan oldin”, - u dedi, - “men mashinaning kalitini hakamga topshiraman”. U mashina kalitini cho'ntagidan chiqardi va uni menga berdi. “Hujjatlar”, - dedi u, - “egalik qilish va sug'urta hujjatlari mashinada”.

Keyinroq qora tanli xizmatkor yana xonaga kirdi. Bir qo'lida qassoblar go'sht suyaklarini chopish uchun ishlatadigan kichkina chopqich va ikkinchi qo'lida bolg'a bilan bir xaltacha mix.

“Yaxshi! Aytganlarimning hammasini olib kelibsiz. Rahmat, katta rahmat. Endi ketishiniz mumkin”. U xizmatkor eshikni yopgunicha kutib turdi, keyin uskunalarni divanlardan birining ustiga qo'ydi va dedi: “endi o'zimiz tayyorlanamiz, shundaymi?” va yigitga “shu stolni ko'tarishga yordamlashib yuboring, iltimos. Biz uni biroz siljitamiz”.

U oddiy mehmonxona yozuv stolidan edi, shunchaki oddiy to'rtburchak, chiqindi soladigan savati, bo'yog'i, ruchka va qg'ozlari bor, taxminan uchga to'rt futli stol. Ular stolni xonaga devordan nariroqqa ko'tarib o'tishdi va ustidagi narsalarni olib qo'yishdi.

“endi stul”. – dedi u. Keyin bitta stul oldi va stol yoniga qo'ydi. U juda tetik va jonli edi, xuddiki bolalarning bazmi uchun o'yin tashkillashtirayotgan kishiga o'xshardi. “endi esa mixlar. Mixlarni qo'yishim kerak”. U mixlarni olib keldi va ularni stolning yuqori qismiga qoqa boshladi.

Biz hammamiz: yigit, qiz va men shu yerda qo'limizda martini ushlab, pakana kshi qilayotgan ishni kuzatib turar edik. Biz uning 2 ta mixni stolga taxminan 6 dyum oraliqda qoqqani ko'rdik. U mixlarni oxirigacha qoqmadi, ozroq qismini qoldirdi. Keyin barmoqlari bilan ularning mustahkamligini tekshirib ko'rdi.

Istalgan bir kishi bularning hammasini shayton oldindan qilib qo'gan deb o'lashi mumkin derdim o'zimga-o'zim. U hech ikkilanmadi. Stol, mixlar, bolg'a, oshxona chopqichi. U nimalar kerakligini va ularni nima qilishni aniq bilardi.

“Mana endi”, - dedi u, “bizga kerakli narsa bu faqatgina arqon”. Keyin u arqon ham topdi. “Bo’ldi, nihoyat biz tayyormiz. Stol yonida o’tirasizmi, iltimos?”, - u yigitga aytdi.

Yigit stakani ni qo’ydi va o’tirdi.

“Endi chap qo’lingizni mana by ikkita mix orasiga qo’ying. Mixlar faqatgina qo’lingizni joyiga bog’lashim uchun Juda yaxshi endi qo’lingizni xavfsizlik uchun shunday bog’layman”.

U arqonni yigitning bilaklari atrofidan, keyin esa qo’lining keng qismi atrofidan bog’ladi va uni mixga mustahkam bog’ladi. U buni juda yaxshi bajardi va bog’lab bo’lgandan keyin hatto yigitdan qo’lini tortib ololadimi yo’qmi so’ramadiham. Lekin u barmoqlarini qimirlata olar edi. “Iltimos, endi barmoqlaringizni musht qiling, jimjilog’indizdan tashqari. Jimjilog’ingizni stol ustida ochiq qoldirishingiz kerak”.

“A’-lo! A’-lo! Mana endi tayyormiz. O’ng qo’lingiz bilan zajigalkani ishlatasiz. Ammo bir daqiqa shoshmang”

U sakrab divan oldiga bordi va pichiqni oldi. Keyin qaytib kelib qo’lida pichoq bilan stol yonida turdi.

“Hamma tayyormi?”, - dedi u. “Janob hakam, siz boshlab bering”.

Ingliz qiz yigit o’tigan stulning orqasida havorang cho’milish kiyimida shunchaki hech narsa demay turardi. Yigit esa hali ham o’ng qo’lida zajigalkani ushlagan holda pichoqqa tikilgancha jim o’tirar edi.

“Tayyormisiz”, - so’radi yigit

“Tayyorman”

“Sizchi?” pakana kishiga qarab.

“Allaqachon tayyorman ”,- dedi va pichoqni ko’tarib yigitning barmoqlari ustida taxminan ikki- uch fut balandlikda uning barmoqlarini kesishga tayyor turdi. Yigit buni kuzatib turdi, ammo u hech narsa demadi. U shunchaki qoshoni ko’tarib qovog’ini uydi.

“xo’sh, boshladik unda”, dedim men.

Shunda yigit dedi: “ Iltimos, har safar zajigalkani yoqqanimda baland ovozda sanab turing”.

“Mayli sanab turaman”, -dedim. Keyin u bosh barmg'i bilan zajigalkaning uchini ko'tardi va tana o'sha barmog'i bilan g'ildiragini kuchli aylantirdi. Chaqmoqtosh chaqnadi va kichik sarg'ish alangapaydo bo'ldi.

“Bir”, - men sanadim.

U olovni o'chirmadi. Zajigalkaning uchini bekitdi va yana qayta ochish uchun beswh daqiqacha kutib turdi.

Keyin u g'ildirakni juda kuchli aylantirdi va zajigalkadan yana miltillagan olov yondi.

“Ikki!”

Bu paytda hech kim hech narsa demas, yigit esa zajigalkaga tikilgancha turar edi. Pakana kishi ham pichoqni havoda ushlagan holda zajigalkaga qarab turardi.

“To'rt”

“Besh”

“Olti”

“Yetti”. Shubhasiz, zajigalka yaxshi ishlar edi. Men bosh barmoqning olov yoqish uchun zajigalkaning uchini bosayotganini kuzatib turdim. Biroz to'xtalishdan so'ng barmoq zajigalka uchini yana bir bor ko'tardi. Bularning hammasi bitta bosh barmoq bajarayotgan ish edi. Barmoq hamma ishni bajarar edi.

Men sakkiz deyishga og'iz juftlab turdim. Zajigalka yondi va undan lippillab olov chiqdi.

“Sakkiz”, - dedim men va buni aytishim bilanoq eshik ochildi. Biz hammamiz burilib eshikka qaradik va ostonada nozikkina, qora sochli biroz yoshi o'tgan ayolni ko'rdik. U ostonada ikki daqiqacha turdi va “Karlo”, “Karlos” deya qichqirgancha kirib keldi.

Ayol uning qo'lidan ushlab pichog'ini oldi va divanga otib yubordi. Erkakning yoqasidan titib, uni kuchli siltadi va unga ispanchaga o'xshash

qandaydir bir tilda tez baland va achchiqlanib gapirdi. Ayol uni shunchalar qattiq siltadiki, hatto uni tiniq ko'rishga imkon yo'q edi. Erkak quvvatsiz bo'lib qoldi va aylanayotgan g'ildirak kegayidan chiqib ketgan kabi tashqariga chiqib ketdi.

Ayol tinchlangach pakana kishi xonaga yana qaytib kirdi. Ayol uni keavat tomonga tortdi. U kravatning uchida ko'zlarini pirpiratib o'tirdi va bo'ynini hali ham qimirlata oladimi yo'qmi tekshirib ko'rdi.

“Kechirasiz”, - dedi ayol bizga, “Bunday bo'lganidan juda afsusdaman”. U inglizchada juda ravon gapirar edi.

“Bu juda yomon”, - davom etdi u. “Va bu mening xatoyim deb o'ylayman. Uni sochimni yuvdirish uchun o'n daqiqaga yolg'iz qoldiruvdim, qaytib kelsam u yana eski ishini boshlabdi”. U juda afsusda va chuqur tashvishda ko'rinardi.

Yigit qo'lini stoldan yechib oldi. Ingliz qiz va men hech narsa demasda turardik.

“U xavfli”, - dedi ayol. “Biz Daunda yashaganimizda u hammasi bo'lib qirq yetti kishining barmog'ini kesib olgan va o'n bitta mashina yutqazgan. Oxir oqibat u yerdagilar uni gumdon qilishlarini aytishdi. Shuning uchun men uni bu yerga olib keldim ”.

“Biz shunchaki garov o'ynadik”, - ming'irladi pakana kishi kravatda turib.

“Uning garovda tikadigan hech narsasi qolmagan”, - dedi ayol. “uning bu dunyoda hech narsasi hattoki bitta ham narsasi yo'q. Aslida uning bor budini ancha vaqtlar oldin o'zim yutib olganman. Bunga ancha vaqt ketdi va bu juda qiyin ish edi lekin oqibatda men ularning hammasini yutib oldim”. U yigitga qarab jilmaydi va stol ustidan kalitni olish uchun qo'lini uzatdi.

Men faqat o'shandagina uning qo'lini ko'rdim, qo'lining faqatgina bitta barmog'i bor edi. “Soldier I T” uni ko'r bo'lish qanaqa ekanligini his qilishga majbur qilgan tunlarning biri edi; uning ko'zlarida farqlash uchun bitta ham harsaning shakli qo'q edi, hattoki shohlari ko'kgacha yetadigan daraxtlarning tasviri ham.

Qorong'ulikdan unga to'siqdagi biroz shitirlagan shovqin, shu atrofdagi bir qancha masofadan otning nafas olishi, yurganda tuyog'ining muloyim taqqilashi ma'lum bo'ldi, bir marta esa u shundoqqina boshi uzra pastlab uchib o'tgan qushning harakatini eshitdi.

“Jok”, - dedi u baland ovozda. “Biz hozir uyga boramiz”. U buruldi va qiya yo'ldan yuqoriga yura boshladi, it esa qorong'ulikda yo'lni ko'rsatib oldinga tortdi.

Yarim tun bo'lsa kerak, o'yladi u. Bu esa tez orada ertangi kunning kirib kelishini anglatardi. Ertangi kun bugungi kundan yomonroqdir. Ertaga esa hammasidan ham yomonroqdir, chunki u bugunga, bugun esa hozirga aylanayotgan edi.

Bugun unchalik yoqimli emas edi, ayniqsa bo'lak bilan bog'liq ish.

Bas qil dedi u o'ziga-o'zi. Bu haqda o'ylashdan foyda yo'q. Bunday narsalar haqida o'ylash hech kimga yaxshilik keltirmaydi. O'zgartirish uchun boshqa biror bir narsa haqida o'ylang. Siz zararli o'ylarni o'rniga boshqasini qo'yish orqali chiqarib tashlashingiz mumkin. Qancha imkoni bo'sa shuncha orqaga qayting. Keling shirin kunlarni xotirlaymiz. Yozda dengiz bo'yidagi ta'til, nam tuproq va qizil satillar, qisqichbaqa to'ri, sirpanchiq dengiz o'tli qoyalar, kichkina tiniq baseyn, dengiz yovvoyi gullari, chig'anoqlar va ba'zan ko'm-ko'k suvning tubiga kirib borayotgan kulrandg qisqichbaqa.

Lekin shisha siniqlari qanday qilib uning oyog'iga kirdi va u buni sezmadi.

Ammo bu muhim emas. Suv chegarasi bo'ylab ov qilganimiz yodingizdami? Hammasi ajoyib edi. Marvarid chig'anoqlar, mayda zumrad toshlar, bularning bari bir marta bo'lsada, lekin unutilmas edi.

Shisha sinig'i voqeasiga qaytaylik. U bu to'g'risida o'zini haqiqatdan ham behuzur his qilardi.

“Nima, etibor bermadingmi” e'tiborsizgina so'radi qiz.

“Men shunchaki e'tibor bermabman, bor yo'g'i shu”.

“Demoqchisanki, agar oyog'ingga to'g'nog'ichni suqib olsam ham sezmaysan, shundaymi?”

“Men bunday demadim”

Qiz to'satdan uning tovoniga shisha sinqlarini olish uchun ishlatayotgan to'g'nog'ichni sanchib oldi, lekin yigit hech narsani bilmaganday turdi. Qiz baqirib yuborgandan keyingina u to'piq suyagida deyarli yarmigacha sanchilgan to'g'n*og'ichni ko'rdi.

“Uni sug'urib ol”, - dedi u. “Bunaqada birovni zaharlab qo'ishing mumkin”.

“Buni sezmadim demoqchimisan”

“olasanmi yo'qmi?”

“Nahotki hech anday og'riqni sezmagam bo'lsang?”

“Yomon og'riyapti. Uni sug'urib tashla”

“O'zi senga nima bo'ldi?”

“Og'riq chidab bo'lmas darajada deyapman, eshitmadingmi?”

Bir yil avval doktor shunday degan edi: “Ko'zlaringizni yuming. Endi aytingchi oyog'ingiz barmoqlarini yuqorida ko'tarayapmanmi yoki pastgami?”

“Tepaga”, - dedi u

“Endichi?”

“Pastga. Yo'q, tepaga. Adashmasam tepaga”.

Shifokorning barmoqlar bilan o'ynashni istagani juda g'alati edi.

“Hmmasini to'g'ri topdimmi, doktor?”

“Siz hammasini juda to'g'ri qildingiz”

Lekin bunga bir yil bo'ldi. Bir yoli oldin u o'zini juda yaxshi his qilardi. Hozir sodir bo'lgan voqea o'shanda hech qachon bo'lmagan edi.

Nega vannxondagi jo'mrak bugun ertalab turli tarafda edi.

Sw n buni ahamiyatsiz deb o'ylashing mumkin, ammo nega bundayligini bilish qiziq.

Seningcha buni oqshomda uning o'zi almashtirib qo'ygan deb o'ylaysanmi?

Shundaymi? Xo'sh agar haqiqatdan bilishni istasang- ha, shunday. Uning kechgi paytdagi harakatidan u bu ishga qodir edi.

G'alati va tushunish juda qiyin ayol, shunday edi. U ilgari bunaqa emas edi, ammo shubhasiz, ular kelganda u g'alati bo'lib qolgan edi. Ayniqsa kechgi payt. Ha, tunda. tn – hammasidan ham yomon vaqt edi.

Agar u o'ng qo'lini kravatdan chiqarganda uning barmoqlari nimga tegayotganini sezmasdi? Yigit lampaga turtilib ketdi va qiz uyg'ondi, keyin qorong'ulikda oyog'I ostida uni his qilishi bilanoq birdan o'rnidan turdi.

“Bu paytda nima qilayapsan?”

“Lampaga turtinib ketdim. Uzur ”.

“O, Krist” dedi qiz. “Kecha bir stakan suvga tutinib ketuvding. Senga nima bo'ldi?”

Bir safar doktor uning oyog'i ostiga tekshirish uchun bolg'acha bilan urib ko'rganda u sezmagan. Lekin bir kishi uning oyog'iga to'g'nog'ichni sanchib olganda sezgan edi.

“ko'zlaringizni yuming. Qaramasligingiz kerak. Mahkam yuming”.

Endi buning issiq yoki sovuqligini ayting”

“Issiq”, “Bunisichi?”

“sovuq” “bunisi-chi?”

“Sovuq. Yo'q, issiq. Ha, issiq. Shundaymi?”

“To'g'ri” dedi doktor. “Siz juda to'g'ri aytdingiz”

Lekin bu voqea ham bir yil oldin bo'lgan edi.

Nega yaxshi xotirlanadigan joydan bir necha chaqrim uzoqlikda devorlardagi chiroqlarni u faqatgina qorong'ulikda his qildi.

Bu haqda o'ylama, dedi u o'ziga - o'zi. Yagona narsa bu haqda o'ylamaslik.

Keyin birma-bir savollar tug'ila boshladi. Tushlik paytida bir-ikkidaqiqaga derazadan qaragan kim edi?

“Nimaga tikilib qarayapsan?”

“Hech narsaga” javob berdi u. “ammo derazaga parda tortsak juda yaxshi bo'lar edi, shunday emasmi?”

“Robert, nimaga tikilatapsan?”

“Hech narsaga”

“Nega unda derazaga bunday tikilib turibsan?”

“Derazaga parda qilsak yaxshi bo’lardi-da. Yoki sen bunday deb o’ylamaysanmi? u javob berdi.

U otning ovozi eshitgan daladan o’tib keteyotganda yana u tovushni eshitdi; nafas olishi gursillagan tuyoq tovushi, o’tning g’irchillagan tovushi xuddi odamning seldereyni g’irchillatib yeyishi tovushiga o’xshash.

“Salom, qariya ot” dedi u qorong’ulikda baland ovozda qichqirib.

To’satdan u orqasida qadam tovushlarini eshitdi, sekin, katta-katta qadam tovushlari, keyin u to’xtadi, qadam tovushlari ham u bilan birga to’xtadi. U orqaga burilib qorong’ulikka alangladi.

“Xayrli tun “ –dedi u. “Sen yana shu yerdamisan?”

“Sukunatda u barglarning shitirlashini eshitib turar edi.

“shu yo’ldan borasanmi?” – dedi u.

Keyin burilib yo’lga tushdi, it esa oldinda boshlab borar edi. Qadam tovushlari ham uning ortidan yura boshladi, lekin bu safar qadam tovushlari mayinroq, xuddiki oyoq uchida yurganday. U to’xtadi va yana orqasiga qaradi.

“Men seni ko’ra olmayapman” dedi u, “Chunki juda qorong’u. “Biror bir tanishimmisiz?

Yana jimlik va yuzlariga urilayotgan salqin yoz shamoli va uyga ketish uchun bo’yinbog’ini qattiq tortqilayotgan it.

“Yaxshi”- qichqirdi u, “agar istamasang javob bermasliging mumkin Ammo shuni unutmaki, men seni shu yerda ekanligingni bilaman”

Yarim tunda g’arb tomondan uzoq va balandda uchayotgan samalyotning g’ira – shirushini eshitdi. U yana to’xtadi va osmonga qarab tingladi.

“Uzoqda” – dedi u. “Bu yerga kela olmaydi”. Ammo nega.

Kecha erta tongda to’shakda yotganda uzoqda vodiyning pastida o’q ovozlari endi eshitila boshlaganda u, yigit, bir oz tichlanish uchun qo’lini cho’zdi va uning badaniga tegindi.

“Nima qilayapsan?”

“Hech narsa, azizam”

“meni uyg’otib yubording”. “Kechirasan”

Agar qiz erta tongda o’q ovozlari eshitila boshlagan vaqtda unga yaqinroq yotishga ruxsat berganda edi bu yigitga yordam bo’lar edi.

U hozir uyda bo’lar edi. Yo’lning so’ngi burumi atrofida u mehmonxona pardasi ortidan yonib turgan qizg’ish yorug’likni ko’rdi va u darvozaga u orqali oldingi eshikga shoshildi, it hali hamon oldinga tomon tortadi.

U ostonada eshik dastagini his qilib qorong’ulikda turdi. U ketganida o’ng tomonda edi. U yarim soat oldin eshikni qulflab ketganda uning o’ng tomonda ekanligini u juda yaxshi eslar edi.

Qiz bunchalik o’zgartirgan bo’lishi mumkin emas. Shunchaki uni aldash uchunmi? U it bilan sayr qilib yurganda asbob-uskunalar sumkasi olingan va tezda boshqa tomonga almashtirilib qo’yilganmi? U qo’lini chap tomonga olib bordi va barmoqlari dastakga tekkan vaqtda qandaydir kichik ammo kuchli bir narsa uning kallasiga keldi ,shu bilan birga qahr g’azab va qo’rquv ham keldi. U eshikni ochdi uni orqasidan tezda yopdi va qichqirdi “Edna shu yerdamisan?”

Hech kimjavob bermadi va u yana qichqirdi, bu safar Edna uni eshitdi. “Nima istaysiz? Meni uyg’otib yubordingiz”.

“ bir daqiqaga bu yoqqa kel. Sen bilan gaplashmoqchiman”

“O, xudoyim”, javob berdi u.

“bu yoqqa kel!” qichqirdi u. “hoziroq bu yoqqa kel!”

“Jin ursin meni agar shunday qilsam. O’zing bu yoqqa kel”.

Erkak to’xtab qoldi boshini orqaga qilib qorong’ulikda ikkinchi qavatga qaradi. U chap tomonga egilgan zina to’sig’ini ko’rdi va qorong’ulikda yuqoriga ko’tarildi, agar zina bo’ylab to’g’ri borsangiz yotoqxonaga kelasiz, u yer ham qorong’u bo’ladi.

“Edna!” – qichqirdi u. “Edna!”

“O, bor yo’qol”

U tovushsiz qadamlar bilan zina tosiqlarini ushlagancha chap qo’ldagi burumdan tepadagi qorong’ulikga sekin ko’tarila boshladi. Tepada u yana bir

qadam qo'ydi, u yerda boshqa zina yo'q edi lekin u bunga tayyor edi va shuning uchun hech qanday shovqin bo'lmadi. U bir qancha vaqt tinglab jim turdi, uning ishonchi komil emas edi ammo u yana uzoqda vodiya dan pastda pistalet tovushini eshitishi mumkinligini o'yladi.

Xonaning o'rtasida ovozlarga quloq solib kutib turdi. Qiz qytadan uyqga ketgan edi u anchagina qattiq nafas olar har safar nafas chiqarganda hushtak shalar edi. Parda ochiq derazaga sekin borib urilardi va to'shak ortida soat chiqqillardi.

Uning ko'zlari qorong'ulikka moslasha boshlaganda u divanning chetini ko'ra oldi

“Robert, senmisan?”

U na ovoz chiqardi, na yurdi.

“Robert shu yerdamisan?”

Uni chaqirayotgan ovoz g'alati va yoqimsiz edi.

“Robert!” endi qiz to'liq uyg'ongan edi. “Qayerdasan?”

Bu ovozni u qayerda eshitgan edi-ya? Bundan tashqari chaqirayotgan ovoz Robertdagi R tovushini talaffuz qila olmas edi. Kim uni bunday Vobert deb atashga odatlangan edi?

“Vobert!” dedi u yana. “Nima qilayapsan?”

Kasalxonadagi baland bo'yli va malla sochli hamshira qanday hamshira? Bunday yoqimsiz ovozni u eslab qolgan bo'lar edi. Unga biroz vaqt bering va u ismini topadi.